

Harju maakonna arengustrateegia 2040+

Tallinn
2023

SISUKORD

EESSÕNA	3
STRATEEGIA LÜHIKOKKUVÕTE	5
1. HARJU MAAKONNA VÄLJAKUTSED	7
1.1. RAHVASTIK JA ASUSTUSMUSTER.....	7
1.2. AVALIKUD TEENUSED	11
1.3. TÖÖHÕIVE JA MAJANDUS.....	25
1.4. KESKKOND, ROHEPÖÖRE JA TOIMEPIDEVUS	30
2. HARJU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2040+.....	34
2.1. STRATEEGIA.....	34
2.2. TEGUS RAHVAS	37
2.3. KVALITEETNE ELUKESKKOND JA -TEENUSED.....	39
2.4. TASAKAALUSTATUD RUUMIMUSTER.....	41
2.5. KOKKUVÕTE PRIORITEETSETEST ARENDUSSUUNDADEST 2022+.....	45
3. LINNAPIIRKONNA STRATEEGIA JA TEGEVUSSUUNAD.....	47
3.1. LINNAPIIRKONNA STRATEEGIA TAUST.....	47
3.2. LINNAPIIRKONNA GEOGRAAFILINE MÄÄRATLUS	47
3.3. LINNAPIIRKONNA ARENGUVAJADUSED JA -POTENTSIAAL.....	48
3.4. LINNAPIIRKONNA ARENDAMISE TEGEVUSSUUNAD JA SELLE INTEGREERITUD RAKENDAMINE	49
4. STRATEEGIA TÄITMINE JA SEIRE	52
5. STRATEEGIA KOOSTAMISE TAUSTAINFO.....	54
5.1. STRATEEGIA KAASAMISPROTSESSI KIRJELDUS	54
5.2. SIDUSUS ARENGUDOKUMENTIDEGA	55
5.3. KASUTATUD ALLIKAD, LÜHENDID JA MÕISTED	59
6. STRATEEGIA RUUMILINE JOONIS.....	61

EESSÕNA

Maakondliku strateegilise planeerimise alguseks Harjumaal võib lugeda esimese Harju maakonnaplaneeringu koostamist, millega alustati 1995. aasta märtsis, kui maavanema käskkirjaga moodustati maakonna arengukava koostamise töögrupp. Harju maakonnaplaneeringu koostamine algatati maavanema korraldusega detsembris 1997. Planeeringu koostamise käigus töötati välja maakonna arengustrateegia ja sõnastati visioon „Harjumaa aastal 2010”, mida hiljem täiendati arutelude käigus 2003. aastal.

Vajadus uue maakonnatasandi arengudokumendi järele sündis 2007. aastal Harju maakonna kohalike omavalitsuste ja Harju Maavalitsuse koostööst, mille raames tehti riigi tasandile ettepanekuid avalike teenuste paremaks korraldamiseks ja EL toetuste kasutamiseks, lepiti kokku maakonna tasandi koostöötegevusi ning prioriseeriti kohalike omavalitsuste investeringuvajadusi. 2009. aasta 18. veebruaril kiitsid strateegiadokumendi heaks Harju Maavalitsus, Harjumaa Omavalitsuste Liit (HOL) ja kõik 24 kohaliku omavalitsuse üksust. Vahepealsel ajal (2010–2012) vaadati strateegias sisalduvad tegevussuunnad jooksvalt üle selleks moodustatud arengunõukogu poolt. 2013. aasta alguses otsustati algatada laiapõhjalisem diskussioon ja strateegia uuendamise protsess. Ühise töö tulemusena valmis strateegia aastani 2025, mis oli aluseks Euroopa Liidu rahastusperioodi 2014-2020 vahendite kavandamise ja jagamise otsuste tegemisel Harju maakonnas.

2017. a kaotati riigi- ja haldusterritoriaalse reformi elluviimise tulemusena senised maavalitsused, Harju maakonnas võttis riigi poolt kohalikele omavalitsustele ühiseks täitmiseks üle antud ülesanded maakondliku arendusorganisatsioonina üle Harjumaa Omavalitsuste Liit. 23 kohaliku omavalitsuse asemel on Harju maakonnas peale reformi 16 omavalitsusüksust. Vastavalt Rahandusministeeriumi suunistele algatas HOL 2018. a. alguses maakonna strateegia uuendamise protsessi vaatega aastani 2035 ja edasi. Strateegia eelnõu kiideti heaks 14 kohaliku omavalitsuse volikogude poolt ning strateegia kinnitati HOL volikogu otsusega. Harju maakonna arengustrateegia 2035+ jõustus 21. veebruaril 2019.

2022. aasta alguses käivitati taas maakonna arengustrateegia uuendamine, sedapuhku vaatega 2040+. Otsustati jätkata kolme senise põhiteemaga: tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ja tasakaalustatud ruumimuster. Samas tuli silmas pidada Euroopa Liidu uue rahastusperioodi 2021-2027 suundasid, samuti vahepealsetel aastatel asetleidnud muutusi väliskeskkonnas, sh erinevate kriiside mõju. Strateegia uuendamise aluseks oli integreeritud lähenemine, sellesse kaasati nii maakonna omavalitsused, riigi- ja kolmanda sektori asutused, ettevõtjate esindajad kui ka koostööpartnerid naabermaakondadest. Protsessi raames viidi läbi senise arengustrateegia seire, eraldi kohtumised kõigi 16 maakonna kohaliku omavalitsuse esindajatega, laiapõhjaline strateegiaseminar, kolm valdkondlikku töötuba, neli arengukomisjoni koosolekut ning täiendavad arutelud Tallinna linnapiirkonna strateegia integreerimiseks maakonna arengustrateegiasse. Kokku osales strateegia uuendamises enam kui 150 inimest (vt täpsemalt p 5.1). Maakonna arengustrateegia eelnõu kiideti heaks 16 kohaliku omavalitsuse volikogude poolt ning strateegia kinnitati HOL volikogu otsusega. Harju maakonna arengustrateegia 2040+ jõustus 8. aprillil 2023.

„Harju maakonna arengustrateegia 2040+” on maakondlik kokkulepe erineva tasandi institutsioonide vahel, mille sisuks on avalike teenuste parem korraldamine, regionaalse koostöövõimekuse suurendamine ja regionaalsest vajadustest lähtuvalt arenguvajaduste sisendi andmine riigi tasandile. Strateegia ülesehituse juures on lähtutud Rahandusministeeriumi koostatud maakonna arengustrateegia uuendamise juhendist ning avaliku sektori peamisest ülesandest, milleks on elanikele avalike teenuste korraldamine ja kättesaadavuse tagamine. On rida ülesandeid, mis kuuluvad kas riigi, kohalike omavalitsuste või mõlema tasandi pädevusse. Valdkonnad, mida saab regionaalsel tasandil otseselt mõjutada, on kohalikele omavalitsustele seadustega sätestatud ülesanded, maakondlike koostööorganisatsioonide (HOL, HEAK, PE-ÜTK jms) ülesanded ning ülesanded, mille korraldamise või lahendamise osas

on kokku lepitud väljaspool kohustuslikke funktsioone (nt maakonna mainekujundus, kultuuri-, hariduse- ja spordiga seotud tegevused ning muud ühistegevused jms). Riigi ja kohalike omavalitsuste otsustustasandit strateegia otseselt ei puuduta, siinjuures tehakse vaid soovituslikke ettepanekuid. Strateegia ei keskendu otseselt ettevõtluse arendamisele ega töökohtade loomisele, sest avaliku sektori peamine ülesanne on korraldada avalikke teenuseid ja luua elukeskkonda, mis omakorda loob eeldused ettevõtluse arenguks, kui turuolukord seda soosib.

Harju maakonna strateegia toetub kolmele põhisambale: tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ja -teenused ning tasakaalustatud ruumimuster. Ükski valdkond eraldiseisvana ei ole toimiv ega kestlik. Eluviimist vajavaid tegevusi on palju ning need on teostatavad erinevatel tasanditel: riiklik tegevustasand, maakondlik koostöötasand ning kogukonna (kohaliku omavalitsuse) tasand. Peamine erinevus eelmise ja käesoleva strateegia vahel on selles, et arengustrateegiasse on integreeritud varasemalt eraldiseisvalt koostatud Tallinna linnapiirkonna strateegia peatükk (vt p 3) ning selgemalt on välja toodud lähimate aastate prioriteedid, mis on kokkuvõtvalt esitatud peatükis 2.5. Arengustrateegia tausta mõjutab väliskeskkonna suurenenud turbulentsus (COVID-19 kriis, energiakriis, julgeolekukriis jms), mis seab seniseks veelgi olulisemaks kiire ja paindliku koostöö erinevate osapoolte vahel ning valmisoleku ühiseid tegevusuundi vajadusel korrigeerida. Samuti on suureks väljakutseks rohepöörde rakendamine liikumaks kliimanetraalsuse suunas.

Strateegia tööühmade töö aluseks võeti senine arengustrateegia, üldised sotsiaalmajanduslikud trendid ja konkreetset valdkondlikud kitsaskohad, siinjuures ei peetud koostajate poolt oluliseks eraldi detailsemate analüüside esitlemist strateegias. Fookus oli seatud lahenduste ja koostöövõimaluste pakumisele. Strateegia suurim väärtus seisneb maakondliku tasandi tegevussuundade kokkuleppimises. Kuna ressursside hulk oluliselt ei kasva, tuleb tegevusi ellu viia nutikalt ja koostöös. Maakonna strateegia toob välja kohalike omavalitsuste investeeringuprioriteedid olulisemates valdkondades. Piiratud ressursside tingimustes on oluline prioriseerida tegevusi, mis arenguseisukohast vajavad kiiremat lahendamist ning samas omavad suurimat positiivset mõju. Strateegia rakenduslikkus tagatakse läbi kohalike omavalitsuste eelarvete, riigieelarve ja erinevate Euroopa Liidu toetusmehhanismide. Siinkohal täname kõiki, kes uuendatud arengustrateegia koostamisele oma aega ja teadmisi pühendasid!

Parema Harjumaa nimel!

Harjumaa Omavalitsuste Liit

STRATEEGIA LÜHIKOKKUVÕTE

Harju maakonna arengustrateegia 2040+ lähtub piirkonna senistest arengutest ning väljakutsetest, mille lahendamine on kõige tulemuslikum erinevate osapoolte koostöös. Strateegia aluseks on piirkonna pikaajaline visioon ning kolm strateegilist eesmärki. Strateegia rakendamine toimub läbi kolme tegevussuuna – tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ja -teenused ning tasakaalustatud ruumimuster. Strateegia elluviimise aluseks on kuus läbivat põhimõtet - hoolivus, elanikkonnakaitse, ruumiline tasakaal, rohepöörde rakendamine, piirideta koostöö ja uuenduslikkus – mis läbivad kõiki eesmärke ja tegevussuundasid.

VISIOON 2040+

Harju maakond on Põhja-Euroopa targa majanduse¹ süda, siin on suurepärase elukeskkond, kestlik taristu ning kiired ja mugavad ühendused kogu maailmaga.

Harju maakonnast on kujunenud Põhja-Euroopa tõmbekeskus, Tallinna ja Helsingi arengupotentsiaal on rakendatud kaksikliinina Talsinkina. Piirkonda iseloomustab teadmismahukas majandus, sh tark tootmine ja kõrge lisandväärtusega teenused. Harju maakonna elukeskkond on turvaline ja roheline, kaasaegsed ja kõrgel tasemel teenused on kättesaadavad kõigis piirkondades. Maakonnas on rahuolevad, uuendusmeelsed ja tegusad inimesed ning kodukohta ja kultuuri väärtustavad kogukonnad. Harju maakonnas on kestlik taristu ning kiired, keskkonnasõbralikud ja mugavad ühendused nii maakonna siseselt, ülejäänud Eestiga kui ka rahvusvahelisel tasemel. Harju maakond on kogu Eesti arenguedur. Harjumaal on hea!

STRATEEGILISED EESMÄRGID

SE1: Harju maakond on rahvusvaheliselt hinnatud uue majanduse ja innovatsiooni keskus, mille suurim väärtus on siinsed inimesed ja kogukonnad.

SE2: Harju maakonnas on Läänemere regiooni parim elukeskkond - turvaline, roheline, kestlik ning kaasaegsete töökohtade ja teenustega.

SE3: Harju maakonnas on jätkusuutlik ja tasakaalustatud maakasutus, kestlik taristu ning kiired ja keskkonnasäästlikud ühendused nii maakonna siseselt, ülejäänud Eestiga kui ka välisriikidega.

TEGEVUSSUUNAD

- **Valdkond „Tegus rahvas“ (TS1)** - tegevussuuna fookuses on õnnelikud, terved, haritud, ettevõtlikud, muudatustele ja uutele teadmistele avatud inimesed ning kodukanti väärtustavad aktiivsed kogukonnad.
- **Valdkond „Kvaliteetne elukeskkond ja -teenused“ (TS2)** - tegevussuuna raames keskendutakse avalike teenuste paremale korraldamisele ja koostöölahendustele.
- **Valdkonna „Tasakaalustatud ruumimuster“ (TS3)** – tegevussuuna keskmes on olulise mõjuga taristu pikaajaline planeerimine, sh eri transpordiliikide kasutamine ja ühendused ning suuremamahulised taristuobjektid.

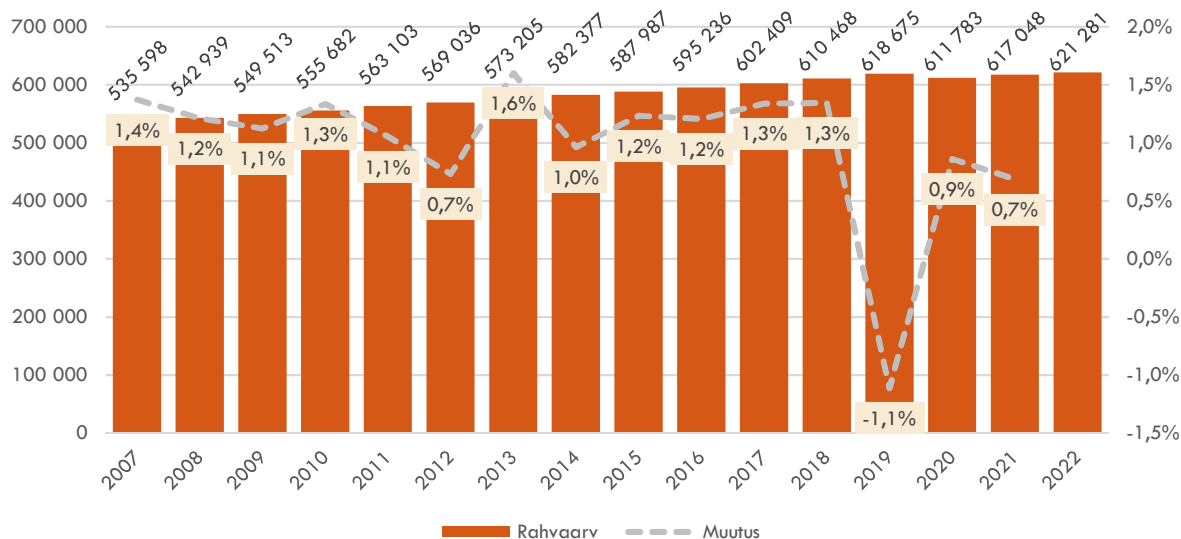
¹ Targa majanduse all peetakse eelkõige silmas majandust, mis püüdleb innovatsiooni ja kõrge lisandväärtuse loomise poole ning üritab kohaneda turu- ja tööjõu vajadustega, et tuua esile uusi ärimudeleid, mis oleks konkurentsivõimelised nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil.

Kõigi suundade raames rakendatavad strateegilised tegevused on jaotatud kolme tasandi vahel: riiklik, regionaalne ja kohaliku omavalitsuse tasand. Strateegia elluviimiseks koostatakse täiendavalt tegevuskavad, sh linnapiirkonna omavalitsuste tegevused järgnevas perioodiks.

1. HARJU MAAKONNA VÄLJAKUTSED

1.1. Rahvastik ja asustumuster

Harju maakonna rahvaarv oli rahvastikuregistri 1. jaanuari 2022 seisuga 621 281 elanikku, neist 444 999 ehk 71,6% elas Tallinnas. Maakonna rahvaarv tervikuna on pidevalt² kasvanud peamiselt tänu siserändele teistest maakondadest ja noorema elanikkonna siserändest tulenevale suuremale sündimusele. Möödunud 15 aastaga on maakonda lisandunud enam kui 85 000 uut elanikku. Rahvaarvu kasvutempo on olnud aastakeskmiselt 1,1%, viimasel kolmel aastal varasemast madalam (joonis 1).

Joonis 1. Harju maakonna rahvaarvu muutus aastatel 2007-2022. Allikas: rahvastikuregister.

Kui aastal 2007 elas maakonnas 39% Eesti kogurahvastikust, siis aastal 2022 juba 46%. Samas ei moodusta maakond rahvastikuarengute seisukohalt homogeenst tervikut, vaid rahvaarvu muutuses on 16s omavalitsuses olulisi erinevusi. Tallinna linna elanikkond on viimase 15 aasta jooksul kasvanud enam kui 46 000 ehk 12% võrra (54% maakonna kogukasvust) ja maakonna teised omavalitsused kokku 29% (enam kui 39 000 elaniku võrra). Tallinna lähimavalitsustest on samal perioodil elanike arv enim kasvanud Rae vallas (142%), Harku vallas (75%), Kiili vallas (70%) ja Viimsis (62%). Teisalt on viies omavalitsuses rahvaarv olnud kahanev (3–25%). Viimase nelja aasta vaates ehk perioodil 2018 kuni 2022 on kiirema rahvastiku kasvuga omavalitsuste hulka lisandunud ka Saue, Saku ja Jõelähtme vald. Samas on Tallinna linna kasvutempo aeglustunud (tabel 1).

Tabel 1. Rahvastiku muutused maakonna omavalitsustes seisuga 1.01. Allikas: rahvastikuregister

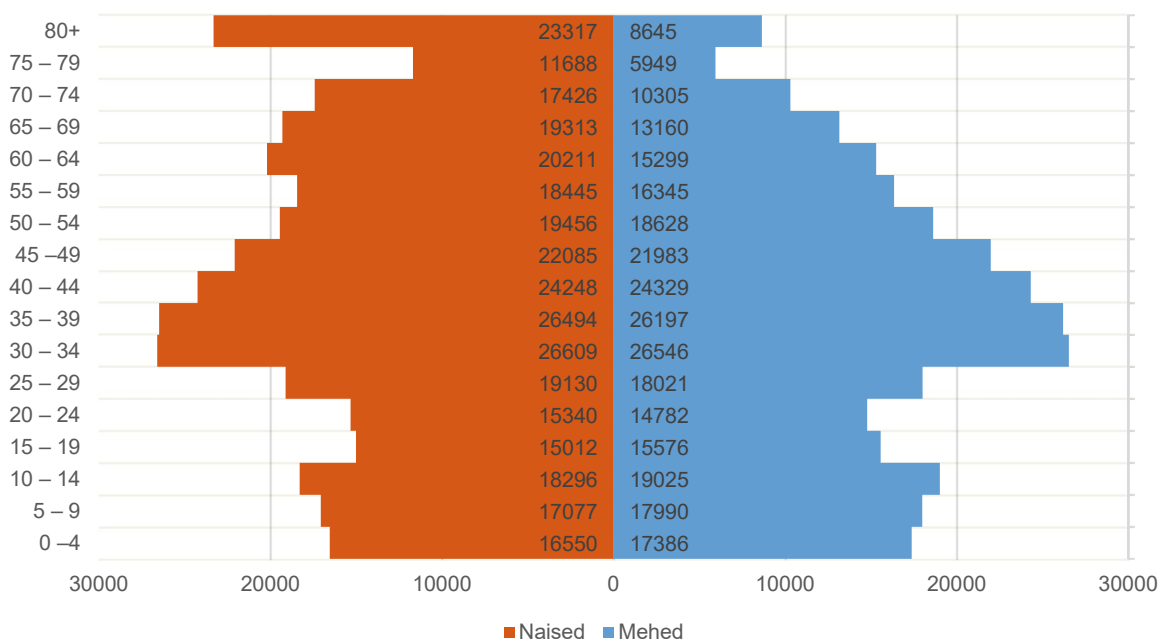
Omavalitsus	2007	2018	2022	Muutus 07-22	Muutus 18-22	Muutuse % 07-22	Muutuse % 18-22
Rae vald	9 161	17 968	22 199	13 038	4 231	142%	24%
Kiili vald	3 615	5 302	6 157	2 542	855	70%	16%
Harku vald	9 501	14 356	16 664	7 163	2 308	75%	16%
Saue vald	19 072	21 711	24 646	5 574	2 935	29%	14%
Saku vald	8 194	9 864	11 184	2 990	1 320	36%	13%
Viimsi vald	13 527	19 784	21 978	8 451	2 194	62%	11%
Jõelähtme vald	5 456	6 424	6 902	1 446	478	27%	7%

² 2019. aasta rahvaarvu langus on tingitud rahvastikuregistri korrektuurist, mille raames registriandmetest eemaldati valdav osa omavalitsuse täpsusega registreeritud rahvastikust

Raasiku vald	4 531	5 050	5 257	726	207	16%	4%
Kose vald	7 385	7 196	7 418	33	222	0%	3%
Lääne-Harju vald	13 434	12 881	13 019	-415	138	-3%	1%
Kuusalu vald	6 813	6 547	6 562	-251	15	-4%	0%
Keila linn	9 363	9 956	9 965	602	9	6%	0%
Anija vald	7 149	6 286	6 273	-876	-13	-12%	0%
Tallinna linn	398 599	448 758	444 999	46 400	-3 759	12%	-1%
Maardu linn	16 486	15 722	15 574	-912	-148	-6%	-1%
Loksa linn	3 312	2 663	2 484	-828	-179	-25%	-7%
Harju maakond	535 598	610 468	621 281	85 683	10 813	16%	2%

Eesti rahvastik tervikuna väheneb ja vananeb. Statistikaameti rahvastikuprognosi kohaselt väheneb seniste trendide jätkumisel Eesti rahvaarv 2040. aastaks 125 000 inimese võrra ehk 1 195 000 elanikuni. Enamikus maakondades väheneb rahvastik enam kui 20%. Prognosi järgi väheneb Tallinna elanike arv 4% võrra, ent ülejäänud Harjumaal jääb samaväärsele tasemele. Prognositakse eakate osakaalu ja ülalpeetavate määra kasvu ning 0–14 aastaste laste osakaalu kahanemist. Kui täna on iga ülalpeetava kohta kaks tööalist, siis 2040. aastal on statistikaameti prognoosi järgi kahe ülalpeetava kohta kolm tööalist. Arengustrateegia lähtub koostatud prognoosidest, kuid strateegia ambitsioon on prognoositud trendi muuta nii palju kui võimalik.

Maakonna elanikkonna vanuskoosseis on tasakaalust väljas. Arvukaimad 5-aastased vanuserühmad on vanuses 30-44, kus elanike arv on ligi 50 000 või enam. Samas on järelkasv oluliselt tagasihoidlikum, vanuserühmades vahemikus 0-29 eluaastat jääb elanike arv 30 000 ja 37 000 vahele. Seega on viljakasse ikka juba sisenenud oluliselt väiksemad põlvkonnad ning need saavad järgneval kümnendil domineerivaks, mistõttu leiab aset sündide arvu kahanemine (joonis 2).

Joonis 2. Maakonna rahvastiku soo-vanusjaotus aastal 2022. Allikas: rahvastikuregister.

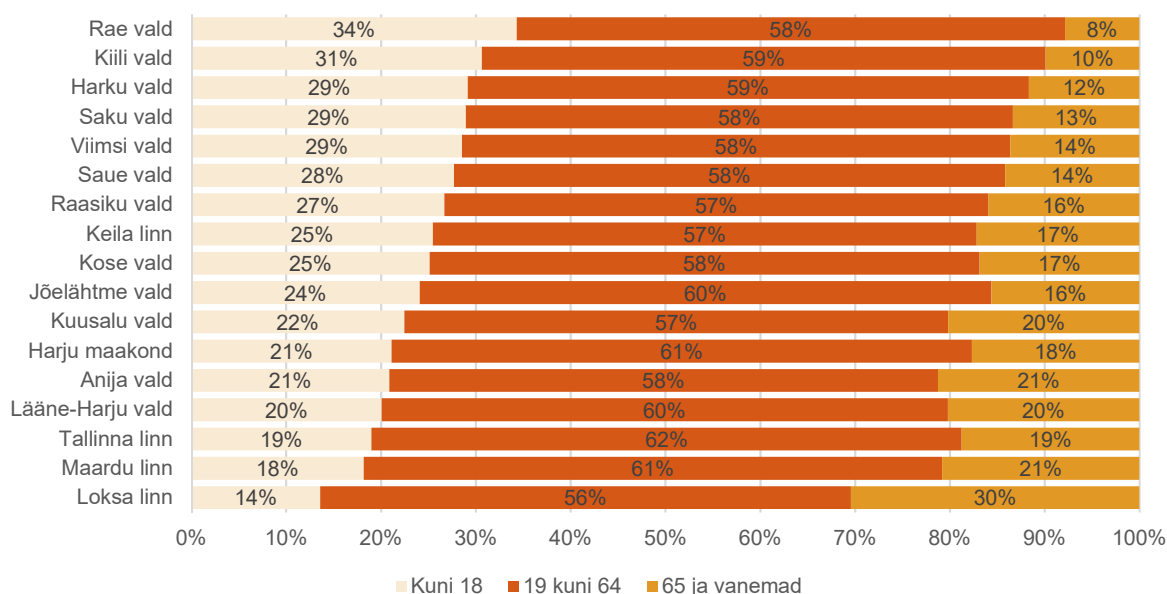
Ülalpeetavate määr ehk 0-14-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate põlvkondade summaarse arvukuse suhe 15-64-aastaste arvu, on Harju maakonnas tasemel 0,53, Eesti keskmine näitaja on 0,58. Maakonnas on tööturule sisenevad põlvkonnad suuremad kui sealt väljuvad. Demograafiline tööturusurve indeksi väärtus tasemel 1,03 on Eesti keskmisega (0,86) võrreldes kõrgem. Sugude suhe on kogurahvastiku vaates väärtuses 0,88 ehk kaldu naiste kasuks – maakonnas elab naisi 40 000 võrra enam kui mehi. See

on tingitud eelkõige meeste ja naiste oodatav eluea suurest erinevusest, mis on meestel 75,9 ja naistel 83,6 eluaastat (Tallinna ja ülejäänud maakonna vaates oluline erinevus puudub). Teisalt on peamises fertiilses eas vanusrühmas (20-39) mehi ja naisi samaväärsel tasemel (0,98), seega paljusid Eesti maa- piirkondi iseloomustavat „pruudipõuda“ Harju maakonna tervikvaates ei esine.

Maakonna elanikest 7,8% on kuni 6-aastased (48 388 elanikku), 13,4% vanuses 7-18 eluaastat (82 952), 19-64 aastaseid on 61,2% (380 118) ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke 17,7% kogurahvastikus (109 823 elanikku). Kuni 18-aastaste osakaal kogurahvastikus (21,1%) on Eesti keskmisest näitajast (20,3%) kõrgem. Elanike vanusrühmas 19-64 aastaseid on võrreldes Eesti keskmisega (59,4%) enam ning eakate osakaal rahvastikus on madalam (Eesti keskmine on 20,3%).

Võrreldes 15. aasta taguse ajaga on kuni 6-aastaste arv maakonnas suurenenud enam kui 8000 võrra ja nende osakaal kogu Eesti kuni 6-aastastest suurenenud 6% võrra 49 protsendini. Vanuserühma 7-18 arv on suurenenud enam kui 16 000 ja osakaal 12% võrra 47 protsendini. Seega elab peaaegu pool kogu Eesti lasteaia- ja kooliealistest lastest ja noortest Harju maakonnas. Elanikkond vanuses 19-64 eluaastat on kasvanud ligi 38 000 elaniku ehk 7% võrra (osakaal 48%). Eaka elanikkonna (65 ja enam eluaastat) osas on muutus olnud väiksem. Lisandunud on ligi 24 000 elanikku ning osakaal on suurenenud 3% võrra 40 protsendini kogu Eesti eakatest.

Vaadates elanikkonna vanusjaotust omavalitsuste lõikes, on maakonnasisesed erinevused väga suured. Tallinna lähipiirkonna omavalitsuste rahvastik on oluliselt noorem. Eeslinnastunud omavalitsustes on sisserände ja sellest tuleneva suurenenud sündimuse tulemusena noorema elanikkonna osakaal väga kõrge. Üheksas omavalitsuses moodustavad kuni 18-aastased veerand või enam elanikkonnast, sh Rae ja Kiili vallas isegi kolmandiku. Samas esinevad erisused ka omavalitsuste sees - laste osakaal on kõrgem Tallinna lähiumbruses, kaugemal madalam. Tallinnas on noorte osakaal ka võrreldes Eesti keskmisega protsendipunkti võrra madalam (joonis 3).

Joonis 3. Maakonna omavalitsuse rahvastiku osakaal vanusrühmades aastal 2022. Allikas: rahvastikuregister.

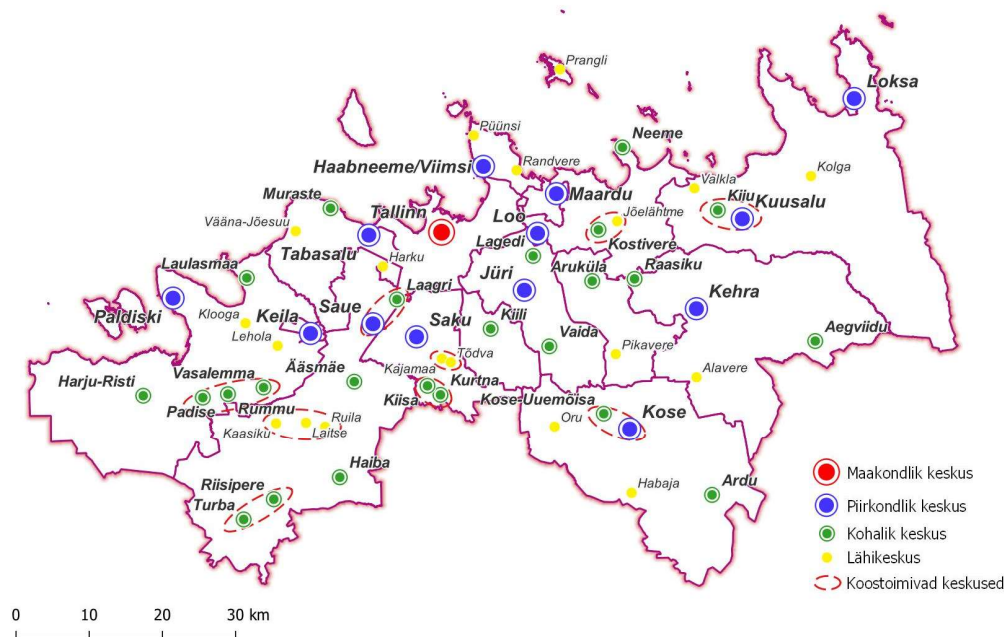
Möödunud 15 aasta jooksul on Eesti rahvaarv loomuliku iibe tagajärjel aastakeskmiselt kahanenud 1500 elaniku võrra, Harju maakonnas aga kasvanud aastakeskmiselt 1150 võrra, sh Tallinna linnas 540 ja teistes omavalitsustes kokku 610 võrra. Keskmiselt on maakonnas sündinud enam kui 6900 last aastas, surmasid on olnud ligi 5800. Võrreldes 15 aasta taguse ajaga on sünnipõlvkondade suurus samas kahanenud u 7300lt 6500le, seejuures on keskmine sündide arv Tallinnas vähenenud u 1000 võrra ja

mujal maakonnas kasvanud u 300 võrra. Surmade arvu osas ajas olulisi muutusi pole toimunud. Erandiks on aasta 2021, mil loomulik iive oli maakonnas tulenevalt erakordselt kõrgest surmade arvust esimest korda perioodil negatiivne. Kui 15 aastat tagasi moodustasid Harju maakonnas sündinud lapsed 46% kõikidest sündidest Eestis, siis möödunud kaheksal aastal on maakonnas sündinud pool Eesti lastest. Sündimuses on erinevused linna- ja maapiirkonna vahel. Kui Tallinnas ja Maardus on summaarne sündimuskordaja madal (1,4-1,5 last fertiilses eas naise kohta) isegi võrreldes Eesti keskmisega (u 1,6 last), siis nii mitmeski lähimavalitsuses on see taastoote tasemest (2,1 last) kõrgemal.

Loomuliku iive trend näitab, et pea kõikides linnalähedastes omavalitsustes on iive olnud positiivne (v.a Maardus), kaugemates omavalitsustes on iive olnud valdavalt negatiivne või tasakaalu lähedal. Loomulik iive on keskmiselt moodustanud vaid viiendiku rahvastiku juurdekasvust (Tallinna linnas 17% ja teistes maakonna omavalitsustes kokku 23%), suurem osa kasvust on tulnud positiivsest rändeiibest. Kui aastatel 2007-2018 kasvas Tallinna linn keskmiselt ligi 4000 elaniku võrra aastas, siis möödunud kolme aasta jooksul on kasv selgelt aeglustunud. Seevastu maakonna teistes omavalitsustes on tervikuna kasv viimastel aastatel just kiirenenud. Kui perioodil 2007-2022 on omavalitsuste rahvaarv aastakeskmiselt positiivse rändeiibe tagajärjel kasvanud 2000 elaniku võrra, siis möödunud kahel aastal enam kui 3600 võrra, mis on samaväärne kiire kasvu aastatega eelmise majanduskriisi eelsel ajal. Rändesaldo Tallinna-lähedastes omavalitsustes (nt Rae, Viimsi, Harku, Saku, Kiili, Saue vald) on tugevalt positiivne. Kaugemates omavalitsustes on trend tasakaalus või pigem negatiivne.

Maakonnas on lisaks Tallinnale kuus linna (Kehra, Keila, Loksa, Maardu, Paldiski, Saue), kaks alevit (Aegviidu, Kiili), 34 alevikku ja 393 küla. 2017. a haldusreformi tulemusena ühinesid Anija ja Aegviidu vald, Saue vallaga ühinesid Kernu ja Nissi vallad ning Saue linn, omavahel sundliideti Paldiski linn ning Keila, Padise ja Vasalemma vallad. Reformi tulemusena jäi alles 16 omavalitsusüksust. Elanike arvult on Tallinna kõrval suurim ühinenud Saue vald (üle 24 000 elaniku), väikseim Loksa linn (ligi 2500 elanikku).

Maakonna rahvastikust elab 79% linnalises, 9% väikelinnalises ja 12% maalises asustuspiirkonnas. Ajalooliselt ei ole maakonna asustusstruktuur asulate mõttes oluliselt muutunud (v.a Peetri alevik). Tabasalu, Keila, Saue-Laagri, Saku, Kiili, Jüri, Loo, Maardu ning Viimsi ja Haabneeme moodustavad Tallinna ümber kohalike tõmbekeskuste ringi. Valdavas osas neist on valglinnastumise tulemusel elanike arv kasvanud ja tähelepanu on pööratud teenuste kättesaadavuse parandamisele, arenenud on ka era-teenused. Loksa, Kiiu-Kuusalu, Kehra, Kose ning Paldiski on Harjumaa ajaloolised keskused. Rahvaarv on osades keskustes küll vähenenud, ent nende olulisus piirkondliku keskusena on säilinud ning nad omavad arvestatavat tagamaad elanike mõttes. Padise–Rummu–Vasalemma ning Turba– Riisipere on asustusüksused, mis üksikult võttes ei moodusta teenuskeskust, kuid arvestades suhtelist lähedust, täiendavad nad üksteist teenuste osas. Tõmbekeskusena vajavad nad tugevdamist, et tagada maakonna tasakaalustatud piirkondlik areng. Harju maakonnaplaneeringus 2030+ püstitatud eesmärgi saavutamiseks on vaja panustada kogu maakonnas kompaktsema asustusega tugevamate kohalike keskuste arengusse. Samuti on vaja välja arendada integreeritud transpordisüsteem, kus Tallinna suuna kõrval oleks tagatud ühendused ka väiksemate keskuste vahel ning see toetaks õpi- ja töörännet Harjumaa kohalike omavalitsuste vahel ida-lääne suunal.

Joonis 4. Harjumaa tõmbekeskused.

Haldusreformi järgselt on ühinenud Saue vallas moodustumas nn kaksikeskus - Laagri alevik ja Saue linn, mis peaks maakonnaplaneeringu järgmises versioonis olema käsitletud kui piirkondlik keskus.

2022. aastal on võrreldes varasemaga rändeliikumise muster oluliselt muutunud. Ukrainas toimuva sõjategevuse tulemusena on just eelkõige Harju maakonda lisandunud tuhandeid sõjapõgenikke. Kuigi põgenike mõju maakonna rahvastikule on pikemas vaates prognoosimatu, peavad maakonna omavalitsused ja riiklikud asutused olema valmis nende integreerimiseks kohaliku kogukonda, pakkudes selleks mh ka avalikke teenuseid, keeleõpet jms.

Rahvastiku osa kokkuvõtteks võib öelda, et võrreldes ülejäänud Eestiga on Harju maakonnal tervikuna selgelt parem positsioon arenguperspektiivi osas. Samas on maakonnasisesed erisused suured, mis tähendab kohalike omavalitsuste jaoks piirkonniti keerulisi valikuid avalike teenuste korraldamisel ja investeringute juhtimisel. Pikemas perspektiivis on oht, et siserände peatumisel võib elanikkond lisaks vananemisele ka vähenema hakata, seda eelkõige Tallinna arvelt. Samas võib olukorda kiiresti muuta välisriikidest tulenev siseränne (nt sõjapõgenikud), kelle eelistatud sihtkoht Eestis on suure tõenäosusega Tallinn ja Harjumaa.

1.2. Avalikud teenused

Alus- ja üldharidus on olulised kohaliku omavalitsuse ja piirkonna identiteedi kujundajad. Vaadates lasteaialaste ja õpilaste dünaamikat, saab tõdeda, et koolieelsetes lasteasutustes käivate laste arv Harju maakonnas on võrreldes 2007. aastaga suurenenud 4600 lapse võrra (17%) enam kui 33 000 lapseni. Kui Tallinnas oli lasteaialaste arvu kõrghetk juba üheksa aastat tagasi ja neid on võrreldes lähteastaga ainult 4% võrra enam, siis väljaspool Tallinna asuvates omavalitsustes on lasteaialaste arv järjepidevalt kasvanud, kokku 3700 lapse võrra ehk 52%. Sarnaselt üldiste rahvastikuarengutega, on kasv toimunud valdavas osas just linna lähimavalitsustes. Viimaste aastate sündimus Tallinnas annab märku, et lasteaialaste arvu kahanemine maakonnakeskuses on tulevikus jätkuv protsess. Arvestatava siserände puudumisel hakkaks alushariduse nõudlus tulenevalt rahvastiku vanusstruktuurist vähenema ka teistes omavalitsustes. Seega on uute lasteaiakohtade rajamisel vaja väga hoolikalt arvestada, kas nõudlus

teenuse järele püsib või on objekti võimalik 10–15 aasta pärast kasutada muuks otstarbeks. Kindlasti tuleb, eelkõige ebasoodsamas asukohas paiknevate lasteaedade puhul, lähema kümne aasta jooksul kaaluda nende sulgemist ja/või hoonete kasutuselevõttu uutes funktsioonides (tabel 2).

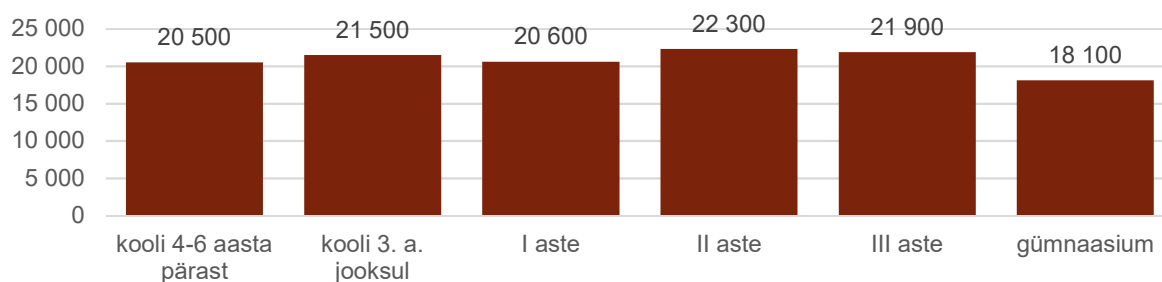
Üldhariduses on maakonna õpilaste arv ajavahemikus 2007–2021 suurenenud 57 000-lt ligi 75 000-ni (31%). Põhihariduses on õpilaste arv Tallinna linnas suurenenud ligi 11 000 võrra (36%) ja mujal Harjumaal kokku 8300 õpilase võrra (67%). Kasv on olnud perioodil järjepidev. Gümnaasiumihariduses osalejad on Tallinna linnas kahanenud 1600 võrra (-16%) ja mujal maakonnas kokku kasvanud 200 õpilase võrra (10%). Samas on võrreldes madalseisuga aastal 2015, kuue aasta jooksul juurde tulnud enam kui 3000 gümnaasisti.

Tabel 2. Lasteaialaste ja üldhariduskoolide õpilaste dünaamika Harju maakonnas. Allikas: EHIS.

	Lapsed lasteaedades		Õpilased põhikoolides		Õpilased gümnaasiumides	
	Tallinn	Muu Harjumaal	Tallinn	Muu Harjumaal	Tallinn	Muu Harjumaal
2007/08			31 500	12 300	11 000	2 200
2008/09	20 700	7 100	30 700	12 300	10 200	2 100
2009/10	21 600	7 300	30 400	12 400	9 200	1 900
2010/11	22 100	7 700	30 600	12 700	8 800	1 800
2011/12	22 900	8 200	31 200	13 100	8 200	1 600
2012/13	23 200	8 500	32 000	13 600	7 900	1 500
2013/14	23 800	9 200	33 300	14 300	7 700	1 500
2014/15	23 700	9 500	34 800	15 300	7 600	1 400
2015/16	23 200	9 700	36 500	16 300	7 600	1 400
2016/17	22 700	9 700	38 000	17 200	7 800	1 500
2017/18	22 300	9 700	39 300	18 300	8 300	1 600
2018/19	22 100	9 700	40 500	19 200	8 500	1 700
2019/20	22 100	10 100	41 500	19 700	8 800	1 900
2020/21	21 700	10 400	42 000	20 100	9 200	2 100
2021/22	21 600	10 700	42 400	20 600	9 400	2 400
Muutus	900	3 700	10 900	8 300	-1 600	200
Muutuse %	4%	52%	36%	67%	-16%	10%

Samas tuleb välja tuua, et piirkondlikult on nõudlus haridusteenuse järele erinev, eelkõige Rae, Harku, Kiili, Viimsi ja Saue valdade ning vähesemal määral ka teiste omavalitsuste arenevates piirkondades (nt Keila linn, Saku vald) on nii lasteaia- kui ka koolikohtade puudus, samas tuleb osades paikades kohati kaaluda nt kooliastmete vähendamist.

Vaadates detailsemalt maakonna lasteaia- ja koolieas laste arvu on näha, et hetkel on lapsi kõige enam II kooliastme vanuses. Põhikoolitasemel järgneval kolmel aastal õpilaste arvu vähenemist ette näha ei ole, kuna kooliikka sisenevaid lapsi on samaväärsel arvul kui õpilasi III kooliastmes, vähenemine algab peale seda. Gümnaasiumi- ja kutsekooli eas noorte arv on järgneval 15 aastal kindlasti kõrgem kui praegusel hetkel. Lasteaia- ja koolieas laste arv tervikvaates pigem kahaneb (joonis 5).

Joonis 5. Lasteaia- ja koolieas lapsed 3-aastaste vanuserühmadena 1.01.2022. Allikas: Rahvastikuregister

Pikemas perspektiivis defineerib arengud terve Eesti rahvastiku vanusstruktuur. 1990-ndate aastate oluliselt väiksemad sünnipõlvkonnad on juba jõudnud fertiilsesse ikka, mis toob lähikümnendil kaasa sündide arvu vähenemise. Samas vanuses on ka peamine rändeiga ehk ka potentsiaalselt (koos lastega) liikuvaid inimesi saab olema tulevikus Eestis oluliselt vähem. 2022. aastal Ukrainast Venemaa agressiooni eest põgenenud lastele haridusteenuste pakkumise mõju ulatus maakonna haridusvõrgule selgub alles järgneva(te)l õppeaastatel.

Rahvusvahelises võrdluses (OECD, PISA testid 2018, Euroopa Komisjon, Eesti Hariduse ülevaade 2020) tuuakse välja, et Eesti on põhihariduse tulemuslikkuse ja võrdsuse kindlustamise poolest maailma tip-pude seas, head tulemused saavutatakse oluliselt tagasihoidlikuma finantsressursiga kui teistes OECD riikides. Eesti investeringud haridusse ja koolitusse on ELi võrdluses suured. Kuid endiselt tekitab muret haridussüsteemist varakult lahkunute osakaal (18–24aastaste vanuserühmas langes madala haridustasemega noorte osakaal 2019. aastal 9,8%ni, mis on madalam kui ELi keskmine 10,2%, kuid on endiselt kõrge, arvestades tööealise elanikkonna kahanemise ning vajadusega paremini koolitatud ja paindlikuma tööjõu järele). Selgelt tuleb esile sooline ja geograafiline ebavõrdsus. Õpetajaameti populaariseerimiseks ning õpetajaskonna vananemist silmas pidades on tõstetud õpetajate palku, kuid probleemi lahendamiseks on endiselt pakiline vajadus ligi tõmmata noori talente. Eesti ja vene õppekeele-ga koolide tulemuste erinevus püsib – vahed PISA soorituses koos ebapiisavalt omandatud eesti keelega võivad mõjutada venekeelsete õpilaste põhikoolijärgseid õppimisvõimalusi ning võimalusi astuda kõrgkooli või siseneda tööturule. COVID-19 pandeemia ajal rakendatud distantsõpe tõi ühest küljest kaasa õpilaste sooritustulemuste langemise, kuid teisalt löid kiirkorras rakendatud uued praktikad võimalusi tuleviku õppekorralduse mitmekesistamiseks.

Väljaspool Tallinna on peale põhikooli lõpetamist kasvanud gümnaasiumiõpingute jätkamine, vähenenud on kutsekooli valik. Tallinnas on gümnaasiumiõppes jätkamine jäänud samale tasemele ja kutsekooli valik protsendipunkti võrra suurenenud. Haridusteed ei jätkka 3% lõpetajatest, olukord on võrreldes varasemaga paranenud. Tallinn on eelkõige gümnaasiumihariduse osas kõigi maakonna omavalitsuste jaoks selge tõmbekeskus. Kui maakonna kaugemate omavalitsuste õpilastest õpib Tallinna koolides kuni paarkümmend protsenti, siis Tallinna lähimavalitsuste gümnaasistidest isegi kuni kaks kolmandikku. Peale gümnaasiumi minnakse enamasti ülikooli. Erisused Tallinna ja muu maakonna osas on olemas, kutsehariduse valik väljaspool linna on kõrgkoolivaliku osakaalu kasvades jätkuvalt vähenenud. Ehk jätkuvalt eksisteerib vajadus kutsehariduse populaarsuse tõstmiseks oskustööjõu järelkasvu tarbeks. Oluliselt on kasvanud haridustee mittejätkamise osakaal, mis võib olla tingitud välismaale õppima, tööle või reisima minekust. Siiski võib mittejätkamine kujuneda probleemiks, kui ei omandata tööoskust või teadmisi (tabel 3).

Tabel 3. Põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate õppimisvalikud³. Allikas: EHIS.

Tegevusvalik peale põhikooli	Tallinn			muu Harjumaa		
	2005	2014	2021	2005	2014	2021
Üldharidus	75%	79%	75%	65%	68%	76%
Kutseharidus	21%	18%	22%	29%	29%	21%
Ei jätkka	4%	3%	3%	6%	3%	3%
Tegevusvalik peale gümnaasiumi	Tallinn			muu Harjumaa		
	2005	2014	2021	2005	2014	2021
Avalik-õiguslik riiklik kõrgkool	26%	44%	38%	21%	37%	40%
Avalik-õiguslik tasuline kõrgkool	19%	1%	1%	15%	0%	1%
Muu riiklik kõrgkool	8%	7%	6%	12%	13%	9%
Muu tasuline kõrgkool	15%	4%	3%	13%	2%	2%
Kutseharidus	6%	8%	7%	12%	14%	7%
Ei jätkka	25%	37%	46%	28%	33%	40%

Maakonnas on juba avatud kolm riigigümnaasiumi: Viimsi Gümnaasium (2018), Tabasalu Gümnaasium (2021) ja Saue Gümnaasium (2022). 2023. aastal on planeeritud avada neli riigigümnaasiumi. Kolm uut riigigümnaasiumi alustab Tallinnas (Tallinna Mustamäe Riigigümnaasium, Tallinna Tõnismäe Riigigümnaasium, Tallinna Pelgulinna Riigigümnaasium), lisaks avatakse Rae Gümnaasium Jüri alevikus. Riigigümnaasiumide rajamiseks tehtud Harjumaa koolivõrgu analüüs (Geomedia OÜ, 2015) kohaselt oleks riigigümnaasiumi rajamiseks perspektiivikateks keskusteks veel Saku ja Keila, teatud eelduste realiseerumisel ka Maardu. Strateegia uuendamise seisuga puuduvad riigil konkreetsed plaanid suurema arvu riigigümnaasiumide rajamiseks maakonda.

Maakonna kutseõppeasutused, kõrg- ja rakendus- kõrgkoolid asuvad täna Tallinnas. Harjumaal tegutses 2021/22 õppeaastal 12 kutseõppeasutust, 15 aastat tagasi oli veel 23 asutust. Kutsekooli õpilaste koguarv on püsinud suhteliselt stabiilsena – 2007/08. õppeaastal oli neid 9029, 2021/22 õppeaastal isegi viiesaja võrra enam ehk 9510 õpilast. Kui 15 aastat tagasi moodustasid Harju maakonna elanikud 71% õppurite koguarvust, siis möödunud õppeaastaks oli osakaal suurenenud 76%-ni. Kõige enam on Tallinnasse õppima tulnud Ida-Viru ja Rapla maakonnast. Naiste osakaal on õppurite hulgas kasvanud 5% võrra 46%-ni. Kõige olulisemad muutused on aset leidnud õppurite vanusjaotuses - kui 15 aastat tagasi moodustasid 2/3 õppuritest kuni 19-aastased, siis aastatega on nende osakaal järjepidevalt kahanenud. Õppeaastal 2021/22 on 50% õppuritest kuni 19-aastased, 18% 20-24 aastased (varem 20%) ning 25-aastaste ja vanemate osakaal on tõusnud 13%-lt 27%-ni. See viitab elukestvõldele õppele, lisaks akadeemilisele haridusele on hakatud paralleelselt kutseõpet omandama (sh täiendõppena, mitte põhiõppe vormis).

Maakonnas tegutses 11 kõrgharidusasutust, 15 aastat tagasi oli neid 13 võrra enam. Üliõpilaste arv on samal perioodil märkimisväärselt vähenenud - kui 2007. aastal õppis kõrgkoolides 42 000 üliõpilast, siis 2021. aastal 25 700. Kahanemine on toimunud I astme kõrghariduse (bakalaureuseõpe ja rakendus- kõrghariduseõpe) üliõpilaste hulgas, magistri- ja doktoriõppe üliõpilaste arv on jäänud samaväärseks. Paratamatult on konkurents üliõpilaste pärast muutunud tihedamaks demograafilise olukorra tõttu. Harju maakonna osakaal Eesti kõrgharidusmaastikul on vähenenud - maakonna kõrgkoolides õpib 58% kõrghariduse omandajatest, mida on 4% võrra vähem kui 15 aastat tagasi. Õppeaastal 2021/22 õppis bakalaureuseastmes enam kui 9000 (-43%), magistriõppes 6600 (+15%), integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppes ligi 1200 (-24%), doktoriõppes ligi 1000 (+1%) ning rakenduskõrghariduseõppes ligi 7900 üliõpilast (-53%). Maakonna suurimad kõrgharidusasutused on enam kui 9000 üliõpilasega

³ Muutus tasuta ja tasulise kõrghariduse osakaalu vahel tuleneb 2014. a jõustunud tasuta kõrghariduse reformist.

Tallinna Tehnikaülikool ja ligi 7200 üliõpilasega Tallinna Ülikool. Rakenduskõrghariduse osakaal on kahanenud 40%-t 31%-ni. Suurim kool on Tallinna Tehnikakõrgkool 2800 õppuriga. Kordades on suurenenud välisüliõpilaste arv – kui 15 aastat tagasi oli neid vähem kui 600, siis viimased viis õppeaastat juba enam kui 3000 (60% kõigist Eestis õppivatest välisüliõpilastest).

Õppevaldkondade valikul on toimunud nihkeid. Osakaalult kümne protsendi võrra on vähenenud äriduse, halduse ja õiguse õppevaldkonnas õppijate osakaal, samas on jätkuvalt tegemist populaarseima õppesuunaga, kus õppijad moodustavad veerandi kogu üliõpilaskonnast. Kahekordistunud on informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkonna õppijate osakaal (13%) ning populaarsust kogunud ka tervise ja heaolu õppevaldkonnas õppimine (tabel 4).

Tabel 4. Üliõpilaste osakaalu muutus õppevaldkondade lõikes. Allikas: EHIS.

Õppevaldkond	2007/08-2009/10	2019/20-2021/22	Muutus
Humanitaaria ja kunstid	12,0%	14,1%	2,1%
Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad	6,8%	13,1%	6,3%
Loodusteadused, matemaatika ja statistika	3,0%	2,7%	-0,3%
Põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria	0,1%	0,0%	-0,1%
Sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave	6,6%	3,9%	-2,7%
Teenindus	5,8%	6,4%	0,5%
Tehnika, tootmine ja ehitus	18,8%	19,5%	0,7%
Tervis ja heaolu	5,9%	9,5%	3,6%
Äridus, haldus ja õigus	34,7%	24,7%	-10,1%

Rahvusvahelises pildis (Euroopa Komisjon, Eesti Hariduse ülevaade 2020) tuuakse välja, et kolmanda taseme hariduse omandanute määr on kõrge ja kasvab (30-34 a. 44,2%, Euroopa Liidu keskmine on 41,3% (2019), ent lõpetanute määr on madal - nominaalajaga lõpetab õpingud ainult 34% üliõpilastest. Kuna prognoosid näitavad, et kõrghariduse omandanute arvust ei piisa tööturu tulevaste vajaduste rahuldamiseks, on õpingute lõpetamise määra tõstmine hädavajalik.

Rahvusvaheliste ülikoolide QS reitingus on Eesti parim Tartu Ülikool (285. koht), Tallinna Tehnikaülikool on 650. kohal ja Tallinna Ülikool 800. kohal Võrdluseks on Helsinki ülikool 104., Rootsis Lundi Ülikool, Kuninglik Tehnikainstituut ja Uppsala Ülikool vastavalt 97., 98. ja 124. kohal.

Kokkuvõtvalt on alus- ja üldhariduse väljakutseks maakonnas piirkonniti väga erinev haridusteenuse nõudlus, kasvavates piirkondades on lasteaia- ja koolikohtade puudus, mis omavalitsusele tähendab survet uute pindade rajamiseks. Kauge- mates kohtades tuleb kaaluda nt kooliastmete vähendamist, mis tähendab survet hoonete ülalpidamiseks⁴.

Muret tekitav on peale põhi- ja keskkariduse omandamist õpingute mittejätkamine, mis kahaneva tööjõu tingimustes vähendab maakonna konkurentsivõimet ning tingib võõrtööjõu sissetoomise suurendamise. Kahjuks pole suurenenud kutsehariduse populaarsus.

Kõrgharidusega elanike osakaal on võrreldes EL riikidega kõrge, kuid maakonna ülikoolid ei ole rahvusvahelises kõrgkoolide edetabelis sellisel kohal, mis aitaks vähendada erisusi konkurentsis põhjanaabritega. Väljakutseks on nominaalajaga lõpetamine.

Rahvatervise arendustegevuse kohustus lasub kohaliku omavalitsusel, maakonna tasandil koordineerib tegevust HOL. Detailsema ülevaate maakonna elanike tervist mõjutavatest teguritest annab 2020.

⁴ Strateegia koostamise hetkel 2022. aasta suvel on teadmata, milliseks osutub pikemas vaates sõjapõgenike mõju Harju maakonna alus- ja üldharidusteenuse nõudlusele.

aastal valminud Harjumaa tervise- ja heaoluprofiil 2020-2024, eraldi terviseprofiilid on koostatud kolmes omavalitsustes (Anija, Jõelähtme, Keila, Lääne-Harju, Kuusalu, Viimsi). Üldistatult võib öelda, et terviseprofiilid võtavad statistiliselt hästi kokku olemasoleva olukorra, kuid tegevuskavad on üldised ning vähe seostatud omavalitsuse arengukava tegevuskava ja eelarvega. Üheksa maakonna omavalitsust osalesid 2020-2021 e-terviseprofiili pilootprojekti. Omavalitsuste tagasisidest projektile selgus, et profiili ei soovita teha enam eraldiseisva dokumendina, vaid püütakse see ajatada koostamisele koos omavalitsuse arengukavaga.

Maakonna tervise- ja heaoluprofiil toob analüüsile tuginedes välja üheksa peamist tähelepanu vajavat rahvatervise valdkonda:

- vaimse tervise edendamine;
- tasakaalustatud toitumise ja füüsilise aktiivsuse edendamine;
- uimastite tarvitamise tõkestamine ja vähendamine;
- nakkushaiguste ennetamine ja leviku tõkestamine;
- seksuaal- ja reproduktiivtervise edendamine;
- vigastuste ennetamine;
- inimeste ja kogukondade võimestamine ja kaasamine;
- personali võimekuse kasvatamine, juhtimise ja vastutuse tugevdamine;
- ebavõrdsuse vähendamine tervises ja heaolus.

COVID-19 pandeemia ajal oli rahvatervise maakondlikul tasandil aktuaalne tegelemine vaksineerimisega seotud küsimustega. 2022. aastast lisandunud maakonnatasandi vastutusvaldkonda vähi sõeluuringute korraldamises abistamine ja kommunikatsiooni haldamine omavalitsustele.

Harju maakonna elanike oodatav eluiga sünnihetkel on võrreldes aastaga 2007 pikenenud – meestel 76,9 (+7) ja naistel 83,6 (+4,4) eluaastat. Samuti on see mõlema soo vaates aasta võrra kõrgem kui Eesti keskmine. Pikenenud on tervena elatud aastad - meestel 57,8 (+3,1) ja naistel 60,7 (+1,1) - ent seda oluliselt aeglasemalt. See tähendab, et jätkuvalt ja süvendatult tuleb tegeleda elukvaliteeti puudutavate probleemkohtade detailsema kaardistamise, ennetamise ning krooniliste haiguste ennetava raviga. Kõikidest surmadest moodustab ligi 30% suurem kasvajatesse.

Puudega inimeste arv Eestis tervikuna on suurenenud – 2007. aasta 115 000-lt 2022. aasta 133 000-ni (15%). See on osalt tingitud rahvastiku vananemisest, kuid võib olla mõjutatud ka 2017. aastal rakendunud töövõime reformiga kaasnenud muutunud metoodikast (töövõime hindamine). Harju maakonnas on puudega inimeste arv samal ajal kasvanud 25 000-lt 37 500-ni ehk 50% võrra. Puudega inimesed moodustavad 6,1% rahvastikust (+1,5%). Vanusgruppide lõikes on enim tõusnud kuni 15-aastaste puudega laste osakaal (117% võrra) ja vanuserühma 60-62 osakaal (121%).

Kuritegevus on Eestis üldisena langenud, sama ilmneb Harju maakonnas. Aastal 2007 pandi maakonnas toime 49 kuritegu 1000 elaniku kohta (Eestis 37 kuritegu), 2021 oli see näitaja 21 kuritegu 1000 inimese kohta (Eestis 19,1). Kuritegelik aktiivsus võrreldes ülejäänud Eestiga on seega maakonnas langenud. Siiski registreeriti 2021. aastal 50% kõikidest Eestis toime pandud kuritegudest Harju maakonnas (sh Tallinnas 39%).

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse kohaselt on sotsiaalabi ja -teenuste korraldamine ning eakate hoolekanne omavalitsuse ülesanne. Demograafiliste muutuste tagajärjel elanikkond vananeb, rahvastikuprognosis näitab vanemaaliste arvu kasvu ühiskonnas. See tähendab, et nõudlus sotsiaalteenuste järele kasvab ning omavalitsused ei pruugi suuta üksinda kõiki valdkondi katta. Sel juhul on vajadus kaetud kas muude sama funktsiooni täitvate tegevuste abil või on teenus teisest omavalitsusest sisse ostetud.

2016. a. alguses kaardistas Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus (HEAK) Sotsiaalministeeriumi tellimisel sotsiaalteenuste osutamise Harjumaa kohalikes omavalitsustes. Kuigi vahepeal on toimunud haldusreform, siis arengustrateegia uuendamise ajaks uut maakonda hõlmavat uuringut läbi viidud ei ole

(soovitav on läbi viia kordusuuring). Uuring toob välja, et omavalitsustes on kehtestatud määrused/korrad erinevate (kohustuslike) teenuste osutamiseks, mis on aluseks klientide teenusele võtmisel. Suuremates omavalitsustes kasutatakse vajaduse hindamiseks hindamisteste ja -küsimustikke. Tarbe korral teeb sotsiaaltöötaja abivajaduse hindamiseks koduviisi. Teistest omavalitsustest eristub siinkohal Tallinn, mis teenuse vajaduse väljaselgitamiseks tellib eraldi uuringuid.

Peamiselt osutatakse sotsiaalteenuseid otse kohaliku omavalitsuse poolt. Küllaltki levinud on praktika, kus kohalik omavalitsus on loonud oma haldusalasse allasutuse, mis tegeleb teatud hulga erinevate sotsiaal-teenuste osutamisega piirkonnas. Enamasti on kohaliku omavalitsuse enda poolt osutavate teenuste hulgas koduteenus, sotsiaaltransporditeenus, eluruumi tagamine, täisealise isiku hooldus. Teenuste delegerimise praktika on kohalikes omavalitsustes pigem tagasihoidlik. Kohati on probleemiks teenusepakkujate vähesus ja piirkonniti väga erinev nõudlus soovitava teenuseliigi ja olemasoleva sihtgrupi suuruse osas. Üksikudel juhtudel on mõned sotsiaalteenused, näiteks tugiisikuteenus, delegeritud kolmanda sektori esindajatele.

Peamiselt on delegerimise asemel levinud teenuste sisseostmine. Paljud omavalitsused on ostnud teenusena sisse eeskätt üldhooldusteenust, võlanõustamisteenust, turvakodu ja varjupaiga teenust ning lisaks erinevaid peresid ja lapsi toetavaid teenuseid (psühholoog, eripedagoog, pereteraapia jne). Võlanõustamise puhul on paljudel omavalitsustel võimekus ise pakkuda esmatasandi võlanõustamist kas vastava koolituse läbinud sotsiaaltöötaja poolt või omavalitsuses töötava juristi poolt, kuid raskemate juhtumite puhul suunatakse teenuse vajajad Tallinna Sotsiaaltöö Keskusesse. Turvakodu ja varjupaiga teenus ostetakse sisse enamasti Tallinna linnast. Sellegipoolest seavad kaugused selliste keskuste teenuste kasutamisele oma piirangu ning ääremaaliste valdade elanikel on teenuste kättesaadavus raskendatud. Seega on olemas vajadus vähemalt ühe väljaspool Tallinna asuva turvakodu/varjupaiga teenust osutava asutuse järele. Teisalt on sotsiaaltöötajad märkinud, et sageli soovivadki kliendid minna teenust saama oma kodukohast kaugemale, sest seal on anonüümsus suurem, mis on eriti oluline väikeste kogukondade puhul.

Üldhooldusteenus ostetakse suures osas sisse ja nõudlus teenuse järele on kasvamas. Maapiirkondades on soov üldhooldusteenuse järele väiksem, kuna inimesed ei ole valmis lahkuma oma majapidamisest ning üldhooldusteenust otsustatakse kasutada alles viimases hädas. See on ka üks põhjustest, miks piirkonnas on vaja koduteenust arendada ning lisaks koduhooldustöötajale kasutusele võtta ka muid toetavaid tegevusi/meetmeid, nt häirenupp, telehooldus jne. Tallinnas osutatakse 34 sotsiaalteenust (millele on kehtestatud teenuste osutamise nõuded). Neist teenustest ligi pooled on hankemenetlustega delegeritud (valdavalt on partneriteks mittetulundusühingud). Delegerimist kasutataksegi linnas peamiselt puuetega inimeste hoolekandeteenuste puhul. Enim integreeritud teenused on koduteenus ja sotsiaaltransporditeenus, harvematel juhtudel on kombineeritud ka koduteenus koduõendusteenusega.

Harjumaa sotsiaaltöötajad hindavad elanikkonna teadlikkust abi saamise võimaluste kohta üldiselt heaks. Üldjuhul ollakse rahul koostööga piirkonna perearstide, politsei, haridusasutuste ja ohvriabi-töötajatega, kes omakorda saavad jagada infot omavalitsuse poolt pakutavatest sotsiaalteenustest (siiski ei ole rahulolu kõrge kõikides piirkondades). Väljaspool Tallinna paikneb sihtgrupp hajali, mis teeb teenuste osutamise ja korraldamise keerulisemaks – kohapealse sihtgrupi väiksus teeb teenuse kallimaks. Füüsilise ligipääsetavuse osas takistab teenuste kättesaadavust eeskätt hoonete mittevastavus erivajadustega inimeste vajadustele. Uute ja rekonstrueeritud hoonete puhul on füüsilise ligipääsetavusega arvestatud, kuid vanemate hoonete puhul ei ole need tingimused enamasti täidetud. Teenused on kergesti kättesaadavad omavalitsuse keskuses ja neile, kes ise liikuma pääsevad. Omavalitsuse äärealadel elavatele inimestele ning neile, kes ise ei liigu (nt vajavad eraldi transporti või elavad ilma liftita kortermajades), on teenused sageli raskesti kättesaadavad. Maakonna erinevate asutuste koostööd raskendab osalt ka isikuandmete kaitse vajadus, mis seab piirangud infovahetusele.

Ootejärjekordi kohalike omavalituste pakutavatele sotsiaalteenustele enamasti ei ole. Mõnikord on toodud kitsaskohana välja järjekorra tekkimine teatud teenuste puhul, kui klient ise ei leia sobivat abistajat

ja on ootus, et omavalitsus leiaks võimaliku teenuseosutaja (nt tugiisikuteenuse puhul). Mitmete omavalitsuste esindajad on avaldanud soovi suurendada omavalitsuses töötavate sotsiaaltöö spetsialistide hulka, kuna aastatega on ootused kohalike omavalitsustele, samuti nende kohustused suurenenud, kuid paraku pole nende võimalused personali arvu suurendamiseks kasvanud samas tempos. Olema-soleva inimressursiga on võimalik vaid tekkinud probleeme lahendada, kuid ennetavaks tegevuseks üldjuhul aega ega muud ressursi ei jätku. Sotsiaaltöötajate palgad on tavaliselt madalad ja erinevad omavalitsuste lõikes, mistõttu on raske häid spetsialiste leida.

Harjumaa Alusharidusjuhtide Liidu hinnangul kasvab koolieelsetes õppeasutustes erinevate hariduslike erivajadustega (HEV) laste hulk, kellel on kõnehäired ja spetsiifilised arenguhäired, käitumis- ja õpiraskused, keha-, liit- ja meelepuuded, pervasiivsed arenguhäired (sinna kuuluvad ka erihooldust ja -õpet vajavad lapsed). Erivajadustega laste rühmades ja sobitusrühmades käivate laste arv on kiirelt kasvanud, sealhulgas poisse on statistiliselt kaks korda rohkem kui tüdrukuid. Eriti on suurenenud sobitusrühmade arv, sest suund on rohkem erivajadustega lapsi integreerida tavarühma, kuna mitmed erivajaduse tunnused tasanduvad paremini just segarühmas. Vajalik on erialaspetsialistide koolitustel- limuse suurendamine riigi poolt. Täiendavat spetsiaalset arenguvajadusest tulenevat tuge vajab Har- jumaa alusharidusjuhtide ning õpetajate hinnangul ligi 10% lasteaiastest.

Harjumaa kohalike omavalitsuste arengukavades nähakse sotsiaalhoolekande valdkonnas järgmisi probleeme ja väljakutseid:

- läbivaks probleemiks on sobivate, ökonoomsete ja nüüdisaegsete hoonete ning taristu puudu- mine, samuti vajab pakutavate teenuste kvaliteet edasist arendamist;
- peamised probleemvaldkonnad on seotud hooldamisega hoolekandeesutustes ja puuetega ini- mestele personaliseeritud teenuste arendamisega;
- rohkem tähelepanu on vaja suunata hariduslike erivajadustega lastega tegelemisele, sh vaja- dusel täiendavate õppekohtade (uue kooli) rajamine;
- mitu omavalitsust on arengukavas välja toonud vajaduse hooldekodu järele, samas on hoolde- kodu investeringu maksumus ja sellest tulenev hooldatava omaosalus väga kõrge;
- piirkondlike tervisekeskuste (sisuline) arendamine;
- eakate teenusmajade/kodude ja sotsiaaleluruumide rajamine ja kohandamine;
- sotsiaaltransporditeenuse arendamine, sh personaliseeritud (nn nõudepõhised) lahendused;
- ennetustöö suurendamine, perede koolitamine.

Esmatasandi tervisekeskuste võrgustiku arendamise kontseptsioon on Harju maakonnas (eriti väljas- pool Tallinna) rakendumise lõppjärgus. Kontseptsioon baseerub suuresti tõmbekeskuste võrgustikul. Esmatasandi tervishoid hõlmab lisaks perearsti ja -õe teenusele veel koduõendust, füsioteraapiat ja äm- maemandusabi. Sõltuvalt asukohast sisaldab see ka koolitervishoidu, apteegi, töötervishoiu ja hamba- ravi teenuseid, vaimse tervise õe teenust ning ka eriarstiabi. Möödunud neljal aastal on EL toetus- meetme abil valminud mitmeid uusi tervisekeskusi (sh Jüri, Laagri, Saue, Tabasalu, Maardu, Saku, Kose ning kaheksa keskust Tallinnas). Potentsiaalseid keskusi on veel ette nähtud ka Lool, Loksal, Kei- las, Kiilis, Kuusalus, Paldiskis ja Raasikul.

2022. aastal ei saanud statistikaameti andmetel vajadusel perearstiabi 3,1% ja eriarstiabi 12,3% Põhja- Eesti elanikest (Eesti keskmine vastavalt 2,7% ja 10,7%). Seoses maakonna elanikkonna vananemisega on vajalik arvestada suurenevate ravijärjekordadega, mis omakorda tähendab, et kriisi ärahoidmiseks (arvestades ka süvenevat arstide puudust), saab tõsisemaid haigestumisi vältida aitav ennetustöö jär- jest olulisemaks. Harju maakonna ja kogu Eesti tervishoiu suurimaks kavandatud projektiks on Ida- Tallinna Keskaigla ja Lääne-Tallinna Keskaigla ühendamine ning Tallinna Haigla uue hoone ehitam- ine.

Nii tervishoiu kui ka sotsiaalvaldkonna arenguid on alates 2020. aastast mõjutanud oluliselt kriisid (COVID-19, energiakriis, välisjulgeolek), millest tulenevalt on muuhulgas oluliselt suurenenud surve ka omavalitsustele vastavate valdkondade korraldamisel. Lähiperspektiiv on samuti väga ebakindel, mistõttu on valdkonna võimekuse ja reageerimissuutlikkuse arendamine hädavajalik, seda nii elanike

vaimse ja füüsilise tervise toetamisel kui ka toimetuleku tagamisel. Enam on päevakorrade kerkinud erinevate haldustasandite hädaolukorra plaanide koostamise ja elanikkonna teavitamise vajadus olukorradeadlikkuse tõstmiseks.

Sotsiaalhoolekande ja tervishoiu kokkuvõtteks võib öelda, et vananev rahvastik nõuab suuremat tähelepanu valdkonnale, seejuures on märksõnaks vajaduspõhiste ning personaliseeritud sotsiaalteenuste osutamine ning teenuste integreeritus. Samuti on olulised avalikku ruumi ja teenuste arendused, mis toevavad eri vanuses ja võimetega inimeste iseseisvat toimetulekut ja heaolu. Väljakutseks on suurenenud puuetega inimeste ja hariduslike erivajadustega laste osakaal. Valdkond tervikuna muutub teaduspõhisemaks, mis tingib suurema spetsialiseerumise ning omavalitsustel on keeruline leida häid spetsialiste. Kuigi keskmine eluiga ja tervena elatud aastate arv on maakonnas kasvamas, vajab terviseedendus suuremat tähelepanu ja ressursi ennetustegevuseks ning järjepidevat eestvedamist ja valdkondade ülest süsteemset arendustegevust.

Viimaste aastate kriisid ning ebakindlus tähendavad, et elanike vaimse ja füüsilise tervise ning toimetuleku toetamine on muutunud võrreldes varasemaga veelgi olulisemaks.

Maakonnas on hea transporditaristu, sh viis rahvusvahelist reisi- ja kaubasadamat (Vanasadam, Muuga, Paljassaare sadam, Paldiski Lõuna- ja Põhjasadam), üks reisi- ja kaks kaubavedudeks mõeldud lennujaama (Tallinn ja Ämari), reisi- ja kaubavedudeks sobilik raudtee ning maanteed võrgustik. Harjumaad läbivatest põhimaanteedest osa kuulub ka rahvusvahelisse (TEN-T) teede võrgustikku. Maakonna teedevõrku iseloomustavad Tallinnast lähtuvad radiaalsed põhi- ja tugimaanteed (joonis 6, 7), lisaks veel ida-, lääne- ja lõunasuunaline raudteeühendus, mida mööda liiguvad põhilised transpordivood.

Kõige tihedama liiklussagedusega on Tallinna sissesõit Pärnu, Narva ja Tartu suunal ning Tallinna ringtee (joonis 6). Harjumaal kohalike omavalitsuste poolt hallatavate kohalike teede pikkus on üle 3000 km, neist u 3/4 on katteta teed (kruus, pinnas jm).

Joonis 6. Harjuma teedevõrk ja liiklustihedus aastal 2019. Allikas: Maanteeamet.

Ühistransport lähtub samuti olemasolevast teedevõrgust. Ühendused suunduvad Tallinnasse, maakonna nn horisontaalne ühistransport ida-lääne suunal käib pigem raudteed mööda.

Põhja-Eesti Ühistranspordikeskus (P-E ÜTK) (aastani 2018 MTÜ Harjumaa Ühistranspordikeskus) korraldab liinivedusid Harjumaal, Läänemaal, Raplamaal ja Lääne-Virumaal. Keskuse eesmärk on mh ühistranspordi terviklik korraldamine Harju maakonnas, et tõsta ühistransporditeenuse kvaliteeti ja tagada maakonna elanikele soodsam veeteenus. Selle töö aluseks on optimaalne liinivõrk, kooskõlastatud sõiduplaanid ning ühtne piletisüsteem.

Kohaliku transpordi korraldamine on kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse järgi omavalitsuse ülesanne. Osa maakonna kohalike omavalitsusi on kohaliku ühistranspordi korralduse delegeerinud P-E ÜTK-le, ülejäänud omavalitsused korraldavad ühistransporti ise. Kokku koordineerib P-E ÜTK maakonnas u 70 avalikku bussiliini. Tosina aastaga on liinide ja sõitjate arv kasvanud kolm korda - kui aastal 2007. oli maakonna bussiliinidel reisijaid 1 652 000, siis 2019. aastal 5 733 000. Järgnevate aastate statistika on mõjutatud koroonapandeemiast.

Harjumaa bussiliinid on jagatud viie suuna vahel: põhi (Tallinn, Viimsi, Maardu); ida (Tallinn, Jõe-lähtme, Kuusalu, Loksa), lõuna (Tallinn, Rae, Raasiku, Anija, Kose), lääs (Tallinn, Harku, Keila, Lääne-Harju) ja edel (Tallinn, Kiili, Saue, Saku).

Tallinna linnas korraldab, koordineerib ja planeerib linnatranspordi ja liikluskorralduse arengut Tallinna Transpordiamet. Liiklusteenust osutab AS Tallinna Linnatranspordiamet (TLT), mis on Tallinna linnale kuuluv ühistranspordiettevõtte. 2019. aastast teenindas TLT Tallinnas 75 busi-, 4 trolli- ja 4 trammiliini, kattes 100% Tallinna ühistransporditeenuste kogumahust. Kui 2019. aastal tehti Tallinna ühistranspordis 143,2 mln sõitu, siis COVID-19 pandeemiast mõjutatud 2020. aastal 90,6 mln ja 2021. aastal 75,6 mln sõitu. Tallinna tegevuskuludest ligi 15% moodustavad kulud ühistranspordile.

Kommertsliine teenindavad maakonnas eraettevõtted, mille turuosakaal on ligi 40% maakonna bussivedudest. Ühistransporditeenuse alla kuulub ka taksovedu. Tõusev trend on jagamismajandusel põhinev transporditeenus (nt Bolt), mis uue ärimudelina on ümber kujundamas transpordisüsteemi.

AS Eesti Liinirongid (ELRON) on riiklik ühistranspordiettevõtte, mis korraldab Eesti reisirongi-liiklust. Reisirongiliikluse saab jagada neljaks suunaks: ida-, lääne-, edela- ja kagusuund. Harju maakonna piires toimub reisijatevedu ida- (Tallinna–Aegviidu), edela- (Tallinna–Rapla) ja läänesuunal (Tallinna–Keila, Tallinna–Kloogaranna, Tallinna–Turba, Tallinna–Paldiski, Tallinna–Pääsküla). Harju maakonnas on käigus kuus elektrirongiliini. Aastatel 2010–2013 oli rongisõitjate arv langustrendis. 2013. aasta keskpaigast sõidavad liinidel uued elektrirongid ja sõitjate arv püstitanud igal aastal uue rekordi, jõudes 2019. aastaks 8,3 miljoni sõiduni. Kasvutrend näitab, et kasutajad eelistavad kaasaegset, kiiret ja mugavat rööbastransporti muule transpordile. Mitu omavalitsust (nt Saue ja Lääne-Harju vald) on loonud toetusmeetmed oma elanikele, kompenseerides osaliselt raudtee-reisijatele rongipiletid.

Ühistranspordi liinivõrgu kujundamisel tuleb arvestada reisijate nõudmisi ja vastavalt sellele liinivõrku muuta. 2012. aastast rakendus Tallinna ja Harjumaa uus piletimüügisüsteem, mille tulemusena tekkis ülevaade ühistranspordi kasutamisest kogu maakonna territooriumil ning mille alusel on võimalik liinivõrku pidevalt parendada ning kavandada. Ühtlasi on võimalik kirjeldada inimeste liikumist tsoonide vahel. Väljakutseks on eri transpordiliikide ühildamine (rong – buss, maakonnaliinid - Tallinna ühistransport) selliselt, et see oleks kasutajale mugav. Maanteeamet kehtestas üle-eestilise tasuta sõidu õiguse ühistranspordis alates 1. juulist 2018. Erandiks on siin Põhja-Eesti, Harjumaal on bussisõit tasuline 20–62 aastastele inimestele. Tasuta transpordi sihtrühma laiendamine ja/või kvaliteedi parandamine nõuaks lisarahastust riigi või omavalitsuste poolt. Lisaks võib see välja suretada Harjumaa kommertsveo ning kokkuvõttes tähendaks teenuse kättesaadavuse halvenemist ja autostumise kasvu. 2017. aastal tellis Maanteeamet Harjumaa, Rapla ja Kohila valdade elanike liikumisviiside uuringu (Kantar Emor). Tulemustest järeldub, et 63% liikumistest tehakse sõiduautoga, 9% kasutab ühistransporti. 43% piirkonna elanikest käib Tallinnas 4–7 korda nädalas, 20% liigub iga päev väljapool elukoha

omavalitsust (aga mitte Tallinnas). Argipäeviti tehakse 63 000 liikumist Tallinnasse, neist autodega 50 000, ühistranspordiga üle 11 000. Valmisolek auto kasutamise vähendamiseks ei ole suur. Suurimateks võimalikeks mõjutajateks oleks sobivamad ühistranspordiliinid (44%), ühtne piletisüsteem (38%) ja kiirem ühistransport (37%). Rahulolu ühistranspordiga on suhteliselt kõrge kõikide vaadeldud aspektide lõikes. Ühistranspordi puhul ollakse enim rahul peatuse läheduse, ühistranspordi puudutava info kättesaadavuse ja sõidumugavusega. Vähem ollakse rahul ühistranspordi liikumise sageduse, hinna ja ümberistumisvõimalustega. Rahulolu ühistranspordi lähedusega on loogiline, sest pea kaks kolmandikku Harjumaa, Rapla ja Kohila valdade elanikest elab kuni 500 meetri kaugusel bussipeatusest ning umbes viiendik elab kuni kilomeetri kaugusel rongipeatusest.

Olulisemad ühistranspordi puudused, mis on välja toodud Harju maakonna ühistranspordi arengukavas 2025, on järgmised:

- ühistranspordis on mitu korraldajat, valdkondlikku transpordiinfot omavad erinevad asutused, mis pärsib ühtse liinivõrgu planeerimist;
- puudub transpordiliigist (buss, rong, troll, tramm) sõltumatu ühispilet;
- Tallinnast kaugemate keskuste puhul ei ole avalik liin kommertsliinidega võrreldes piisavalt konkurentsivõimeline ehk on aeglasem; 15–20 minutiline vahe on tööle jõudmisel küllalt oluline probleem;
- puuduvad piirkondlikud ühistransporditerminalid ja elektroonilised ühistranspordi infosüsteemid;
- puudub kaasaegne maakonnaliinide algus- ja lõppterminal;
- kohalikes teeninduskeskustes napib „pargi ja reisi“ parklaid (sh jalgratta- parklaid);
- ühistranspordi peatuste ligipääsetavus on osades asukohtades probleemne;
- kui töötajate transporti korraldab tööandja, tuleb tal maksta erisoodustus- maksu; töötajate veo küsimus vajab täpsemat uurimist;
- busside ümberpööramiseks on vähe ja need ei vasta nõuetele.

Kohalike omavalitsuste arengukavadest võib üldistatult ühistranspordi osas välja tuua järgmised vajadused:

- funktsionaalsem koostöö P-E ÜTK ja ELRON-iga liinide avamise, sõidugraafikute ühildamise ja tihendamise ning peatuste planeerimise ja rajamise osas;
- kohalike bussipeatuste ja ootekohtade korrastamine, sh adekvaatse info tagamine;
- õpilasliinide muutmine avalikeks liinideks, sh liinide üleandmine P-E ÜTK -le;
- „pargi ja sõida“ parklate, sh rattaparklate rajamine;
- potentsiaalsed kergrööbastranspordi arendused (Jüri, Maardu, Harku, Viimsi suund).

Praktilisi probleeme nt hoolduse korraldamisel on tekitanud ka peatuste omandikuuluvus (osa KOV, osa Transpordiamet), valdkond vajab ühtset kokkulepet ja selgust kohustuste ja vastutuse vaates.

Uuring “Tallinna ja Harjumaa ühissõidukipeatuste uuring: peatuste roll jätkusuutlike ja võrdsete liikumisvõimaluste toetamisel” (SpinUnit 2020) pakub välja Harjumaa (sh Tallinna linn) konteksti sobivad ühissõidukipeatuste ja ümberistumissõlmede lahendused. Uuring toob välja, et kuigi nutikad ühistranspordiinfosüsteemid ja 5G taristu muudavad peatused nende praegusel kujul osalt vananenuks (kuna need on peamiselt seotud teenuse ootamisega), siis võrdsete võimaluste tagamiseks on nende arendamine jätkuvalt soovitatav ja otstarbekas. Seejuures on vaja fookus seada just kasutajakogemuse erinevatele aspektidele, mitte ainult ühistranspordisüsteemi üldisele efektiivsusele, kuna ruumilisel ligipääsetavusel, mugavusel ja turvalisusel on oluline roll ühistransporditeenuse kasutajate arvu kasvatamisel. Uuring pakub välja nn ideaalsete peatusetüüpide valiku, millest lähtuda peatuste kaasaastamisel (millised on vajalikud teenused ja mugavused, palju on kasutajaid). Lähtuda tuleks olulistest peatuseelementidest, mis iga peatusetüübi puhul peaksid kindlasti olema tagatud. Sellisel viisil on võimalik luua nii täiesti uusi peatuseid ning peatusekobaratest sõlmpunkte kui ka täiendada olemasolevaid peatuseid lisafunktsioonidega. Modulaarne peatusdisain võimaldab leida iga asukoha jaoks sobiva lahenduse ja kasutada ühte keskselt väljatöötatud lahendust mitmes erinevas kontekstis.

Tallinna ja Harjumaa kergrööbastranspordi teostatavus- ja tasuvusanalüüs (Civitta, 2019) järgi on kõik analüüsitud trassid (suunad Harku vald, Rae vald, Viimsi vald, Maardu linn) sotsiaalmajanduslikult tasuvad. Kõige otstarbekam tulevikustsenaarium Tallinna regioonile on „Tallinn++ ja tramm“ mille puhul investeeritakse terviklahendustesse, millega arendatakse olemasolevat ja uut elu-, töö- ning liikuvuskeskkonda (sh ühistransporti). Tallinnas ja Harjumaal peaks kasutusel olema ühtne ühistranspordi liinivõrk ja piletisüsteem koos paindlike liikuvusteenustega nagu rendirattad-autod, nõudebussid jms. Transpordi põhilise selgroo moodustaks väga mugav ühistranspordivõrk koos jalgrattateedega, mis on aastaringiselt väga hästi hooldatud. Uute ühistranspordi magistraalliinide ehitamisel kasutatakse kergrööbastransporti (tramm). Peamiseks põhjuseks trammitehnoloogia eelistamisel on ühest küljest selle kõrgem sotsiaal-majanduslik tasuvus, teisest küljest ka lahenduse kõrgem positiivne mõju linnaruumiliste arengute suunamisele ning linnakeskkonna parendamisele nii keskkondlikust kui ka sotsiaalsest aspektist. Seejuures on oluline ühistransporti toetav maakasutuse suunamine, soosides peatuste ümbruses kõrge tihedusega asustust. Eesmärk võiks olla peatustest ca 400 m raadiuses äri- ja kaubanduspindade ning ühiskondlike teenuste arengu soodustamine. Tihedamat elamuarendust võiks lubada peatustest ca 1000 m raadiuses.

Tallinna jätkusuutliku linnaliikuvuse kava (kavand 2022) püstitab visiooni, kus Tallinna regioon moodustab ühtse linnapiirkonna, majandus- ja igapäevategevuste ruumi, mille selgroog on keskuste võrgustik. Terves linnapiirkonnas on tagatud tervist toetavad, ligipääsetavad ja mugavad liikumisvõimalused, ning linnaregioonis ühistranspordiga, jalgrattaga või jalgsi liikumise osakaal töö ja kodu vahel on aastaks 2035 70% (aastal 2020 oli see 41%). Liikuvuskavaga täpsustatakse „Tallinn 2035“ arengustrateegias toodud liikuvuse valdkonna kolme eesmärki: regiooni liikumisviiside jaotus on tasakaalus, liikuvustaristu on ligipääsetav ja sihtkohad kõigile liikumisviisidele hästi ühendatud ning et liikuvuskeskkond on ohutu. Eesmärkide saavutamiseks on koostatud seitse tegevusprogrammi: terviklik ja ohutu tänavaruim, kiire ja mugav ühistransport, mugav rattaliiklus, uued tehnoloogiad ja teenused, regionaalne ja rahvusvaheline liikuvus, linnakeskkonda sobiv parkimine ning liikluse juhtimine ja planeerimine. Tegevusprogramm 2 visandab tuleviku, kus tramm ja rong (kui kõige atraktiivsemad ühistranspordiliigid) teenindavad peamisi liikumissuundi linnaregiooni keskuste vahel, kus on vajalik suur veovõime ja kiire ühendus. Koostöös naaberomavalitsuste ja riigiga on linn loonud ühtse regionaalse piletisüsteemi ja liinivõrgu. Rööbastranspordi arengusuundi käsitletakse linnapiirini Viimsi ja Rae valla suunal, samuti ühistranspordi sõlmjaamadeni linna sisenevatel suundadel näiteks Järvel ja Ülemistel. Tegevusprogramm 5 järgi moodustab Tallinn lähivaldadega ühtse terviku, kus eri liikumisviiside ja ühistransporditeenuste kombineerimine on mugav ja hästi korraldatud. Sellesse panustavad tegevused, mille raames leitakse lahendused: koostöös riigi ja lähivaldadega kiire ja hea tihedusega ühistranspordiliinide võrgu laiendamiseks Harjumaale ehitatud uusarenduste piirkondadesse, kus see praegu puudub – sh Viimsisse, Tabasallu, Peetrise ja Jürisse; kiirete otseliinide loomiseks suuremate asulate ja keskuste ning Tallinna linnaosade vahele; kavandatakse Tallinna ja naaberomavalitsuste keskuste hea ja kiire juurdepääs ühistranspordiga ning mugavad ümberistumisvõimalused. Samuti arendatakse „Pargi ja Reisi“ teenust.

Kergliiklusteede võrgustiku arendamine on oluline prioriteet pea kõigile maakonna omavalitsustele. Tegu on meetmega, millel on mitmeid eesmärke, sh nii säästva liikuvuse kui ka tervislike eluviiside vaates. Maakonna väljakutseteks on nii Tallinna siseste turvaliste ühenduste arendamine (sh tiheda kasutusega piirkondades jalakäijate ja ratturite (sh elektritõukerattad) eraldamine), Tallinna ja lähipiirkonna ühendamine kui ka liikumisvõimaluste arendamine väljaspool keskuslinna. Tulenevalt kasutusintensiivsusest saavad lahendused olla ka erineva tasemega, nt väiksema kasutusega piirkondades ei pea olema kergteed valgustatud ja asfaltkattega, kuid kõikjal on oluline tagada liikujate turvalisus. Suuremate keskuste vaates võiks olla eraldi ülesandeks suurendada õpilaste igapäevast liikumist kooli ja kodu vahel rattaga, mis vajab turvalise keskkonna loomist komplekselt.

Kohalikel omavalitsustel tuleks uusarenduste piirkondasid planeerides arvestada ühistranspordi kättesaadavust. Maakonna tasandil on otstarbekas välja töötada metoodika mõõtmiseks kui suur osakaal

uusarenduste ehitusmahust paikneb väga hea ühistranspordi kättesaadavuse piirkonnas ja kui mõeldiku algtaase on fikseeritud, siis võtta maakonna strateegia uuendamisel kasutusele ühe arenguindikaatorina.

Meretranspordis on Läänemere idaosa rahvusvaheliselt tihedaima reisiliiklusega piirkond, kus aastas reisib ligi 40 miljonit inimest. Tallinna Sadama turuosakaal oli 2019. a. veerand reisijateveo mahust (aastaruanne 2019). Viie aasta jooksul on seda paari protsendipunkti võrra suudetud kasvatada, võrreldes peamiste konkurentidega, on Tallinna kasv olnud suurem. 2017. aastal olid reisijate poolest Läänemere suurimad sadamad Helsinki (12,1 mln reisijat), Stockholm (12,2 mln) ja Tallinn (10,6 mln). Kaupade osas moodustas Tallinna sadama turuosaga peamiste konkurentidega (idakalda sadamad) võrreldes 3,5% (10. koht). Kaubaveol on suurima turuosaga sadamad Ust-Luga (18%), Primorsk ja Peterburi (11%), samas seoses 2022. a. suveks kujunenud julgeolekuolukorraga on ka kaubaveod Läänemeresel tõenäoliselt muutuses.

Balti riikide valitsuste tasandil on tehtud otsus Rail Balticu raudteetrassi väljaehitamise kohta. Harju maakonna kohalike omavalitsuste huvi on seotud eelkõige Tallinna ringtee äärses rongiliikluse arendamisega, mis soodustaks Tallinna-suunalise ja maakonna sisemise ühistranspordi kasutamist. 2022. a juunis tegid maakonna omavalitsused ja ettevõtjad valitsusele ettepaneku ringraudtee eriplaneeringu algatamiseks. Ringraudtee eesmärk on kaubavedude väljaviimine Tallinna kesklinnast ja ühistranspordivõimaluste suurendamine ümberkaudsete omavalitsustega.

Joonis 7. Rail Baltica roll ülemaailmses kaubaveos. Allikas: Rail Baltica.

Arendatakse Tallinna–Helsinki tunneli kontseptsiooni, mis loob eeldused kaksiklinna majanduslikuks arenguks (proгноos 23 mln reisijat aastas). Rahvusvaheliste kaubavedude kontekstis paneks see aluse Artika kaubasuunale. Lisaks paraneks tunneli kaudu Vantaa rahvusvahelise lennujaama ühenduste kättesaadavus (Tallinn–Vantaa 30 min). Samas on erinevad kriisid tähendanud seda, et viimastel aastatel pole kontseptsiooni elluviimise osas suuremaid edasiminekuid toimunud.

Teisalt on Euroopa Komisjon augustis 2022 teinud ettepaneku Balti riikidele ja Soomele kaaluda Vene rööpmelaiusega (1520 mm) raudtee ümberehitamist tavalaiusega (1435 mm) rööpmelaiusega raudteeks. Ning EL-i transpordiministrid otsustanud detsembris 2022, et Balti riigid peavad töötama aastateks 2025–2026 välja raudteevõrgu ümberkujundamise kava, mis võimaldaks ehitada endise Nõukogude Liidu rööpmelaiusega raudteed ümber vastavalt Euroopa standardile. Euroopa transpordivõrgu (TEN-T) arendamine näeb ette Läti, Leedu ja Eesti kaasamise uude Läänemere-Musta mere-Egeuse

mere koridori, mis võimaldab eksportijatel toimetada kaupu Musta ja Vahemeremaadesse palju mugavamal viisil. Raudtee ümberehitamise kavandamine ja võimalik elluviimine mõjutaks Harjumaad (kui täna olemasolevate raudteeliinide lähtepunkti ja plaanitav ringraudteasukohta) olulisel määral.

Majandusarengu kontekstis on ülioluline lennuühenduste arv muu maailmaga, millest sõltub rahvusvaheliste peakorterite tegevus ning äri- ja konverentsiturismi areng. Tallinnast toimub regulaarselt lende u 36 sihtkohta, suvehooajal lisandub neile veel kümnekond sihtkohta. 2019. aastal reisis Tallinna lennujaama kaudu rekordilised 3,27 miljonit inimest. Paarikümne aastaga on reisijate arv kasvanud u kuus korda, igal aastal on toimunud mõningane kasv. Võrdluseks: Riia lennujaam pakub ligi 80 sihtkohta (suvel 100 sihtkohta), 2019. aastal kasutas seda 7,8 miljonit reisijat. Helsinki lennujaam teenindas 2019. aastal üle 26 miljoni reisija, sihtkohti oli ligi 130 Euroopas ja 35 Aasia, Lähis-Ida ja Põhja-Ameerika suunal.

Nii bussi-, rongi- kui ka lennuliikluses toimus aastatel 2020-2021 oluline mahtude vähenemine, mis oli eelkõige põhjustatud COVID-19 kriisist. Vastavate aastate statistika pole võrdlusena seega mitmel puhul sobilik. 2022. aasta keskpaiga seisuga on toimunud nii siseriikliku ühistranspordi kui ka välise lennuühenduste osas kiire taastumine, mida omakorda võivad aga mõjutada järgmised kriisisid (energiakriis, julgeolekukriis).

Ühistranspordi ja liikuvuse kokkuvõtteks võib öelda, et Harju maakond on ainuke maakond, kus on võimalik tekitada konkurentsi autotranspordile, kuid inimeste valmisolek ei ole seni olnud kõrge. Potentsiaalne mõjutegur on siinjuures parem transpordiliikide integreeritus ja ühenduste mugavus ja kiirus. Ühistransport toimib suunaga Tallinnasse ja sealt välja, kuid ida-lääne suunalist ühistranspordinõudlust ei ole seni piisavalt käsitletud.

Arvestades rahvastiku koondumist pealinnaregiooni, tuleb säästva arengu kontekstis mõelda keskkonnamõjude vähendamisele transpordisektoris. Ühistranspordil on siinjuures suur potentsiaal keskkonnasõbralike lahenduste arendamise näol.

Rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamiseks peaksid realiseeruma Rail Baltica, Tallinna-Helsinki tunnel ning suurenema lennusihtkohtade valik.

1.3. Tööhõive ja majandus

Harju maakonnas elas Statistikaameti andmetel 2021. aastal 448 300 tööealist inimest (vanuses 15–74), mis moodustas 75% maakonna elanikest. Hõivatud oli neist 320 100 ehk tööhõive määr oli 71,5%. Hõivatute arv on 15 aastaga suurenenud 8%, teisalt tuleb arvestada, et koroonapandemia eelnenud 2019. aastal oli hõivatute arv 10 000 võrra suurem. Ametialade pearühmade lõikes on Harju maakonnas nn valgekraesid⁵ 63% ja sinikraesid⁶ 37%, 15 aastat tagasi oli jaotus vastavalt 53% ja 47%. 78% töötab era-, 18% avalikus sektoris. Soolises plaanis töötab avalikus sektoris rohkem naisi - 28% (14% mehi). Erasektoris on suurem meeste osakaal - 86% (naisi 72%). Vanusgruppide lõikes on tööga hõivatus vanusegruppis 15–24 37%, vanusegruppis 25–49 85% ja vanusegruppis 50–74 63%.

Majandussektorite järgi on maakonna primaarsektoris hõivatud 1%, töötlevas tööstuses 24% (sh Tallinnas 23%) ning teenusmajanduses 75% (Tallinnas 77%) töötajatest. Ülejäänud maakondadest on tertsiaarsel sektoril suurim osakaal Tartu maakonnas, teistes on see kuni kaks kolmandikku. Vanusgruppide lõikes tulevad suuremad erinevused välja vanemaealiste tööhõives, kus Harju maakonnas on see kõrgem kui teistes maakondades.

Detailset ülevaadet eri valdkondades tööga hõivatutest ega töötutest omavalitsuste lõikes avalikud andmekogud ei paku, trende võib aga näha 2011. a rahva- ja eluruumide loendusest. Maakonna keskmisena oli juhtidena hõivatuid 13%, spetsialistidena 38%, oskustöölisena 20%, teenindus- või müügitöötajatena 13%, ametnike ja lihttöölisena 7%. Tähelepanu väärib asjaolu, et mitmes Tallinna lähedastes omavalitsuses (Harku, Saue, Viimsi, Rae, Kiili jt) elab suhteliselt rohkem juhina (13–24%) ja spetsialistina (34–46%) töötavaid inimesi, võrreldes kaugemate omavalitsustega. Oskustöölise osakaal oli suurim Loksa linnas (49%) ning Lääne-Harju (41%) ja Anija vallas (38%). Väikseim oskustöölise osakaal on Viimsi (10%) ja Harku (12%) vallas. Lihttöölise osakaal on suurim Loksa ja Lääne-Harju vallas ning Maardu linnas (10–15%). Värskest toimunud rahvaloenduse sarnased andmed ei ole veel avalikustatud. Samas võib eeldada, et kümnendi jooksul on toimunud muutusi.

Töötuse määr oli Harju maakonnas 2020. aastal 5,1%, st Tallinnas 5,5% ja mujal maakonnas 3,9% (Eesti keskmine 5,9%). 20 aasta jooksul on olnud kaks suuremat majanduskriisi – 2000. alguses (töötuse määr maakonnas 10%) ning 2009/2010 (töötus 16%). Sealt alates on töötuse määr vähenenud ja aastaid püsinud 4–6% vahel. Probleemiks on pikaajalised töötud, keda on umbes kolmandik kõigist töötutest. Nende hulgas on kõige enam (58%) kutse- või üldkeskharidusega inimesi, 26% töötutest on põhiharidusega ning 16% keskeri- või (rakendus)kõrgharidusega. Selgelt on töötute hulgas rohkem neid, kelle emakeel ei ole eesti keel. Vanusegruppidest on kõige suurem töötus 25–55 aastaste seas ja väikseim noorte hulgas (16–24 aastased).

Inimeste tööliikumiste trende saab üldistada 2011. aasta rahvaloenduse andmete alusel. Tallinna lähio-mavalitsustes elavate inimeste töökohad asuvad peamiselt Tallinnas (50–80%). Harjumaa kaugemate omavalitsuste aktiivselt hõivatud elanikest 15–45% on igapäevaselt seotud Tallinnaga. Arvuliselt on ligi 50 000 maakonna elaniku töökoht Tallinnas. Analüüsides elu- ja töökohti Ida- ja Lääne-Harjumaa suunal, võib öelda, et teataval määral asuvad töökohad naaberomavalitsustes, kuid mida kaugemas omavalitsuses töökoht elukohaga võrreldes on, seda vähem tähtis on töökohtade paiknemise tähtsus. Siit võib järeldada, et tööalase rände sihtkoht on väga suurel määral seotud Tallinnaga. Tallinna elanikest töötab Tallinnas 81%. Märkimist väärib, et Tallinnas elavatest aktiivselt hõivatutest 2300 inimese töökoht asub Maardus, 3500 töökoht Rae vallas, 1200 Harku vallas, 1600 Viimsi vallas, 1000 töökohta Saku ja Saue vallas. Nendes piirkondades asuvad mh mitmed ettevõtlusalad (logistika- ja tööstuspargid). Samas töötab elukohajärgses omavalitsuses keskmiselt 35% hõivatutest, kaugemate keskuste (Loksa ja Paldiski linn, Kuusalu, Kose, Anija vald) puhul on see 43%. Tallinna lähio-mavalitsustes elavatest hõivatutest töötab elukohajärgses omavalitsuses umbes 21%.

⁵ Valgekrae – kontoritöötaja, arvutiga töötaja, teenussektoris töötaja.

⁶ Sinikrae – töötlevas ja primaarsektoris töötaja, tootmistöölise.

Harju maakonna omavalitsustes on märgatav elanike sissetulekute erinevus (kuni kaks korda). Maakonna keskmisest (2021. aastal 1652 eurot kuus) suuremad on brutopalgad Rae, Harku, Viimsi, Kiili, Saku ja Saue valla töötajatel. Alla Eesti keskmise (1475 eurot kuus) on töötasu Anija ja Lääne-Harju vallas ning Maardu ja Loksa linnas. Võib eeldada, et kõrgem töötasu on seotud Tallinna töörändega, kus töökohtade valik on suurem ja tasu kõrgem. Võrreldes kaheksa aasta taguse ajaga on brutopalk Harju maakonnas suurenenud samaväärselt Eesti keskmisega (+64%). Meeste ja naiste võrdluses on meestel keskmiselt 25% võrra kõrgem palk, samas on vahe võrreldes 2013 aastaga (vahe 35%) vähenenud (tabel 5).

Tabel 5. Brutopalk aastatel 2013 ja 2021 Harjumaa kohalikes omavalitsustes. Allikas: statistikaamet.

Üksus	Brutopalk 2013 (€)	Brutopalk 2021 (€)	Brutopalka muutus 2013-2018 (€)	Brutopalka muutuse %	Meeste ja naiste palga vahe 2021	Palgalõhe muutus
Rae vald	1 198	2 015	816	68%	31%	-10%
Viimsi vald	1 293	1 995	702	54%	29%	-11%
Harku vald	1 243	1 891	647	52%	25%	-11%
Kiili vald	1 178	1 883	704	60%	20%	-12%
Saku vald	1 126	1 814	688	61%	23%	-14%
Saue vald	1 103	1 780	677	61%	28%	-9%
HARJU MAAKOND	1 005	1 652	647	64%	25%	-10%
Tallinn	985	1 631	646	66%	24%	-9%
Keila linn	1 026	1 622	596	58%	29%	-9%
Jöelähtme vald	1 043	1 614	571	55%	22%	-9%
Raasiku vald	990	1 592	602	61%	26%	-7%
Kuusalu vald	966	1 503	538	56%	22%	-23%
EESTI	900	1 475	575	64%	23%	-11%
Kose vald	902	1 473	571	63%	24%	-17%
Lääne-Harju vald	878	1 387	509	58%	26%	-6%
Anija vald	878	1 368	490	56%	24%	-18%
Maardu linn	814	1 265	451	55%	30%	-10%
Loksa linn	775	1 160	384	50%	30%	-28%

Tööhõive kokkuvõtteks võib öelda, et üldiselt on hõivatus maakonnas kõrge, kuid maakonna sisesealt on eelkõige palgatasemes väga suured erinevused. Tallinn on selge töörände sihtkoht, mis paljuski mõjutab Tallinna lähimavalitsuste ja kaugemate omavalitsuste suuri erisusi, mis omakorda mõjutab omavalitsuste toimetulekut. Arvestades majanduse tsüklilisust ja majandusstruktuuri muutusi, tuleb valmis olla kohandamiseks struktuurse tööpuudusega. Probleemiks pole niivõrd töötute arv või töökohtade puudus, vaid tööjõu teadmiste, oskuste ja soovide ning tööturu vajaduste vaheline ebakõla. Tasakaalustatud arengu kontekstis on oluline kodulähedaste töökohtade suurenemine (sh kaugtöö võimalused) ning seeläbi sundliikumise vähenemine.

Harju maakond on kogu Eesti tõmbepiirkond ning majandusvedur, Tallinnal on kandev roll üleriigilises ja rahvusvahelises majanduses. Kompetentsikeskused (rakendus- ja kõrgkoolid, kutsekoolid, teaduspargid, ärikiirendid) on juba ajalooliselt koondunud Tallinna. Samuti on sinna koondunud finantsasutused ja -instrumendid (pangad, riskikapital, nn start-up'indus), era- ja avaliku sektori nõustamisteenused, mis kokku loovad hea ettevõtluse ökosüsteemi.

Kui Harju maakonnas elab 46% riigi kogurahvastikust, siis Riias ja selle ümbruses elab 52% rahvastikust, Soomes Uusimaal 30% ja Rootsis Stockholmi lääni piirkonnas 23% elanikkonnast. Aastate 2011 ja 2019 võrdluses on kõigi nelja peapinnapiirkonna osakaal riigi kogurahvastikust 1-2% võrra suurenenud. Samas kui rahvaarv on Stockholmi läänis (+14%) ja Uusimaal (+9%) kiirelt ja Harjumaal keskpäraselt (+6%) kasvanud, siis Riia piirkonnas 2% võrra vähenenud.

Sisemajanduse koguprodukt (SKP) inimese kohta on kõigis regioonides riigi keskmisest kõrgem – u 32% Lätis ja Soomes, 38% Rootsis ja 43% Eestis. Kui Eestis, Soomes ja Rootsis on 2011 ja 2019 aasta võrdluses riigisisene koguprodukt paari protsendipunkti võrra ühtlustunud, siis Lätis on vahe suurenenud. Samas on seal olnud ka kiireim SKP väärtuse kasv (70%), võrreldes Harju maakonna 65%, Uusimaa 40% ja Stockholmi 32%-ga.

SKP elaniku kohta on Stockholmi piirkonnas 2,13 korda kõrgem ja Uusimaa piirkonnas 1,89 korda kõrgem kui Harju maakonnas. Riiklikus plaanis on Eesti–Rootsi SKP proportsioon sama, kuid võrdluses Soomega on erinevus (2,08), mis viitab sellele, et Eesti majandus on rohkem polariseerunud (sellele osutab ka rahvastiku paiknemine). Euroopa Liidu võrdluses on Eestis SKP elaniku kohta 83% ja Harjumaa SKP 119% Euroopa Liidu 27 liikmesriigi keskmisest (Eurostat 2019).

Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) jooksevhindades oli 2019. aastal 27,7 miljardit eurot, millest Harjumaa osakaal moodustas 65% (18,1 miljardit eurot). SKP elaniku kohta Harjumaal oli ligi 30 000 eurot, ületades kogu Eesti vastavat näitajat 1,5 korda. Tallinnas oli SKP elaniku kohta 2019. aastal 34 400 eurot, ületades kogu Eesti näitajat 1,7 korda. Tallinnas luuakse 54% kogu Eesti SKP-st. Muu maakonna osa Eesti SKP loomises oli 11%. Võrreldes aastaga 2007 on Harju maakonna osakaal tõusnud 6% võrra, ainukesena on teistest maakondadest osakaalu suurendanud Tartu, ülejäänud maakondade osakaal on vähenenud. SKP kasv tuleb Tallinnast, muu Harjumaa on suutnud osakaalu suurendada 1% võrra (linnapiirkonnas). See näitab veelkord majanduse koondumist ning tõsiasja, et regionaalsed erisused pigem suurenevad.

Harju maakonnas tegutses 2019. aastal ligi 66 000 majanduslikult aktiivset ettevõtet, millest enamik (u 52 000 ehk 78%) olid registreeritud Tallinnas. Maakonna majanduslikult aktiivsetest ettevõtteid moodustavad 60% Eesti ettevõtetest, sh on Harjumaal registreeritud 82% finants- ja kindlustustegevuse ning 78% info ja side valdkonnas tegutsevatest ettevõtetest. Harjumaal tegutsevatest aktiivsetest ettevõtetest 87% kuulub Eesti eraomanikele, 12% välismaa omanikele ning ülejäänud riigile või kohalikule omavalitsusele. 2019. aastal loodi Harjumaal ligi 7800 ettevõtet, mis on 63% kogu riigis registreeritud uutest ettevõtetest.

Kui Eestis keskmiselt on 1000 elaniku kohta 81 aktiivset ettevõtet, siis Harjumaal on 1000 elaniku kohta 106 aktiivset ettevõtet. Võrdluses Soome Uusimaaga on ettevõtlusaktiivsuse kasv peale viimast majanduskriisi Eestis olnud kiirem, kuid see ei väljendu paraku lisandväärtuse ega SKP arvestuses. Vaadates aktiivsete ettevõtete osakaalu riigi ja piirkonna kontekstis, kui Eestis tegutseb 60% aktiivsetest ettevõtetest Harju maakonnas; Soomes tegutseb 42% ettevõtetest Uusimaal, mis jällegi viitab Eesti puhul ettevõtluse polariseerumisele.

Ettevõtlusaktiivsus maakonna omavalitsuste vahel erineb oluliselt (tabel 6). Ettevõtete arvu osas on märgata, et eristuvad Tallinnaga piirnevad omavalitsused, kus aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta ületab kogu Eesti näitajat. Tallinnast kaugemal on ettevõtete arv väiksem. Valdava osa (94%) Eesti ning Harjumaa ettevõtetest on mikroettevõtteid (kuni 9 töötajat), keskmine töötajate arv jääb 4–5 kanti. 10–49 töötajaga ettevõtete osa on 5%, 50–250 töötajaga ettevõtteid on 1% ning rohkem kui 250 töötajaga ettevõtete osakaal on 0,2%. Harjumaal on enam kui 250 töötajaga ettevõtteid 135, millest Tallinnas on registreeritud 109.

Tabel 6. Ettevõtlusaktiivsus Harjumaa omavalitsuste lõikes, aktiivseid ettevõtteid 1000 elaniku kohta aastal 2019. Allikas: statistikaamet.

Üksus	Aktiivsete ettevõtete arv	Sündinud ettevõtete arv	Surnud ettevõtete arv	Aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta	Sündinud ettevõtete arv 1000 elaniku kohta	Surnud ettevõtete arv 1000 elaniku kohta	Juurde-kasv
Anija vald	310	22	23	49,3	3,5	3,7	-0,2
Harku vald	1 618	181	137	108,4	12,1	9,2	2,9
Jõelähtme vald	629	74	53	95,1	11,2	8,0	3,2
Keila linn	730	67	53	72,4	6,6	5,3	1,4

Kiili vald	514	50	48	94,1	9,2	8,8	0,4
Kose vald	473	56	36	65,5	7,8	5,0	2,8
Kuusalu vald	566	119	51	86,8	18,2	7,8	10,4
Loksa linn	95	10	9	35,4	3,7	3,4	0,4
Lääne-Harju vald	728	90	69	56,6	7,0	5,4	1,6
Maardu linn	1 086	119	118	68,0	7,4	7,4	0,1
Raasiku vald	329	42	35	65,0	8,3	6,9	1,4
Rae vald	2 219	227	148	116,5	11,9	7,8	4,1
Saku vald	1 047	88	89	102,6	8,6	8,7	-0,1
Saue vald	1 898	181	167	85,1	8,1	7,5	0,6
Tallinn	51 170	6 215	5 811	112,9	13,7	12,8	0,9
Viimsi vald	2 364	256	223	116,1	12,6	11,0	1,6
Harju maakond	65 776	7 797	7 070	106,3	12,6	11,4	1,2
Eesti	110 446	12 414	11 502	81,2	9,1	8,5	0,7

Jätkuvalt on tarvilik kiire, kvaliteetse ja taskukohase internetiühenduse kättesaadavuse parandamine maakonna hajusamalt asustatud piirkondades (ja ka endistes suvilaühistutes) lihtsustamiseks ettevõtlust ja võimaldamaks kaugtöö tegemist.

Statistilisse profiili (20 ja enama hõivatuga) kuuluvate Harju maakonna ettevõtete müügitulu oli 2019. aastal 28,4 miljardit eurot, moodustades 70% kogu Eesti ettevõtete müügitulust (sh Tallinna osakaal 53%, muu Harjumaa 17%). Ekspordi osa kogu müügitulust moodustas maakonna ettevõtete hulgas 2019. aastal 33% (2007. aastal 25%), väljaspool Tallinna tegutsevate ettevõtete ekspordi osakaal müügitulus oli 37% (2007 31%), mis tuleneb sellest, et mitmed olulised ja suured ettevõtted on kolinud linnast välja.

Maakonna ettevõtete tööstustoodangu müük oli 2019. aastal 5,6 mld eurot ja see moodustas Eesti kogu tööstuse müügitulust 41% (nii ka aastal 2007), Tallinna ettevõtete osakaal maakonna müügitulust oli 60% (aastal 2007 oli 65%). Maakonna tööstustoodangu ekspordi kogumaht oli 3,85 mld eurot, millest Tallinna ettevõtete osa oli 58% ja muu Harjumaa 42%.

Tegevusala järgi (EMTAK) tegutses maakonnas 19% ettevõtetest hulgi- ja jaekaubanduses, 18% kutse-teadus-tehnikaalases tegevuses, 10% ehituses, 9% info ja side valdkonnas ning 8% kinnisvarategevuses, 7% veonduses-laonduses ja töötlevas tööstuses, mujal vähem. Need proportsioonid iseloomustavad samuti Tallinna linna ettevõtlusprofiili. Mujal Harjumaal tegutseb samuti enim ettevõtteid (18%) hulgi- ja jaekaubanduses, 17% kutse-teaduse-tehnikaalases tegevuses, 14% ehituses, 10% töötlevas tööstuses, 8% veonduses-laonduses, 6% kinnisvara ning haldus- ja abitegevuste valdkonnas Tasuvamad töökohad asuvad finants- ja kindlustustegevuses, energeetikas ning info ja side valdkonnas, kus palgad on kuni kaks korda kõrgemad.

Riiklikes arengudokumentides seatud eesmärkide täitmisel on suur osa teadus- ja arendustegevuse (T&A) suurendamisel. 2019. aastal moodustasid T&A kulutused 1,63% SKP-st, millega Eesti oli Euroopa Liidu riikidest 14. kohal (Euroopa Liidu keskmine 2,23%, Soome 2,8%, Rootsi 3,39%, Läti 0,64% Leedu 0,99%). Võrreldes aastaga 2007 on T&A kulude maht aastaks 2019 kasvanud 2,6 korda (453 miljoni euroni), kõrgharidussektoris 2,2 korda, riigisektoris 3,1 korda ja ettevõtlussektoris 2,9 korda (241 miljoni euroni aastal). Riigi eesmärk on saavutada erasektori kulutuste osakaal 2% SKP-st.

2019. aastal moodustasid ettevõtlussektori T&A kulud 53% T&A kogukuludest. Suur mahajäämus Põhjala naabritest kajastub üldises heaolutaseme erinevuses. T&A-ga haakub tihedalt ringmajanduse areng ja loodussäästlike tehnoloogiate kasutuselevõtt. Täna on meil levinud lineaarne majandusmudel, mis lihtsustatult põhineb ühekordsel ressursi kasutusel – valmistatakse tooted, mida kasutatakse ja seejärel visatakse ära. Suund peaks olema ressursside ja materjalide korduvkasutusel ja tootearendusel (uued materjalid ja tootmistehnoloogiad ning disain), mis omakorda loob uusi ärimudeleid ja suurendab ettevõtete vahelist tööstus-sümbioosi.

Eestit külastavate välis turistide eelistatuim peatumispaik on endiselt Tallinn. 2007. aastal veetsid välis turistid Tallinnas 1,78 miljonit ööd (61%) ja 2019. aastal 2,82 miljonit ööd ehk 64% kõigist välis turistide

Eestis veedetud öödest. Harjumaal (v.a Tallinn) on välituristide ööbimiste arv samuti kasvanud – 2007. aastal oli välituristide veedetud ööde arv ligi 89 000 ja 2019. aastal enam kui 140 000. Välituristid tulid Eestisse peamiselt naaberriikidest Soomest, Venemaalt ja Lätist, aga ka Saksamaalt ja Rootsist. Jõudsalt on hakanud kasvama Aasia turistide arv.

Eestit külastasid kõige enam Soome turistid. Kuigi protsentuaalselt soomlaste reisimine Eestisse on vähenenud, ületab soomlastest turistide arv endiselt teistest maadest tulijate arvu. Võrdluses Eesti teiste turismipiirkondadega, oli Harjumaal (v.a Tallinn) naaberriikide (Soome, Venemaa, Läti) külastajate veedetud ööde arvu osas sõltuvalt sihtriigist 4.–5. kohal Pärnu, Ida-Viru ja Saaremaa järel. Tallinna osakaal Soome ja Vene turistide külastustes oli ligi 60%, Läti turistide osas veidi alla 40%. Muu Harjumaal osakaal oli sõltuvalt sihtriigist 3–4%. Aastatel 2020 ja 2021 kukkus välituristide ööbimiste arv Tallinnas kolm korda (alla miljoni ööbimise), mis mõjus väga rängalt eelkõige välisurgudele orienteeritud ettevõtetele.

Kui 2007. aastal oli Tallinnas siseturistide veedetud ööde arv 324 000 ja Harjumaal 116 000, siis 2019. aastal oli see Tallinnas kasvanud 450 000 ja Harjumaal 185 000 ööbimiseni. Siseturismi vood on regionaalselt paremini jaotunud, Tallinna osakaal on 17%, Pärnul 11%, Tartul ja Ida-Virul 10%, muul Harjumaal ning Saaremaal 8%. Koroonapandeemia mõju siseturistide arvu kahanemisele oli möödunud kahel aastal oluliselt tagasihoidlikum, mitmetes Eesti piirkondades purustas siseturism ka seniseid külastusrekordeid.

Majandusvaldkonna kokkuvõtteks võib öelda, et maakonnas on suured sisemised erisused ettevõtlusaktiivsuse ja sellest tuleneva sotsiaalmajandusliku heaolu vahel. Võrreldes põhjanaabritega on Eestis ja Harju maakonnas selge mahajäämus toodetava lisandväärtuse ning teadus- ja arendustegevuse rahastamise osas, mis kajastub ka üldises sotsiaalmajanduslikus olukorras. Turismisektoris on viimaste aastate kriisidel on olnud oluline mõju eelkõige välisurgudele suunatud Tallinna ettevõtetele, siseturismi osas on nõudlus püsinud heal tasemel. Järgnevatel aastatel on maakonna majanduse, turismi, transiidi jt ühiskonnaelu valdkondade areng oluliselt mõjutatud Venemaa-Ukraina sõjast, Venemaale kehtestatud sanktsioonidest ja Venemaa kuulutamise agressorriigiks⁷.

⁷ Arenguseire Keskuse poolt koostatud Vene-Ukraina sõja pikaajaliste mõjude eriraport: <https://arenguseire.ee/uurimissuunad/vene-ukraina-soja-pikaajalised-mojud-eestile/#reports>

1.4. Keskkond, rohepööre ja toimepidevus

Alates Harju maakonna arengustrategia eelmisest uuendamisest, mis toimus 2018. aastal, on väliskeskkonnas toimunud olulised muutused, mis mõjutavad kõiki eluvaldkondi, sh nii rahvastikuarenguid, avalike teenuseid kui ka majandussituatsiooni. Suund kliimaneutraalsusele, mitmed mastaapsed kriisid (sh COVID-19 kriis, energiakriis ja julgeolekukriis) avaldavad otsest mõju nii maakonna keskkonnavaldkonnale kui ka toimepidevusele.

Euroopa Komisjon on võtnud suuna kliimaneutraalsuse saavutamisele andes strateegilise pikaajalise visiooni jõuka, modernse, konkurentsivõimelise ja kliimaneutraalse majanduseni jõudmiseks aastaks 2050. Euroopa Liidu eesmärgiks on vähendada liidus kasvuhuonegaaside heitkoguseid. Rakendatavate arvestuspõhimõtete kohaselt ei tohi heitkogused olla suuremad seotava süsiniku kogustest. Eesmärk puudutab transporti, põllumajandust, jäätmemajandust ja tööstuslike protsesse ning väiksemahulist energiatootmist, kuid samuti ka maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektorit. Lisaks heitkoguste vähendamisele eesmärgistab riiklik strateegia ka vajadust suurendada Eesti riigi, regionaalse ja kohaliku tasandi valmidust ja võimet kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks.

Kliimamuutused ja keskkonnaseisundi halvenemine ohustavad Euroopa ja kogu maailma kestma jäämist. Nende probleemide lahendamiseks on koostatud Euroopa roheline kokkulepe. See on Euroopa uus majanduskasvu strateegia, et muuta liit nüüdisaegseks, ressursitõhusaks ja konkurentsivõimeliseks majanduseks. Euroopa roheline kokkuleppe eesmärk on muuta Euroopa 2050. aastaks kliimaneutraalseks, hoogustada majandust keskkonnahoidliku tehnoloogia abil, luua jätkusuutlik tööstus ja transport ning vähendada saastet. Kliima- ja keskkonnaprobleemid tuleb pöörata võimalusteks ja muuta rohepööre kõigi jaoks õiglaseks ja kaasavaks.

Euroopa Komisjon aitab ELi liikmesriikidel kavandada ja rakendada reforme, mis toetavad rohepööret ja aitavad saavutada Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgi. Samuti aitab komisjon kavandada keska ja kohalike asutuste jaoks asjakohaseid menetlusi ning luua kooskõlastusstruktuure, mis on vajalikud keskkonnahoidliku poliitika rakendamiseks.

Rohepööre tähendab kompleksset suunamuutust senises majandus- ja toimetudelis, sisaldades mh suundasid primaarenergia tõhusamaks kasutamiseks, taastuvenergia laiaulatuslikumaks kasutuselevõtuks, tarbimise säästlikumaks muutmisel (hoonete rekonstrueerimine, transpordisektori jalajälje vähendamine jm tarbimise vähendamine), uute tehnoloogiate rakendamiseks jpm. Rohepöörde üheks eelkõige ettevõtlust puudutavaks alaliigiks on ringmajandus, mis on ka Eesti keskkonnapoliitika uus ja oluline arendussuund. Ringmajanduse programmi eesmärk on toetada keskkonnakorralduse, jäätmete, maapõue ja kemikaalidega seotud teadus-arendustegevusi, ressursi tõhusamat kasutamist, ringmajanduse põhimõtete kasutusele võtmist, jäätmete ja heitmete tekke vältimist ning tegevuste keskkonnamõju vähendamist, ringmajanduse valdkonnas teadlikkuse tõstmist ning jätkusuutliku tarbimise ja tootmise lahenduste välja töötamist ja laiemat kasutust.

Energiamaajanduse arengukava keskmes on taastuvenergia osakaalu suurendamine energia lõpptarbimises ja kasvuhuonegaaside heitkoguse vähendamine. Transpordi ja liikuvuse arengukava mõõdikuteks on seatud transpordi CO₂-emissiooni kahanemine enam kui veerandi võrra ja taastuvenergia osakaalu kasv transpordis. Kliimamuutustega kohanemise arengukava peamine eesmärk on suurendada riigi, regionaalse ja kohaliku tasandi valmidust ja võimet kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks. Oluliste tegevuste hulka kuuluvad hoonete energiatõhususe parendamine, hoonete renoveerimine ja ehitamine arvestades kliimamuutustega kaasnevaid riske ja rakendades uuenduslikke tehnoloogiaid ning materjale, taristu kliimakindluse suurendamine, üleujutuste ära hoidmine ja kahjude vähendamine, soojussaare efekti leevendamine ning elurikkuse säilitamine.

Rohepöörde foonil on ka mitmed Harju maakonna omavalitsused koostanud või koostamas energia- ja kliimakavasid, mis mh sisaldavad meetmeid rohepöörde rakendamiseks ning kliimamõjudega kohanemiseks kohalikul tasandil. Kui mitmes maakonnas on koostatud kogu maakonda hõlmavad ener-

gia- ja kliimakavad, siis Harju maakonnas ei ole hetkel kavandatud kogu maakonda hõlmava kliimakava koostamist. Kaalutakse alateemade käsitlemist maakonna tasandil (nt maakonna liikuvuskava). 2022. aasta seisuga on valminud kliimakavad Tallinna ja Keila linnal ning Rae ja Viimsi vallas.

Valdkonna regionaalse tasandi (NUTS 3) statistilisi andmeid Eurostat ja Statistikaameti andmebaasid paraku ei esita, mistõttu Harju maakonna lähteolukorra täpsem kirjeldamine ja võrdlus teiste pealinna- ja piirkondadega (Helsinki, Stockholm, Riia) hetkel (veel) raskendatud. Teisalt Eesti riigi viimaste aastate stardipositsioon ei ole halb. Maailma Energeetika Nõukogu (WEC) energia jätkusuutlikkuse indeksi alusel oli Eesti 2021. aastal energia jätkusuutlikkuses 101 riigi järjestuses 20. kohal (2030.a 129 riigi seas 68-ndal kohal). Küll aga on Eesti CO²-emissioon olnud alles hiljuti maailma riikide kõrgeimate hulgas, seega tuleb kogu riigis teha pingutusi jätkusuutliku energiavarustuse hoidmiseks.

2020. aastal pidas Eesti riiki elukohana turvaliseks 92% inimestest. Samas vahepealsel ajal on väliskeskkond oluliselt muutunud ning püstitunud on uued väljakutsed. Sõjategevus Venemaa ja Ukraina vahel ning energiahindade hüppeline kasv on toonud võrreldes senisega oluliselt enam fookusesse toimepidevuse tähtsustamise, varustuskindluse energia ja toidu osas, kodanikkonna kaitse jms. Nende kõrval on oma mõju ka tervishoiukriisil, mis tähendab, et nii omavalitsused kui ka eelkõige tervishoiuasutused peavad valmis olema kiireteks ja paindlikeks lahendusteks. Samuti on teadmata, mis saab tulevikus kümnetest tuhandetest sõjapõgenikest, kes on jõudnud Harju maakonda ning kellele on vajalik tagada nii avalikud teenused kui ka võimalikult valutult integreerimine töajuturule ja ühiskonnaellu. Tulevikus võib samalaadseks väljakutseks kujuneda ka olukord seoses kasvava kliimapõgenike hulga.

Energiajulgeoleku tagab varustuskindlus (st energiaallikate kasutuse ja kolmandate riikide impordi mitmekesistamine), paindlikkus elektrisüsteemis ja kütusevabade energiaallikate (päike, tuul, hüdroenergia) osakaalu kasv elektri lõpptarbimises, kohalike elektritootmisvõimsuste olemasolu jms. Teemad nagu alternatiivsete kütuste osakaalu suurendamine transpordisektoris ning sektori kütusesäästlikkuse suurendamine avavad ka samas uusi äri võimalusi ning -suundasid. Harju maakonnas oleks võimalus (roheline) energia salvestamiseks (näiteks pump-hüdroakumulatsioonijaam Paldiskis) ning vesiniku tootmiseks koos vesiniku taristu väljaehitamisega.

Transpordikorralduses on veelgi tähtsam mugava ja kaasaegse ühistranspordi lahenduse väljatöötamine vähendamaks motoriseeritud individuaaltranspordi kasutust, ning pealinna kõrval ka väiksemate keskuste tähtsustumist kohalike töökohtade pakkumisel ning sundliikumise vähendamisel. Selgelt suurem tähelepanu peab minema ka ruumiliste ja maakasutuslike meetmete rakendamisele - eelkõige linnades transpordisektori energiasäästu suurendamiseks, transpordisüsteemi tõhustamiseks ning säästva liikuvuse (sh jalgsi ja jalgrattaga) edendamiseks. Kõigis nendes valdkondades saab avalik sektor, sh omavalitsused olla suunanäitajad.

Eesti energiamajanduse eesmärk on tagada pidev, säästlik ja põhjendatud hinnaga energiavarustus Eestis. Seejuures tuleb otsida pidevalt võimalusi, kuidas vähendada energia tarbimist, muuta energiatootmine keskkonnasõbralikumaks, edendada taastuvate energiaallikate kasutamist ning anda oma panus, et tasakaalustada maailma kliimamuutuste mõjutusi. Aastal 2007 oli taastuvenergia osatähtsus energia lõpptarbimises 17,1%, aastal 2020 juba 30,1%. Energeetika sektoris elutähtsat teenust osutavatel ettevõtetel peab olema elutähtsa teenuse toimepidevuse riskianalüüs ja plaan (mis sisaldab mh küberrünnaku ohtude käsitlemist).

Energiamajanduse arengukava 2035 koostamise ettepanek (uus kava valmib eeldatavalt 2025.a.) püstitab olulisena küsimuse, kuidas maksimeerida kohalik energiatootmise potentsiaal. Kuna kliimaneutraalne Eesti aastal 2050 võib tähendada, et energiamajandus on suuresti elektril baseeruv ja elektrenergia tootmine on hajutatud, siis põlevkivist elektrenergia tootmise lõppemisega muutub kriitiliselt tähtsaks kohaliku energeetilise potentsiaali senisest ulatuslikum kasutuselevõtt. Kava koostamisel on planeeritud läbi töötada teemade ring, kuidas ja millega vajadusel kohalikke omavalitsusi (sh kohalike elanikke, kogukondi, ettevõtlusorganisatsioone jm ühendusi) paremini aidata, et nad saaksid oma tegevustega veelgi enam panustada taastuvenergia osatähtsuse ja energiatõhususe ning energiajulgeoleku suurendamisse.

Eelneva kõrval on Harju maakonna omavalitsuste jaoks suureks väljakutseks tasakaalu leidmine kesk-konnavaldkonnas, eelkõige kohalike maavaradega kaevandamisega seonduvalt. Suur huvi kaevandamise vastu tähendab pikaajalisi mõjusid elukeskkonnas, mis vajab selgeid ja pika vaatega lahendusi. Pikemaks perioodiks tasakaalu leida ja kokkuleppeid sõlmida võimaldaks maakonna maavarade teemaplaneeringu koostamine. See peaks välja sõeluma parimad võimalikud looduslike ehitusmaterjalide kaevandamispiirkonnad ja määratlema kaevandamise korra ja mahud. Vajalik on käsitleda lubjakivi, dolokivi, kristalliinse ehituskivi, liiva kruusa ja savi kaevandamist ning kasutamist. Leida lahendused vastuoludele, mida uute kaevanduste avamine või seniste laiendamine võib tekitada kohalikes elanikes ja kaevanduste asukohajärgsetes omavalitsustes. Maavarade kaevandamise ja kasutuse planeerimisel ei saa tugineda üksnes varustuskindluse vajadusele, vaid oluline on ka (elu)keskkonna kaitse. Teisalt on tõsiasi, et Harjumaa on suurim nende ehitusmaterjalide tarbija.

Jätkuvalt vajab tähelepanu ka ühisveevärgi- ja kanalisatsioonisüsteemide arendamine. Kui tiheasustusega keskusasulad on eelnevate EL programmiperioodide struktuurivahendite toel saanud süsteemid moderniseeritud, siis maakonnas on mitmeid nn endisi suvilapiirkondasid, kus majapidamiste aastaringseks kasutamiseks ümberehitamise tulemusel on püsielanike arv ja reostuskoormus oluliselt kasvanud. Seoses põhjavee suure tarbimise tulemusel liiga madalale tasemele langenud põhjaveega Tallinna ümbruses ning väheste piisava vooluhulgaga jõgede olemasoluga maakonnas, on jätkuvalt päevakorral ka linnalähedaste ühisveevärgi- ja kanalisatsioonisüsteemide integreerimine Tallinna linna omaga. Seejuures tuleb senisest enam tähelepanu pöörata looduspõhiste sademeveelahendustele, et käidelda sademevett tekkekohas või selle lähedal ning mitte koormata reoveekanalisationisüsteeme intensiivsete vihmasadude ajal.

Keskkonna, rohepöörde ja toimepidevuse osa kokkuvõtteks võib öelda, et Harju maakond seisab silmitsi mitmete väljakutsetega, mida seni pole piisavalt põhjalikult ja süsteemselt käsitletud. Suund rohepöörde rakendamisele aga ka toimepidevuse piirkondlikule tagamisele turbulentsse väliskeskkonna tingimustes peab olema vääramatut. Teisalt on vaja leida lahendused maavarade kaevandamise ja tööstuse arendamise huvide ja kohaliku elukeskkonna säilimise ja kogukonna ootuste vahel. Oht, et maakonna elukeskkond saab pöördumatult kahjustatud on eelkõige suure kaevandamissurve tõttu märkimisväärne. Vältimaks majandustegevusega kaasneva olulise kahju tekkimist keskkonnale tervikuna ning saavutamaks kliima- ja keskkonnaeesmärke, on tegevustes vaja läbivalt arvestada „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte ja investeerimise elluviimisel kliimakindluse tagamisega⁸.

Kokkuvõte Harju maakonna ees seisvatest väljakutsetest:

- kohanemine rahvastiku muudatustega (sh vananemisega) ning avalike teenuste ja avaliku ruumi korraldamine sellest lähtuvalt, pidades teisalt silmas ka kiiresti kasvavate (linnalähipiirkondade) teistest eristuvaid väljakutseid;
- maakonna sisemiste sotsiaalmajanduslike erisuste vähendamine, mis aitab saavutada regionaalselt tasakaalustatumat arengut ja parandada avalike teenuste osutamist piirkondades;
- haridusinnovatsiooni, teadus- ja arendustegevuse kasv avalikus ja erasektoris, mis aitab kaasa erisuste vähendamisele Läänemere pealinnade piirkondadega, suurendades seeläbi Harjumaa ja kogu Eesti rahvusvahelist konkurentsivõimet;
- säästva liikuvuse arendamine, kiirete ja keskkonnasäästlike ühenduste rajamine ja eri transpordiliikide integreerimine maakonna sisemise tasakaalustatuse vähendamiseks, rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks ning rahvatervise, keskkonna ja sotsiaalse võrdsuse tagamiseks; kasvuhoone- ja heitgaaside, peenosakeste ning muude välisõhu kvaliteeti mõjutavate saasteainete vähendamine energiamajanduses ja transpordis, mis aitab tagada säästlikku arengut ning liikuda kliimaneutraalsuse suunas;

⁸ <https://www.rtk.ee/toetuste-taotlemine-ja-korraldamine/abiks-taotlejale/keskkonnanouded>

- toimepidevuse tagamine piirkondlikult, sh energiajulgeolek, toidujulgeolek, elanikkonna informeeritus ja võime kriisides hakkama saada, omavalitsuste võimekus hädaolukordi lahendada jms;
- valmidus kiiresti reageerida erinevatele kriisidele, mis puudutavad nii inimeste toimetulekut, julgeolekut kui ka tervist;
- tasakaalu leidmine looduskeskkonna ning kaevanduste ja tööstuse arengu vahel.

Suur osa maakonna väljakutsetest on kitsamalt ka Tallinna linnapiirkonna väljakutseteks (vt ka arengustrateegia p 3.3). eelkõige on linnapiirkonna spetsiifilisteks teemadeks:

1. kohanemine kiire rahvastiku kasvuga, mis toob kaasa suure nõudluse avalike teenuste ja kohalike vaba aja veetmise võimaluste järgi;
2. säästva liikuvuse arendamine, vähendamaks kiire autostumise tagajärgi;
3. tasakaalu leidmine elukeskkonna ja arenduste (tööstusalad, kaevandusalad jms) vahel.

2. HARJU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2040+

2.1. Strateegia

Harju maakonna arengustrateegia 2040+ aluseks on piirkonna pikaajaline visioon ning kolm strateegilist eesmärki. Strateegia rakendamine toimub läbi kolme tegevussuuna – tegus rahvas, kvaliteetne elukeskkond ja -teenused ning tasakaalustatud ruumimuster.

Strateegia elluviimise aluseks on **kuus läbivat põhimõtet**⁹ - hoolivus, elanikkonnakaitse, ruumiline tasakaal, rohepöörde rakendamine, piirideta koostöö ja uuenduslikkus – mis läbivad kõiki eesmärke ja tegevussuundasid.

LÄBIVAD PÕHIMÕTTED

- **Hoolivus** – maakonna inimesed on hoolivad iseenda ja teiste suhtes. Kõik huvigrupid löövad aktiivselt ühiskonnaelu kujundamisel kaasa. Erinevate vanuse- ja huvigruppide vajadusi arvestatakse elukeskkonna kujundamisel.
- **Elanikkonnakaitse** – tagatud on kõigi piirkondade toimepidevus, maakonna elanikud on teadlikud ja oskavad oma leibkonda kriiside olukorras aidata. Elanikkonnakaitseesse panustavad ühiselt nii üksikisikud, kogukonnad, kohalikud omavalitsused, ettevõtted kui ka riigiasutused.
- **Ruumiline tasakaal** – maakonda iseloomustab tasakaalustatud ruumiline ja piirkondlik areng ning säästev tarbimine. Arenguid kavandatakse viisil, et maakonnas oleks tasakaal loodus-, elu- ja ettevõtluskeskkonna vahel ning erinevate sektorite lõikes nagu kaevandused, elamuarendus, tööstus, teenused, põllumajandus ja turism.
- **Rohepöördumine** – maakonna areng toimub kestlikul moel, aastaks 2050 on piirkond kliima-neutraalne. Rohe- ja ringmajanduse printsiipe rakendatakse edukalt nii ettevõtluses kui ka avalikus ja kolmandas sektoris. Tasaareng¹⁰ toimub kõigis sektorites, kus see on vältimatu ja vajalik, et rohepööret tagada.
- **Piirideta koostöö** – maakonna arengupotentsiaali rakendamine toimub koostöös avaliku, era- ja kolmanda sektoriga. Tõhus koostöö toimib maakonna siseselt, teiste Eesti piirkondadega, Läänemere regiooni partnerite ning vajaduspõhiselt ülemaailmselt kõigi tegevussuundade lõikes.
- **Uuenduslikkus** – maakonnas tegutsevatel inimestel ja organisatsioonidel on julgus katsetada asju uuel viisil ja olla eestvedaja. Maakonnas ollakse avatud uutele tehnoloogiatele, ärimudelitele ja lähenemistele. Harju maakond on innovatsiooni eestkõneleja Läänemere regioonis.

⁹ Arengustrateegia läbivaid põhimõtteid võetakse arvesse maakondlike projektide valikul. Samuti on need aluseks kohalike omavalitsuste arengukavadele, mis lähtuvad maakonna arengustrateegiast. Läbivad põhimõtted toetavad otseselt ka printsiipe, mis on välja toodud maakonna arengustrateegia koostamise juhendis: hoolivus⁹ toetab mitmekesisust, ligipääsetavust ja kaasavat disaini ning soolist võrdõiguslikkust; „ruumiline tasakaal“ ruumilist kättesaadavust; „rohepöördumine“ kestlikkust ja jätkusuutlikkust.

¹⁰ Alternatiiv majanduskasvu paradigmale, mille all mõeldakse kasvu vastandit – kahanemist ja majanduste ümberstruktureerimist kasvust sõltumatuks. Kätkeb endas ressursikasutuse ja tarbimise vähendamist kui ainuvõimalikku teed sotsiaalse õigluse, ökoloogilise jätkusuutlikkuse ja heaolu parandamiseks.

VISIOON 2040+

Harju maakond on Põhja-Euroopa targa majanduse¹¹ süda, siin on suurepärase elukeskkond, kestlik taristu ning kiired ja mugavad ühendused kogu maailmaga.

Harju maakonnast on kujunenud Põhja-Euroopa tõmbekeskus, Tallinna ja Helsingi arengupotentsiaal on rakendatud kaksikliinna Talsinkina. Piirkonda iseloomustab teadmismahukas majandus, sh tark tootmine ja kõrge lisandväärtusega teenused. Harju maakonna elukeskkond on turvaline ja roheline, kaasaegsed ja kõrgel tasemel teenused on kättesaadavad kõigis piirkondades. Maakonnas on rahuolevad, uuendusmeelsed ja tegusad inimesed ning kodukohta ja kultuuri väärtustavad kogukonnad. Harju maakonnas on kestlik taristu ning kiired, keskkonnasõbralikud ja mugavad ühendused nii maakonna siseselt, ülejäänud Eestiga kui ka rahvusvahelisel tasemel. Harju maakond on kogu Eesti arenguvedur. Harjumaal on hea!

STRATEEGILISED EESMÄRGID

SE1: Harju maakond on rahvusvaheliselt hinnatud uue majanduse ja innovatsiooni keskus, mille suurim väärtus on siinsed inimesed ja kogukonnad.

SE2: Harju maakonnas on Läänemere regiooni parim elukeskkond - turvaline, roheline, kestlik ning kaasaegsete töökohtade ja teenustega.

SE3: Harju maakonnas on jätkusuutlik ja tasakaalustatud maakasutus, kestlik taristu ning kiired ja keskkonnasäästlikud ühendused nii maakonna siseselt, ülejäänud Eestiga kui ka välisriikidega.

TEGEVUSSUUNAD

- **Valdkond „Tegus rahvas“ (TS1)** - tegevussuuna fookuses on õnnelikud, terved, haritud, ettevõtlikud, muudatustele ja uutele teadmistele avatud inimesed ning kodukanti väärtustavad aktiivsed kogukonnad.
- **Valdkond „Kvaliteetne elukeskkond ja -teenused“ (TS2)** - tegevussuuna raames keskendutakse avalike teenuste paremale korraldamisele ja koostöölahendustele.
- **Valdkonna „Tasakaalustatud ruumimuster“ (TS3)** – tegevussuuna keskmes on olulise mõjuga taristu pikaajaline planeerimine, sh eri transpordiliikide kasutamine ja ühendused ning suuremahulised taristuobjektid.

Kõigi suundade raames rakendatavad strateegilised tegevused on jaotatud kolme tasandi vahel: riiklik, regionaalne ja kohaliku omavalitsuse tasand. Arengustrateegia lisas 1 tuuakse täiendavalt välja valdkondlik tegevuskava, kus on kajastatud maakonnaülese mõjuga projektid. Täiendavalt on lisas 2 välja toodud KOVide investeringute kava, mis on jaotatud viieks - sotsiaalne taristu, tehniline taristu, majandus ja ettevõtlus, keskkond, turism ja üldine maakonna mainekujundus. Tegevuskavades nähakse ette kohalike omavalitsuste prioriteetsed lähiaja investeringud ning maakonnaülese mõjuga investeringud ja arendustegevused.

¹¹ Targa majanduse all peetakse eelkõige silmas majandust, mis püüdleb innovatsiooni ja kõrge lisandväärtuse loomise poole ning üritab kohaneda turu- ja tööjõu vajadustega, et tuua esile uusi ärimudeleid, mis oleks konkurentsivõimelised nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil.

Visioon 2040+	<p align="center">Harju maakond on Põhja-Euroopa targa majanduse süda, siin on suurepärase elukeskkond, kestlik taristu ja kiired ning mugavad ühendused kogu maailmaga.</p>		
Strateegilised eesmärgid (SE)	<p align="center">SE1 Harju maakond on rahvusvaheliselt hinnatud uue majanduse ja innovatsiooni keskus, mille suurim väärtus on siinsed inimesed ja kogukond.</p>	<p align="center">SE2 Harju maakonnas on Läänemere regiooni parim elukeskkond – turvaline, roheline, kestlik ning kaasaegsete töökohtade ja teenustega.</p>	<p align="center">SE3 Harju maakonnas on kiired, mugavad ja keskkonnasäästlikud ühendused nii välisriikide ja ülejäänud Eestiga kui ka maakonnasiseselt.</p>
Tegevus-suunad (TS)	<p align="center">TS1 Tegus rahvas (INIMESED)</p>	<p align="center">TS2 Kvaliteetne elukeskkond (TEENUSED)</p>	<p align="center">TS3 Tasakaalustatud ruumimuster (TARISTU)</p>
Läbivad põhimõtted	<p align="center">HOOLIVUS</p> <p align="center">ELANIKKONNAKAITSE</p>	<p align="center">ROHEPÖÖRDUMINE</p> <p align="center">RUUMILINE TASAKAAL</p>	<p align="center">PIIRIDETA KOOSTÖÖ</p> <p align="center">UUENDUSLIKKUS</p>

2.2. Tegus rahvas

E1: Harju maakond on rahvusvaheliselt hinnatud uue majanduse ja innovatsiooni keskus, mille suurim väärtus on siinsed inimesed ja kogukonnad.

Peamised indikaatorid, mille kaudu valdkonna arengut seiratakse				
Indikaator	Algtase	Soovitud tase 2040	Vahetase	Täitmine 2022 uuendamise raames
Tervena elatud aastad (maakonna löikes)	Mehed 57 Naised 59 <i>2016 seisuga</i>	Mehed 60 Naised 63	Mehed 57,8 Naised 60,7 <i>2020 seisuga</i>	Lähenenud soovitud tasemele
Maakonnasiseste sotsiaalmajanduslike erisuste vähenemine (ettevõtlusaktiivsus ja töötasu erinevus kordades kõrgeima ja madalaima näitaja vahel)	Ettevõtlusaktiivsus 3,6 korda Brutotöötasu 1,6 korda <i>2017 seisuga</i>	Ettevõtlusaktiivsus 2,0 korda Brutotöötasu 1,2 korda	Ettevõtlusaktiivsus 3,7 korda <i>Brutotöötasu / väljamakse FI 1,9 korda</i> <i>2021 seisuga</i>	Kaugenenud soovitud tasemest
SKP võrdlus naaberriikide pealinnaregioonidega (SKP erinevus inimese kohta kordades)	Tallinn + Harjumaa 1 Helsinki + Uusimaa 2,14 Stockholm + Stockholm lään 2,7 Riia + Pieriga 0,72 <i>2016 seisuga</i>	Tallinn + Harjumaa 1 Helsinki + Uusimaa 1,1 Stockholm + Stockholm lään 1,3 Riia + Pieriga 0,7	Tallinn + Harjumaa 1 Helsinki + Uusimaa 1,89 Stockholm + Stockholm lään 2,13 Riia + Pieriga 0,71 <i>2019 seisuga</i>	Lähenenud soovitud tasemele
Talendiindeks (The Global Talent Competitiveness Index)	Eesti 22. koht Soome 8. koht Rootsi 4. koht <i>2018 seisuga</i>	Eesti koht TOP 15-s	Eesti 22. koht Soome 7. koht Rootsi 5. koht <i>2021 seisuga</i>	Muutumatu

PIKAAJALISED TEGEVUSSUUNAD¹²

Riigi tegevustasand

Ettepanekud	Vastutaja
Kvalifitseeritud valdkonnaspetsialistide juurde- ja järelkasvu tagamine haridusvaldkonnas (õpetajad, tugispetsialistid), meditsiinis (perearstid), sotsiaalvaldkonnas ning KOV ametnikkonnas	Ministeeriumid, ülikoolid
Teadus- ja tehnoloogiainvesteeringute suurendamine ühiskonda ja ettevõtlusse	MKM, EIS
Ettevõtluse arengu toetamine Harjumaal lähtuvalt piirkondlikest sotsiaalmajanduslikest erisustest	MKM, RaM
Kohalike omavalitsuste ettevõtluse arengu toetamise motivatsiooni ja võimekuse tõstmine läbi ettevõtete maksusüsteemi muutmise	RaM
Ettevõtlikkust, loovust, mitteformaalset, elukestvat ja praktilistele oskustele arendamisele õpet toetava hariduse rakendamine	HTM
Haridustee katkestanutele õppeprogrammide väljatöötamine ja rakendamine (sh NEET noored)	HTM, SoM
Eakate, erivajaduse ja puudega inimeste tööturule toomise soodustamine	SoM
Välistöõjõu sissetoomise paindliku süsteemi rakendamine, sh talentide meelitamine Eestisse	SiM, MKM
Ettevõtluse tugiteenuste arendamine, sh alustavate ja tegutsevate ettevõtjate toetamine lisandväärtuse kasvatamisel, investorite kaasamine töökohtade loomisesse jms	MKM, EIS

¹² „rasvases“ kirjas on tegevussuunad, mida HOLi arengukomisjon on pidanud prioriteetsemateks

Kodanikuühiskonna arengu toetamine tugiteenuste jms abil	SiM
Vabatahtliku töö järjepidev toetamine (siseturvalisus, pääste, kogukonna areng, sotsiaalvaldkond jne)	SiM

Regionaalne koostöötasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Noorte ettevõtlikkuse arendamine (õpilasfirmade tegevus, koolide majandusõpetajate toetamine, koolinoorte ettevõtluspraktika ja kogukonnapraktika jms)	HEAK, KOV, LEADER
Ettevõtjatele ja vabatahtlastele mõeldud tugiteenuste arendamine (nõustamisteenus, arenguprogrammid, koolitused, messid, õppereisid, investorteenindus, mentorlus, e/v põlvkonnavaheetus jms), sh Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse kestlik arendamine	HEAK, LEADER
Hariduse, kultuuri, sotsiaalvaldkonna, noorsootöö, rahvatervise, ettevõtluse, turismi ja turvalise elukeskkonna koostöövõrgustike loomine ja arendamine ning tegevuste toetamine maakonna ja riigi tasandil	HOL, KOV
Osalemine rahvusvahelistes koostöövõrgustikes ja -projektides	HOL, KOV, HEAK, LEADER
Koostöö arendamine Läänemere regiooni pealinnapiirkondadega (Uusimaa jt)	HOL
Maakondlike tunnustamiste korraldamine	HOL, HEAK, LEADER, Kodukant

Kohaliku omavalitsuse tegevustasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Noorte tööharjumuste suurendamine õpilasmalevate, laagrite, praktikumide, ettevõtlikkusõppe jms tegevuste toetamise abil	KOV, LEADER, VÜ
Kodanikualgatuse, kodanikuühenduste tegevuste ja kogukondade omavahelise koostöö toetamine	KOV, LEADER, HEAK
Kaug- ja hübriidtootamise võimaluste loomine	KOV, VÜ, ettevõtja, LEADER
Elanike kaasamine otsustusprotsessidesse ning koosloome arendamine elu- ja ettevõtluskeskkonna tasakaalustatud arengu tagamiseks	KOV, HOL, LEADER
Elukestva õppe, sh vanema- ja kodanikuhariduse edendamine	KOV, LEADER, VÜ
Kohaliku omavalitsuse ning ettevõtjate ja vabatahtlaste omavahelise koostöö arendamine, erasektori ja kolmanda sektori kaasamine teenuste arendamisel	KOV, LEADER, HEAK
Ettevõtlike inimeste ja kogukonna sädeinimeste toetamine ja tunnustamine	Kodukant, LEADER, KOV

2.3. Kvaliteetne elukeskkond ja -teenused

E2: Harju maakonnas on Läänemere regiooni parim elukeskkond - turvaline, roheline, kestlik ning kaasaegsete töökohtade ja teenustega.

Peamised indikaatorid, mille kaudu valdkonna arengut seiratakse				
Indikaator	Algtase	Soovitud tase 2040	Vahetase	Täitmine 2022 uuendamise raames
OECD parema elu indeks (alamindikaator: Life satisfaction index)	Soome 6. koht Rootsi 9. koht Läti 31. koht Eesti 33. koht <i>2016 seisuga</i>	Eesti koht TOP 15-s	Soome 1. koht Rootsi 10. koht Läti 29. koht Eesti 22. koht <i>2020 seisuga</i>	Lähenedu soovitud tasemele
QS ülikoolide indeks	TTÜ 650 <i>2017 seisuga</i> TLÜ 801-1000 <i>2019 seisuga</i>	TTÜ koht paraneb TLÜ koht paraneb	TTÜ 651-700 TLÜ 801-1000 <i>2021 seisuga</i>	Samaväärne
Elanike rahulolu kohalike avalike teenustega	Algtase selgub uuringu läbiviimisel	Olukord võrreldes algtasemega on kriitriumide loikes paranenud	Algtase fikseeritud 2021 mediaanväärtus 3,89/5	Ei ole veel võimalik hinnata
Ühistranspordi kasutajate osakaal töökäijatest ¹³	22,8% <i>2012 seisuga</i>	50%	26% <i>2020 seisuga</i>	Lähenedu soovitud tasemele

PIKAAJALISED TEGEVUSSUUNAD

Riigi tegevustasand

Ettepanekud	Vastutaja
Perearsti teenuse kvaliteedi ja kättesaadavuse parendamine, esmatasandi tervisekeskuste edasarendamine	SoM
Kohalike omavalitsuste ühiste infosüsteemide ja IT võimekuse arendamine (andmete haldus, info- turve, küberkaitse, digitaliseerimine, e-teenuste arendamine, andmekaeve jms)	HOL, KOVid, ELVL; RIA
Omavalitsuslike ja riiklike ülesannete määratlemine, kohalike omavalitsuste stabiilse tulubaasi kindlustamine tasakaalustatud arengu saavutamiseks	RaM, ELVL, HOL
Kõrgkoolide rahvusvahelise konkurentsivõime tugevdamine, teadus- ja arendustegevuse osakaalu suurendamine	Koolipidajad, HTM
Kutsehariduse väärtustamine ja propageerimine	HTM
Riigigümnaasiumide võrgustiku arendamine kvaliteetse haridusteenuse osutamiseks	HTM
Hariduse tugiteenuste kättesaadavuse parandamine haridusasutustes, sh tugispetsialistide järelkasvu tagamine ja personali koolitamine hariduslike erivajadustega laste õpetamiseks	HTM
Riigihangete korraldamise tingimustes innovatsiooni ja keskkonnasäästlikkust soodustavate meetmete paindlikuma rakendamise võimaldamine	KeM, JuM, RTK
Energiatõhususe ja alternatiivsete energia tootmise ja salvestamise võimaluste toetamine energiatõhususe tagamiseks (omavalitsustes, korteriühistutes, majapidamistes jne)	MKM

¹³ Juhul, kui mõõtmine muutub regulaarseks, on indikaatori osaks ka kodu ja kooli vahel säästlikult (ilma autota) liikujate osakaal (selle suurenemine võrreldes lähtetasemega).

Bürokraatia vähendamine riigikorralduses, sh pakutavate teenuste kasutajasõbralikkuse suurendamine	ministeeriumid
Toimetuleku ja hoolduskava lõpetanutele tugikeskuste süsteemi loomine (elamisvõimalus, abis-taja teenus)	SoM
E-õppe ja hübriidõppe võimaluste ja materjalide vaba kättesaadavus kõikidel haridustasemetel	HTM

Regionaalne koostöötasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Hariduslike erivajaduste laste õppevõimaluste regionaalne arendamine, sh ühised koolikohad, tugiteenused jne	HOL
Ringmajanduse arendamine ja lühikeste tarneahelate toetamine (nt OTT) regionaalsel tasandil, sh majandussektorite vahelise võrgustiku loomise ja tootearenduse soodustamine ning taaskasutus- ja ringmajanduskeskuste rajamine	HOL, HEAK
Maakonna identiteedi kujundamine ja mainekujunduse terviklik arendamine, sh rahvusvahelise tuntuse suurendamine atraktiivse töö- ja külastuskeskkonnana	HEAK, LEADER, HOL
Maakonna tasandil sotsiaalhoolekandevalase koostöö arendamine (sh koduhooldusõdede võrgustik; Haiba lastekodu, Salu kool, SOS Lasteküla)	HOL
Spordi- ja kultuurialase ühistegevuse koordineerimine ja info jagamine (sh sündmuste kalender)	HOL, Harjumaa Spordiliit, HEAK
Regionaalse tasandi koostöö ja ühistegevuste teostatavuse ja tasuvuse hindamine, arengukavade koostamine (nt ühisasutuste loomine, teenuste ühine osutamine, võrgustike loomine jms)	HOL, HEAK, P-E ÜTK
Elanikkonnakaitse alane koostöö, sh koolitus, koostöö riigiga	HOL, SiM
Kodutute loomade varjupaiga süsteemi loomine ja teenuse tagamine regionaalselt	KOVid
Mobiilse noorsootöö arendamine	KOVid

Kohaliku omavalitsuse tegevustasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Kodulähedaste lasteaia- ja põhikoolikohtade tagamine	KOV
Erivajadustega (sh hariduslike erivajadustega) laste ja noorte tugiteenuste süsteemi järjepidev arendamine	KOV
Kodulähedase kooli haridusteenuse kvaliteedi ja maine tõstmine sundliikumise vähendamiseks	KOV
Jäätmete liigiti kogumise edendamine, jäätmete kogumisvõrgustiku tõhustamine ja ringmajanduse arendamise soodustamine	KOV, LEADER
Vajaduspõhiste sotsiaaltoetuste ja -teenuste süsteemi rakendamine (sh eakate teenusmajad jm teenused)	KOV
Laste ja noorte huvihariduse ja mitteformaalse hariduse kättesaadavuse parandamine	KOV
Vaba aja veetmise võimaluste loomine kõigile vanusegruppidele ja huvitegevuse toetamine	KOV, LEADER
Uute elanike (Eesti-sisesed rändajad, tööjõud mujalt jt) lõimimine kogukonna tegevusse	KOV, LEADER
Omavalitsuse e-teenuste edasiarendamine ja digilõhe vähendamine	KOV
Omavalitsustele kuuluvate hoonete ruumivõimaluste tõhusam kasutus (nt haridusasutused, spordirajatised, kogukonnakeskused jne)	KOV

2.4. Tasakaalustatud ruumimuster

E3: Harju maakonnas on jätkusuutlik ja tasakaalustatud maakasutus, kestlik taristu ning kiired ja keskkonnasäästlikud ühendused nii maakonna siseselt, ülejäänud Eestiga kui ka välisriikidega.

Peamised indikaatorid, mille kaudu valdkonna arengut seiratakse				
Indikaator	Algtase	Soovitud tase 2040	Vahetase	Täitmine 2022 uuendamise raames
Taastuenergia osakaal energia lõpptarbimises (Eurostat)	EL keskmine 17% Eesti 28,8% Läti 37,2% Soome 38,7% Rootsi 53,8% <i>2016 seisuga</i>	Eesti 55% +	EL keskmine 22,1% Eesti 30,1% Läti 42,1% Soome 43,8% Rootsi 60,1% <i>2020 seisuga</i>	Lähenenud soovitud tasemele, kuid aeglasemas tempos kui referentsriigid
Siseriiklikud ja rahvusvahelised ühendused (sõiduaeg, ühenduste arv)	Tallinn–Tartu 2 h (rong) Tallinn–Narva 2,5 h (rong) Tallinn–Riia – Tallinn–Helsinki 2 h (laev) Tallinna lennujaam: 25 regulaarset sihtkohta <i>2018 seisuga</i>	Tallinn–Tartu umbes 1 h Tallinn–Narva umbes 1 h Tallinn–Riia umbes 2 h Tallinn–Helsinki 0,5 h (tunnel) Tallinna lennujaam: 50 regulaarset sihtkohta	Tallinn–Tartu 2 h (rong) Tallinn–Narva 2,5 h (rong) Tallinn–Riia – Tallinn–Helsinki 2 h (laev) Tallinna lennujaam: 30-35 regulaarset sihtkohta <i>2022 seisuga</i>	Rongiühendus muutumatu Lennuühenduste sihtkohti on lisandunud

PIKAAJALISED TEGEVUSSUUNAD

Riigi tegevustasand

Ettepanekud	Vastutaja
Säästev planeerimine ja maakasutus	
Maavarade teemaplaneeringu koostamine, ilma kohaliku omavalitsuse kooskõlastuseta uute uuringu- ja kaevanduslubade mitte välja andmine	MKM, RaM, KOV
Maakonnaplaneeringu koostamise tagasitoomine regionaaltasandile	RaM, HOL
Paindlikkuse suurendamine loodus- ja muinsuskaitsealadel ning -objektide arendustegevuste elluviimisel, sh vajadusel Natura 2000 alade loodusväärtuslikkuse hindamine	KuM, Kem
Ressursikasutuse mahtude strateegiline asukohapõhine planeerimine, arvestades säästva arengu põhimõtteid ning kohalike omavalitsuste arenguperspektiive ja vajadusi (kaevandusalad, väärtuslikud põllumaad ja metsamaad)	MKM, RaM, KOV
Ressursikasutuse strateegilist planeerimist toetava õiguskeskkonna loomine, mis sätestaks kohalike omavalitsuste üldplaneeringutega ja vajadustega arvestamise nõude ning uute kaevanduste jt elukeskkonda mõjutavate objektide rajamisel kohalike omavalitsuste huvide arvestamine, sh talumiskohustuse õigusselgus ja kompensatsioonimehhanismid	RaM
Endiste tööstus- ja kaevandusalade taaskasutusele võtmise tagamine	KeM, KIK
Maade korralise hindamise lõpule viimine	RaM
Kohalikele omavalitsustele arendustegevuseks riigimaa kasutusse andmise lihtsustamine (sh soodustingimuste kriteeriumid, hoonestusõiguse seadmise võimalus)	KeM, RaM

Regionaalatasandi ülesannete määratlemine ja sätestamine (õigused ja kohustused, kohustuslik koostöö jms), k.a. maakondlike arendusorganisatsioonide roll ja ülesanded	JuM, RaM
Miljöö ja keskkonda risustavate hoonete lammutamise toetamine	KeM, KIK
Õigusliku aluse loomine, määramaks kinnisvaraarendajatele sotsiaalse taristu väljaarendamise kohustus	RaM, MKM, HOL
Kaaluda Veeseaduse täiendamist, et võimaldada siseveekogude ääres piiratud kohtades alaline ligipääs veehaarde sanitaarkaitsealale, kui kui tagatakse veehaarde ja vee kaitse.	KeM, SoM
Ühistranspordi võrgustiku ja korralduse arendamine	
Multimodaalse transpordivõrgustiku väljaarendamine - sõlmjaamade ja liikuvuspunktide võrgustiku kavandamine ja väljaehitamise toetamine regionaalsel tasandil	MKM, Transpordiamet
Olemasolevate liinivõrkude ümberplaneerimine ühtseks ühistranspordi võrgustikuks, sh ühispileti rakendamine	MKM, Elron, P-E ÜTK, KOVid, HOL
Tallinna regiooni ja kogu Põhja-Eesti ühistranspordi korraldamise ühtse süsteemi loomine (ühine asutus vms)	MKM, HOL, KOV
Strateegilise tähtsusega ühistransporditerminalide väljaarendamine	MKM, Transpordiamet
Tänapäevaste ühistranspordi peatuste arendamine ohutuse ja ligipääsetavuse tagamiseks, paindlikkuse tagamine uute peatuste rajamisel	MKM, Transpordiamet
Ühistranspordis kasutatavate sõidukite/veeremi üleviimine täielikult taastuvenergiaallikatele aastaks 2035	MKM, Transpordiamet
Nõudepõhise ühistranspordi arendamise toetamine, sh piloottegevused, jagamismajandust soodustav seadusandlus jms	MKM, Transpordiamet
Rööbastranspordi eelisarendamine ühistranspordi terviklikust korraldusest lähtuvalt	
Tallinna ja selle lähipiirkonna raudteevõrgu arengukava (vajadusel planeeringute) koostamine, sh olemasoleva raudtee potentsiaali rakendamine Tallinna ja lähiregiooni liikuvuse parandamiseks (nn linnaraudtee)	Eesti Raudtee, MKM, HOL
Tallinna ja lähipiirkonna kergrööbastranspordi arendamise toetamine	RaM
Regionaalrongide ühenduste parandamine ja kiiruse tõstmine (Tartu ja Narva suunas 200+ km/h, regionaalselt 160+ km/h)	MKM
Täiendava rööpapaari rajamine jaamades jt möödasõidukohtades piisavalt tiheda graafiku tagamiseks	MKM
Kohalike peatuste arengupotentsiaaliga arvestamine, ühenduste tagamine vajaduspõhiselt ka väiksemates piirkondades (nt kasvupiirkonnad)	MKM
Tallinna ringraudtee rajamine koos regionaalpeatustega	MKM
Tallinnas ning selle lähiümbruses raudteede ja maanteed ristumiste viimine kahetasandiliseks	MKM, KOV
Rahvusvaheliste kiirrongiühenduste arendamine, sh Rail Balticu raudteetrassi väljaehitamine koos vajamineva taristu ja regionaalpeatustega	MKM, erasektor
Tallinna–Turba–Haapsalu–Rohuküla raudteeühenduse taastamine	MKM
Riigile kuuluva raudteetaristu (sh raudteemaa) tõhusam kasutus säästva liikumise suurendamiseks	MKM
Maanteedtranspordi ja jalg- ja jalgrattateede arendamine	
Tallinna ringtee (koos Keila põhjapoolse ümbersõiduga) ja Paldiski maantee (lõigul Juuliku liikussõlm kuni Tallinnasse sissesõit) väljaehitamine 2+2 sõidurajaga teeks	MKM, KOV
Tallinna väikese ringtee (Smuuli tee–Peetri–Raudalu) väljaehitamine koos kergrööbastranspordi võimalusega	MKM, Tallinn
Keila lõunapoolse ümbersõidu väljaehitamine	MKM, KOV
Pealinna suubuvate riiklikult tähtsate põhimaanteed, mis viivad rahvusvahelise lennujaama, sadama ja/või rahvusvahelise ühistransporditerminalini, riigiteede nimekirja kandmine.	MKM
Jalgratta- ja jalakäijateede ülemaakonnalise võrgustiku väljaehitamise toetamine, riigi poolt vastava taristu rajamine suure kasutusega (üle 1000 auto ööpäevas) lõikudel	RaM, KOV
Ühistranspordi prioriteedisüsteemi rakendamine riigimaanteed ummikutundlikel lõikudel	MKM, Transpordiamet
Juuliku-Tabasalu tee lõpuni ehitamine neljarealiseks	MKM, Transpordiamet
Strateegilised taristuobjektid	
Lairibavõrgu väljaarendamine kuni tarbijateni	MKM
Roheenergia suuremahuliseks kasutuseks vajaliku infrastruktuuri rajamine Harjumaale	MKM

Vesinikuenergeetika arendamine ja vastavate tehnoloogiate kasutuselevõtmise toetamine, sh vesinikutanklate rajamine jms	MKM
Tallinna–Helsinki püsiühenduse rajamine	MKM, erasektor
Paldiski LNG-terminali rajamine	MKM, erasektor
Energia julgeoleku (võimalusel sõltumatuse) tagamine läbi roheenergia (sh kütuste) tootmise infrastruktuuri planeerimise ja rajamise	MKM, KeM
Tsiviiltasandi julgeoleku tagamine (varjendid jms) koostöös partneritega	KAM
Munitsipaalelamupindade vajaduspõhine arendamine (nn turutõrke piirkonnad)	RaM

Regionaalne koostöötasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Piiriüleste jalgratta- ja jalakäijateede võrgustiku arendamine (sh võrgustiku ühine hooldus)	HOL
Ruumilise planeerimise, liikuvuskoostöö ja arendusalase koostöövõrgustiku loomine ja käivitamine maakonna tasandil	HOL, KOVID
Maakonna liikuvuskava (SUMP) koostamine, kaasajastamine ja rakendamine	HOL, KOVID
Maakonna ühistranspordi liinivõrgu arendamine (vt ettepanek riigile)	PEÜTK
Suurema mõjuga ühistranspordisõlmede, liikuvuspunktide, „Pargi ja reisi” lahenduste, ühistranspordipeatuste jms arendamine regionaalse tasandi koostöös	KOV, P-E ÜTK
Rohe- ja rekreatsioonialade ning matkaradade rajamine ja korrastamine (sh viidastamine ja turundus) ning linnadesiseste puhkealade arendamine, sh maakonnaülese info koondamine ja jagamine	HOL, KOV, LEADER, KOV, HEAK, erasektor
Harjumaa kui turismisihatkoha arendus, identiteediloomne ja turundus (vajadusel ja võimalusel koostöös naabermaakondadega), turismialases koostöös osalemine	HEAK, LEADER, HOL
Osalemine rahvusvahelistes planeerimis- ja arendusalastes koostöövõrgustikes	HOL
Kliima- ja energiakavade koostamine ja elluviimine	HOL, KOV

Kohaliku omavalitsuse tegevustasand

Tegevused ja tegevussuunad	Võimalik eestvedaja
Säästev planeerimine, ruumiloome	
Energiajulgeoleku suurendamine kohalikul tasandil, sh hoonete energiatõhususe parandamine, energiaühistute loomise soodustamine, taastuenergia laialdasem kasutamine jms	KOV, kogukonnad, majapidamised
Ringmajanduse arendamine kohalikul ja regionaalsel tasandil, nt jäätme- ja ringmajanduse strateegia koostamine	KOV, erasektor, kogukonnad
Olemasolevate elamupiirkondade tihendamine (valglinnastumise vältimine) transpordivajaduse ja sundliikumise vähendamiseks	KOV, arendaja
Avaliku ruumi arendamine linnades ja suuremates asulates, sh ligipääsetavuse ja teenuste kättesaadavuse parandamine arvestades erinevaid sihtrühmasid ja vanusegrupe	KOV, maaomanikud
Endiste tööstus- ja militaaralade ning kaevandusalade taaskasutusele võtmine uutes funktsioonides, sh loodusliku elukeskkonna taastamine jms	KOV, maaomanikud
Säästvate liikumisviiside arendamine	
Jalgratta- ja jalakäijateede võrgustiku väljaehitamine	KOV
Nutikate liiklusjuhtimissüsteemide arendamine	KOV
Tallinna linna oluliste transpordisõlmede ja säästvaid liikumisviise toetavate linnatänavate võrgustiku arendamine	KOV, riik
Ühistranspordisõlmede ja -peatuste arendamine kohalikul tasandil, sh "Pargi ja reisi" lahendused jms	KOV
Säästvate liikumisviiside edendamiseks vajaliku kohaliku taristu rajamine, jalgrataste parkimise ja hoiuvõimalused jms	KOV
Taristu arendamine	
Munitsipaalelamupindade vajaduspõhine arendamine (nn turutõrke piirkonnad)	KOV, erasektor

Tiheasustuspiirkondades, endistes suvilapiirkondades ja potentsiaalsetes kasvupiirkondades (nt raudtee peatuste toimepiirkondade alad) tsentraalse vee- ja kanalisatsioonisüsteemi väljaehitamine	KOV, erasektor
Sademevee lahenduste leidmine, sh uuenduslikud projektid, looduslikud lahendused, ringlusjms	KOV, erasektor
Ettevõtlus- ja tööstusalade arengu toetamine	KOV, HEAK, erasektor
Kohaliku turismitaristu ja -teenuste arendamine, sh väikesaartel	KOV, turismi- ja kultuuriasutused
Linnaliste asulate haljastuse ja looduskeskkonna väärtustamine ja parendamine, sh linnaruumi rohestamine, rohealade arendamine ja laiendamine jms	KOV
Mere ja siseveekogude ranna- ja kaldaalade avaliku kasutuse ja ligipääsu tagamine (sh järved, jõed jne)	KOV, LEADER, maaomanikud
Väikesadamate arendamine	Erasektor, KOV, LEADER
Ringmajanduse põhimõtete järgimise soodustamine ja vastavate projektide elluviimine kohalikul tasandil	KOV
Kasutuseta ja amortiseerunud hoonete lammutamine, vöörandamine või neile vahekasutuse leidmine	KOV, maaomanikud

2.5. Kokkuvõte prioriteetsetest arendussuundadest 2022+

Eelnevate peatükkide kokkuvõtena on välja toodud erinevatel tasanditel 10 olulisemat teemat Harju maakonna arengus aastani 2027¹⁴.

Prioriteetsed ettepanekud riigitasandile:

1. Kvalifitseeritud valdkonnaspetsialistide juurde- ja järelkasvu tagamine haridusvaldkonnas (õpetajad, tugispetsialistid), meditsiinis (perearstid), sotsiaalvaldkonnas ning KOV ametnikkonnas
2. Teadus- ja tehnoloogiainvesteeringute suurendamine ühiskonda ja ettevõtlusse
3. Kohalike omavalitsuste ettevõtluse arengu toetamise motivatsiooni ja võimekuse tõstmine läbi maksusüsteemi muutmise jt meetmete
4. Ettevõtluse arengu toetamine Harju maakonnas lähtuvalt piirkondlikest sotsiaalmajanduslikest erisustest
5. Maavarade teemaplaneeringu koostamine, ilma kohaliku omavalitsuse kooskõlastuseta uute uuringu- ja kaevanduslubade mitte välja andmine
6. Multimodaalse transpordivõrgustiku väljaarendamine - sõlmjaamade ja liikvuspunktide võrgustiku kavandamine ja väljaehitamise toetamine regionaalsel tasandil (buss, rong, sõiduauto, jalgratas)
7. Rööbastranspordi eelisarendamine ühistranspordi terviklikust korraldusest lähtuvalt, sh olemasoleva raudtee potentsiaali rakendamine Tallinna ja lähiregiooni liikuvuse parandamiseks (nn linnaraudtee), Tallinna ja lähipiirkonna kergrööbastranspordi arendamise toetamine, regionaalrongide ühenduste parandamine ja kiiruse tõstmine
8. Tallinna ringtee väljaehitamine 2+2 sõidurajaga teeks ning Tallinna väikese ringtee (Smuuli tee–Peetri–Raudalu) väljaehitamine
9. Lairibavõrgu väljaarendamine kuni tarbijateni
10. Roheenergia suuremahuliseks kasutuseks vajaliku infrastruktuuri rajamine Harjumaale, sh vesinikuenergeetika arendamine ja vastavate tehnoloogiate kasutuselevõtmise toetamine

Prioriteetsed regionaalse tasandi (maakonnaülesed/piirkondlikud) koostöösunad:

1. Olemasoleva killustatud liinivõrgu ümberplaneerimine ühtseks ühistranspordi võrgustikuks, sh ühispileti rakendamine
2. Suurema mõjuga ühistranspordisõlmede, liikvuspunktide, „Pargi ja reisi“ lahenduste, ühistranspordipeatuste jms arendamine regionaalse tasandi koostöös
3. Ruumilise planeerimise, liikuvuskoostöö ja arendusalase koostöövõrgustiku loomine ja käivitamine maakonna tasandil, sh maakonna liikuvuskava (SUMP) koostamine, kaasajastamine ja rakendamine
4. Nõudepõhise ühistranspordi arendamise toetamine, sh piloottegevused
5. Hariduslike erivajaduste laste õppevõimaluste arendamine, sh ühised koolikohad, tugiteenused jne
6. Maakonna identiteedi kujundamine ja mainekujunduse terviklik arendamine, sh rahvusvahelise tuntuse suurendamine atraktiivse töö- ja külastuskeskkonnana

¹⁴ Tegu pole pingereaga, ettepanekute järjekord ei kajasta nende omavahelist tähtsust

7. Ringmajanduse arendamine kohalikult ja regionaalsel tasandil, sh majandussektorite vahelise võrgustiku loomise ja tootearenduse soodustamine ning taaskasutus- ja ringmajanduskeskuste rajamine
8. Rohe- ja rekreatsioonialade ning matkaradade rajamine ja korrastamine (sh viidastamine ja turundus) ning linnade siseste puhkealade arendamine, sh maakonnaülese info koondamine ja jagamine
9. Elanike kaasamine otsustusprotsessidesse ning koosloome arendamine elu- ja ettevõtluskeskkonna tasakaalustatud arengu tagamiseks
10. Kohalike omavalitsuste ühiste infosüsteemide, IT võimekuse ning analüüsivõimekuse arendamine (andmete haldus, infoturve, küberkaitse, digitaliseerimine, e-teenuste arendamine, andmekaeve, valdkondlikud uuringud ja analüüsid jms)

Prioriteetsed kohaliku tasandi tegevussuunad:

1. Kodulähedaste lasteaia- ja põhikoolikohtade tagamine
2. Erivajadustega (sh hariduslike erivajadustega) laste ja noorte tugiteenuste süsteemi järjepidev arendamine
3. Kodulähedase kooli haridusteenuse kvaliteedi ja maine tõstmine sundliikumise vähendamiseks
4. Jäätmete liigiti kogumise edendamine, jäätmete kogumisvõrgustiku tõhustamine ja ringmajanduse arendamise soodustamine
5. Noorte tööharjumuste suurendamine õpilasmalevate, laagrite, praktikumide, ettevõtlikkusõppe jms tegevuste toetamise abil
6. Kodanikualgatuse, kodanikuühenduste tegevuste ja omavahelise koostöö toetamine
7. Kaug- ja hübriidtöötamise võimaluste loomine
8. Säästvate liikumisviiside arendamine, sh jalgratta- ja jalakäijateede võrgustiku väljaehitamine
9. Energiajulgeoleku suurendamine kohalikul tasandil, sh hoonete energiatõhususe parandamine, energiaühistute loomise soodustamine, taastuenergia laialdasem kasutamine jms
10. Omavalitsuste võimekuse tõstmine hädaolukordadega hakkamasaamisel ja elanikkonna teavitamine, sh kaasamine toimepidevuse tagamisesel

3. LINNAPIIRKONNA STRATEEGIA JA TEGEVUSSUUNAD

3.1. Linnapiirkonna strateegia taust

Aastatel 2014-2015 koostati „Tallinna linnapiirkonna jätkusuutliku arengu strateegia“, mille laiemaks ülesandeks oli määratleda pealinna ja seda ümbritseva üheksa omavalitsuse (Maardu ja Saue linn ning Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku, Saue ja Viimsi vald) ühiste plaanide kokkuleppimine regiooni arendamiseks perioodil 2015–2020. Dokumendi otsene eesmärk oli olla aluseks perioodil 2014-2020 rakendatud ühtekuuluvusfondide rakenduskava meetmele „Linnapiirkondade jätkusuutlik areng“, mille raames toetati Tallinna linnapiirkonnas uute lasteaiakohtade rajamist ning kergliiklusteede arendamist.

Ühtekuuluvuspoliitika programmiperioodil aastateks 2021-2027 suunatakse osa Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondi vahenditest siseriigiliselt taas säästva linnapiirkonna arendamiseks. Vastavate vahendite kasutamise aluseks peab linnapiirkonnal olema kas eraldiseisev strateegia või võib see olla maakonna arengustrateegia eraldi peatükk või lisa. Harju maakonna omavalitsused leidsid ühiselt, et linnapiirkonna temaatika võiks olla kajastatud maakonna arengustrateegia peatükina. Eraldi strateegiadokumendi koostamine pole põhjendatud, kuna maakonna arengustrateegias käsitletud väljakutsed, visioon, eesmärgid ning tegevussuunad (vt ka käesoleva dokumendi p 1 ja 2) katavad sisuliselt ka linnapiirkonna arendamisega seonduva ning eraldi strateegia koostamine linnapiirkonnale oleks seega kunstlik. Kogu Harju maakond on funktsionaalselt seotud Tallinna linnaga ning seeläbi laiemas vaates käsitletav ka selle tagamaana. Käesolevas peatükis on seetõttu välja toodud spetsiifilisemalt vaid need väljakutsed ja tegevussuunad, mida soovitakse lahendada eelkõige linnapiirkondade arendamise meetmetest.

Linnapiirkonna arendamise meetmete rakendamise aluseks olev konkreetne tegevuskava ning struktuurifondidest rahastavate projektide nimekirj koostatakse Harju maakonna arengustrateegiast eraldi seisvalt hilisemas etapis vastavalt toetuse andmise tingimuste regulatsioonile. Tegevuskava koostatakse maakonna arengustrateegiast lähtuvalt, kuid kinnitatakse eraldiseisva dokumendina.

3.2. Linnapiirkonna geograafiline määratlus

Tallinna linnapiirkonda on võimalik defineerida mitmeti. Funktsionaalses vaates ulatub Tallinna mõjuala üle Harju maakonna piiride. Näiteks toimub igapäevane tööalane pendelränne arvestatavas mahus Tallinnasse ka Raplamaalt, mitmete teenuste osas on Tallinn kogu Põhja-Eesti keskus jne. Teisalt on võimalik ka kitsam vaade, mille kohaselt on linnapiirkonnaks eelkõige Tallinnaga otseselt piirnevad ning linnalise iseloomuga asustusüksused. Antud kontekstis on linnapiirkonna geograafilise määratlemise aluseks Rahandusministeeriumi regionaalarengu osakonna regionaalpoliitika talituse poolne ettepanek, mida on täiendatud Harju maakonna omavalitsuste poolt.

Tallinna linnapiirkonda on arvatud need kohalikud omavalitsused ja asustusüksused, millel on linnaline iseloom ning mis on funktsionaalselt väga tugevalt seotud Tallinnaga. Antud strateegia kontekstis kuuluvad linnapiirkonda kogu territooriumi ulatuses neli omavalitsust ning lisaks asustusüksused veel seitsmest omavalitsusest¹⁵.

Tallinna linnapiirkonna moodustavad:

¹⁵ Kohalike omavalitsuste poolt lisati linnapiirkonda võrreldes esialgse Rahandusministeeriumi poolt määratletud piirkonnaga järgmised asustusüksused: Harku alevik (Harku vald); Loo alevik, Liivamäe küla (Jõelähtme vald); Kiili alev, Vaela küla (Kiili vald); Kiisa alevik, Kurtna küla, Roobuka küla, Tännassilma küla, Jälgimäe küla (Saku vald); Hüüru küla, Vatsla küla (Saue vald); Pildiküla, Lehmja küla, Soodevahe küla, Kopli küla, Kurna küla (Rae vald); linnapiirkonnast arvati välja Pajupea küla (Rae vald).

- Tallinna linn (tervikuna)
- Keila linn (tervikuna)
- Maadu linn (tervikuna)
- Viimsi vald (tervikuna)
- Harku vald: Harkujärve küla, Rannamõisa küla, Tiskre küla, Tabasalu alevik, Harku alevik
- Jõelähtme vald: Iru küla, Uusküla, Loo alevik, Liivamäe küla
- Kiili vald: Kangru alevik, Luige alevik, Kiili alev, Vaela küla
- Lääne-Harju vald: Kulna küla
- Saku vald: Saustinõmme küla, Juuliku küla, Kasemetsa küla, Metsanurme küla, Saku alevik, Üksnurme küla, Kiisa alevik, Kurtna küla, Roobuka küla, Tännassilma küla, Jälgimäe küla
- Saue vald: Laagri alevik, Alliku küla, Koidu küla, Saue linn, Vanamõisa küla, Hüüru küla, Vatsla küla
- Rae vald: Aaviku küla, Assaku alevik, Järveküla, Jüri alevik, Karla küla, Lagedi alevik, Peetri alevik, Rae küla, Uuesalu küla, Lehmja küla, Kopli küla, Kurna küla)

Seega kuuluvad ka Tallinna linnapiirkonda kas tervikuna või osaliselt 11 maakonna kohalikku omavalitsust 16st, linnapiirkonda ei kuulu Anija, Kose, Kuusalu, Raasiku vallad ning Loxsa linn.

Põhjendused, miks teatud asustusüksused linnapiirkonna koosseisu lisaks arvestati on järgnevad:

- vastavad asustusüksused paiknevad Tallinna lähitagamaal;
- lisandunud asustusüksuste näol on eranditult tegu kasvavate piirkondadega;
- tegu on asustusüksustega, mis on funktsionaalselt tugevalt seotud Tallinna linnaga (igapäevane pendelränne jms);
- kõik lisandunud asustusüksused on välja pakutud vastavate kohalike omavalitsuste poolt, piidates silmas kohalike arenguid.

3.3. Linnapiirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal

Tallinna linnapiirkonna kõige olulisem arenguvajadus aga ka -potentsiaal tuleneb **rahvastiku kiirest kasvust**, seda eelkõige linnalähedastes kohalikes omavalitsustes ning Tallinna teatud asumites¹⁶ (vt ka maakonna arengustrateegia peatükk 1 ja selle kokkuvõte). Väljakutseid on nii teenuste arendamise, loodusressursside kasutamise kui ka liikuvuse valdkondades, nendest olulisemad on järgnevad:

- noorema elanikkonna kasv on teatud piirkondades kaasa toonud nõudluse olulise suurenemise kohalike avalike teenuste osas (eelkõige lasteaia- ja koolikohad), mis on mitmete omavalitsuste kõige suurem väljakutse. Kuigi kohapealsete lasteaia- ja koolikohtade tagamine on eelkõige iga kohaliku omavalitsuse enda ülesanne, on ka selles valdkonnas vajalik ühine infovahetus jms, leidmaks kestlikke ja vajadusel koostööl põhinevaid lahendusi;
- kiire elamu- ja ka ettevõtlussektori areng ning maavarade kaevandamise vajadused on kaasa toonud suure surve kohalikele loodusressurssidele ning -keskkonnale. Linnalähedastes piirkondades on suur väljakutse uute kaevanduste avamisega seonduv, lisaks on kohati probleemideks põhjaveevaru piisavus, sademevee ärajuhtimine jms. Kuna keskkonna-alased väljakutsed ületavad omavalitsuste piire, on vajalikud ühised tegevussuunad vastavate väljakutsete lahendamiseks (vt ka arengustrateegia p 2);
- suurenenud elanike arv, igapäevane pendelränne Tallinna ja selle tagamaa vahel ning autotumise jätkuv kasv on suurendanud liikuvusprobleeme, sh ummikud, erinevad keskkonnanäiringud jne. Seejuures on liikuvuse alased väljakutsed mitmesuunalised – äri- ja avalike teenuste keskuseks on selgelt Tallinn, eelkõige kesklinna piirkond (sh Ülemiste), samas liiguvad

¹⁶ Viimase 15 aasta jooksul on Tallinna lähitagamaale jäävad kohalikud omavalitsused kasvanud kokku u 50 000 elaniku võrra, mitmetes omavalitsustes on elanike arv kasvanud enam kui 50%. Samal ajal on ka Tallinna linn kasvanud enam kui 45 000 elaniku võrra.

igapäevaselt kümned tuhanded inimesed ka Tallinna lähimavalitsustesse tööle, eelkõige suurtesse tööstus- ja logistikaparkidesse jne.

Kohalike avalike teenuste arendamine ja elamu- ning ettevõtlusalade kavandamine on eelkõige iga kohalike omavalitsuse enda ülesanne. Vastavalt vajadusel on ka nendes valdkondades oluline koostöö. Samas on liikuvuse väljakutsed selgelt KOV piire ületavad, mida pole võimalik lahendada ilma süsteemse koostööta.

Eelnevast tulenevalt on otstarbekas linnapiirkonna ühine tegevus eelkõige suunata keskkonnaprobleemide lahendamisele, **sh säästvate liikumisviiside osakaalu suurendamisele ja uuenduslike lahenduste katsetamisele** pidades silmas ka üleminekut kliimanetraalsele majandusele ning rohepööret. Vastavat suunda toetavad ka mitmed arengudokumendid, nagu Eesti riiklik transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035, Tallinna säästva energiamajanduse ja kliimamuutustega kohanemise kava aastani 2030, Tallinna jätkusuutliku linnaliikuvuse kava aastani 2035 (kavand), „Tallinn 2035“ arengustrateegia jt. Neist viimati mainitud dokumentide visioon hõlmab sisuliselt ka Tallinna linnapiirkonda. Tallinna arengustrateegia strateegilise sihi „[Sõbralik linnaruum](#)“ kohaselt moodustab Tallinna regioon ühtse linnapiirkonna, majandus- ja igapäevategevuste ruumi, mille selgroog on keskuste võrgustik (vt ka joonis 9). „Tallinn 2035“ [liikuvuse valdkonna](#) visiooni kohaselt on terves linnapiirkonnas tagatud tervist toetavad, ligipääsetavad ja mugavad liikumisvõimalused. Vastav visioon on sobilik ka käesoleva dokumendi kontekstis.

Joonis 9. Tallinna linnaregiooni keskused ja arengukoridorid 2021+. Allikas: Tallinn 2035 arengustrateegia

Elanike arvu kasv on samas ka võimalus ning **suur arengupotentsiaal**, seda nii erasektori ja ettevõtluse kui ka näiteks innovaatiliste avalike teenuste arendamiseks. Kohalike omavalitsuste ühistegevuse vaates on olulisteks märksõnadeks uuenduslike ja integreeritud lahenduste kasutuselevõtmine, digitehnoloogia potentsiaali rakendamine ning funktsionaalse linnapiirkonna arendamise toetamine.

3.4. Linnapiirkonna arendamise tegevussuunad ja selle integreeritud rakendamine

Linnapiirkonna arendamise spetsiifilised tegevussuunad on ühelt poolt määratletud MKMi ja Rahandusministeeriumi poolt linnapiirkondadele suunatud toetusmeetmetega, teisalt tulenevad need aga

Tallinna linnapiirkonda kuuluvate kohalike omavalitsuste vajadustest ja soovidest säästvate liikumisviiside ja kaasaegse linnaruumi arendamiseks.

Vastavad tegevussuunad tulenevad otseselt maakonna arengustrateegiast ning täpsustavad linnapiirkonna arendamise fookuseid linnakeskkonna ja liikuvuse osas.

Linnapiirkonna arendamise eesmärgid on järgnevad:

- Tõsta linnapiirkonna ja linnakeskkonna kvaliteeti läbi uuenduslike pilootprojektide.
- Suurendada säästvate liikumisviiside kasutajate arvu ja osakaalu (ühistransport, jalgratas jt sarnased liikumisviisid, jalgsi liiklejad) ning seeläbi vähendada transpordisektori CO₂ emissiooni ja liikluskoormust.
- Parandada ühistranspordi jt säästvate liikumisviiside kasutamise mugavust.

Eesmärkidest lähtuvalt rakendatakse linnapiirkonna strateegia raames ühiselt järgnevaid tegevussuunad (laiemad suunad vt ka strateegia p 2 ja kokkuvõte p 2.4 lõpus):

1. Innovatiivsete ning linnakeskkonna kvaliteeti parandavate digi- ja rohelahenduste kasutuselevõtmine (vastab eesmärgile 1, sõltuvalt projektist võib vastata eesmärgile 2 ja 3)
 - tegevussuund hõlmab kõikvõimalikke uusi algatusi, digi- ja rohelahenduste väljatöötamist, piloteerimist jms;
 - konkreetsemateks algatusteks võivad olla nt nutikad liikuvuslahendused ja nende piloteerimine; uuenduslikud taristulahendused, mis leevendavad keskkonnaprobleeme (nt sademevee kasutamine jms); tänapäevaste rohekoridoride ja -alade kavandamine; linnakeskkonna ja avaliku ruumi kaasajastamine ning vastavate uudsete lahenduste rakendamine jms.
2. Tallinna ja linnapiirkonna kergrööbastranspordi arendamine (vastab eesmärgile 2)
 - tegevussuuna fookuses on esmajärgus uute trammikoridoride arendamine ja olemasolevate liinide pikendamine Tallinna linnas.
3. Mitmeliigiliste transpordisõlmede ning säästvate liikumislahenduste arendamine (vastab eesmärkidele 2 ja 3)
 - tegevussuund hõlmab nii strateegilise tähtsusega ühistranspordi sõlmjaamade väljaarendamist (nn suured HUBid) kui ka regionaalse ja kohaliku tähtsusega sõlmjaamade jäümberistumispeatuste võrgustiku kavandamist ja väljaehitamist (buss, rong, sõiduauto, jalgratas jms), pargi & reisi lahendusi jms.
4. Jalg- ja jalgrattateede võrgustiku terviklik väljaarendamine (vastab eesmärgile 2)
 - tegevussuund hõlmab jalg- ja jalgrattateede (JTT) ning eraldatud rattateede ja -radade arendamist nii Tallinna linnas kui ka kogu linnapiirkonnas, eesmärgiga tagada terviklik JTT võrgustik ning turvaline ja säästvaid liikumisviise võimaldav keskkond.

Tegevussuundade elluviimisel oodatavad tulemusi peegeldavad järgmised indikaatorid:

1. arendatud avalikust linnaruumist kasu saanud elanike arv;
2. uute ja edasiarendatud trammiliinide kasutajate arv aastas;
3. uute või ajakohastatud mitmeliigiliste transpordisõlmede kasutajate arv aastas;
4. rajatud jalg- ja jalgrattataristu kasutajate arv aastas.

Tegevussuundade raames rakendatavad projektid määratletakse eraldi tegevuskavaga. Tegevuskava koostatakse integreeritud koostöö põhimõttel, mis tähendab, et sellesse kaasatakse lisaks omavalitsustele ka teisi koostööpartnereid, sh on teistel partneritel võimalus nii projekte esitada kui ka tegevuste valiku protsessis osaleda.

Võimalikud integreeritud koostööprojektide valikuprotsessis osalejad on:

- linnapiirkonna omavalitsuste esindajad;
- majandus- ja ettevõtlusvaldkonna ning liikuvuse eksperdid (nt maakondliku arendusorganisatsiooni esindaja ja/või mõne ettevõtlusvaldkonna katusorganisatsiooni esindaja, liikuvuseksperit vms)
- võimalusel ja vajadusel ka vabatahtlaste ning piirkondliku haridus- või teadusasutuse esindaja.

Täpne kaasatavate partnerite ring lepatakse kokku linnapiirkonna rahastusmeetmete määruste kinnitamise järgselt.

4. STRATEEGIA TÄITMINE JA SEIRE

Strateegia koostamiseks ja seiramiseks on moodustatud Harjumaa Arengukomisjon. Arengukomisjoni kuuluvad Harjumaa maakonna omavalitsuste esindajad, maakondlike institutsioonide esindajad (sh Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse esindaja, Põhja-Eesti Ühistranspordikeskuse esindaja) ning Rahandusministeeriumi esindaja. Arengukomisjon kontrollib strateegia elluviimise protsessi ning annab strateegia uuendamiseks suuniseid.

Arengukomisjon jälgib ja juhib strateegia seiret, mille raames:

- korraldatakse strateegia avalikustamine, selle kättesaadavuse tagamine elanikele ja strateegia huvipooltele ning muudatusettepanekute koondamine ja analüüs;
- vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui kord 4 aasta jooksul vaadatakse strateegia üle ja uuendatakse. Selle käigus antakse hinnang tulemuslikkusele, täpsustatakse vajalikke tegevusi, objekte ja tegevussuundi.
- nelja-aastaste tegevuskavade kinnitamine, selle iga-aastane ülevaatamine ja täiendamine.

Arengukomisjon kureerib ja vajadusel peab strateegiast tulenevaid läbirääkimisi huvipooltega (ministeeriumid, kohalikud omavalitsused, erasektor) probleemide lahendamiseks ning teeb ettepanekuid teemaplaneeringute, uuringute ja projektide algatamiseks, läbiviimiseks ning rahastamiseks¹⁷.

Strateegia muutmiseks loetakse visiooni ja strateegiliste eesmärkide muutmist ning uute eesmärkide püstitamist ja vastavate tegevuste lisamist. Sel juhul algatab Arengukomisjon strateegia muutmise protsessi, mis lõpeb strateegia heakskiitmisega vastavalt KOKS § 374 lg 6 sätestatule.

Strateegia lisadena koostatakse valdkondlikud tegevuskavad¹⁸, mis hõlmavad nelja järgnevat aastat ja mida iga-aastaselt uuendatakse:

LISA 1 - Maakonna tegevuskavasse saab iga omavalitsus esitada ühe tegevuse/objekti (edaspidi Projekti) aastas, mille mõju ületab antud kohaliku omavalitsusüksuse piire ja mis panustab maakonna arengustrateegia eesmärkide elluviimisesse, v.a Tallinna linn, kus iga linnaosa võib esitada ühe Projekti ja vallasisese linnaga omavalitsus, mille elanike arv on aasta alguse seisuga üle 11 000, kaks Projekti (nt Lääne-Harju vald ja Saue vald). Maakonna tegevuskavasse saavad valdkondlikke projekte esitada ka kohalike omavalitsuste poolt ellukutsutud maakonnaüleselt tegutsevad tugiorganisatsioonid – Harjumaa Omavalitsuste Liit, Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus ja Põhja-Eesti Ühistranspordikeskus. Maakonna tegevuskavasse esitatavate objektide/projektide kohta peab esitama etteantud vormil vähemalt tegevuse kirjelduse, eesmärgi, seose maakonna arengustrateegiaga, lahti kirjutama tegevuste olulisuse maakonnale, realiseerimise ajakava ja eelarve. Maakonna tegevuskavasse esitatud Projektide hulgast valib Arengukomisjon välja maakonnale kõige olulisemad Projektid, mis esitatakse kaasrahastuse saamiseks Rahandusministeeriumi regionaalarengu meetmesse (nn MATA meede) arvestades sealjuures meetme tingimustega.

LISA 2 - Kohalike omavalitsuste investeeringute kava - investeeringute kavasse esitatakse omavalitsuste poolt konkreetsed üksikobjektid prioriteetsuse järjekorras järgnevatks neljaks aastaks. Esitatud objektid peavad olema kooskõlas maakonna arengustrateegiaga ning olema kajastatud KOV arengukava tegevuskavas ja/või eelarvestrateegias. Iga-aastase uuendamise käigus viiakse läbi ka tegevuskava täitmise seire, kus kohalikud omavalitsused annavad ülevaate investeeringute kava oma osa täitmise seisust ja teevad vajadusel ettepaneku kava muutmiseks või täpsustamiseks.

¹⁷ Täpsustub koostöös Rahandusministeeriumi regionaalarengu osakonnaga

¹⁸ KOV investeeringute kava vorm Lisa 1 ning maakonna tegevuskava vorm Lisa 2 edastatakse omavalitsustele täitmiseks peale maakonna arengustrateegia dokumendi jõustumist vastavalt kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 374 lõikele 6.

Strateegia täiendamine toimub arengukomisjoni otsusega. Maakondliku tegevuskava tegevuste prioriteetsusjärjekord otsustatakse arengukomisjonis lähtudes strateegia eesmärkidest ning konkreetse tegevuse mõjust. Arengukomisjon võib teha ettepaneku strateegia elluviimist toetavate täiendavate tegevuskavade koostamiseks.

5. STRATEEGIA KOOSTAMISE TAUSTAINFO

5.1. Strateegia kaasamisprotsessi kirjeldus

Harju maakonna arengustrateegia 2040+ uuendamine toimus 2022. aastal. Protsessi uuendamisse kaasati kõik maakonna omavalitsused (16), maakondlikud katusorganisatsioonid, ettevõtete esindajad, vabaihenduste esindajad, kõrgkoolide ja teadus- arendusorganisatsioonide esindajad. Kokku kaasati protsessi ligi 150 organisatsiooni. Avalikustamise raames loodi võimalus sõna sekka öelda kõigil maakonna elanikele.

Kaasamisprotsessi täpsem kirjeldus on välja toodud allolevas tabelis:

Aeg	Sündmus	Sisu	Osalejate arv
25.01–03.03 2022	Harju maakonna omavalitsuste ootuste ja vajaduste täpsustamine	16 kohtumist Harju maakonna omavalitsustes (igas omavalitsuses üks kohtumine), kus osalesid omavalitsuste juhid, arendustöötajad jt spetsialistid	60
Märts 2022	Ankeetküsitluse läbiviimine seniste tegevussuundade tagasiside saamiseks	Ankeetküsitluse läbiviimine kõigi maakonna KOVidega ja HEAKiga, mille raames küsiti tagasisidet arengustrateegia senistele tegevussuundadele (nende olulisus ja aktuaalsus) ning ettepanekuid uute suundade osas	16 omavalitsust
24.03.2022	Strateegiaseminar maakonna visiooni, eesmärkide ja tegevussuundade täpsustamiseks	Arengustrateegia uuendamise seminar, kuhu kaasati KOVide, maakondlike katusorganisatsioonide, ministeeriumite, ettevõtjate, vabaihenduste, kõrgkoolide ja teadus-arendusasutuste, naabermaakondade ja teiste koostööpartnerite esindajad	65
7.04.2022	Arengukomisjoni koosolek	Strateegia visiooni ja eesmärkide täpsustamine lähtuvalt strateegiaseminari tulemustest	10
11.04.2022	Valdkondlik töötuba „Tasakaalustatud ruumimuster“	Tegevussuuna ideede analüüs ja sõelumine, prioriteetide määramine koos maakonna KOVide ja koostööpartnerite esindajatega (ministeeriumid, ettevõtjate ja vabaihenduste esindajad, katusorganisatsioonide esindajad)	16
12.04.2022	Valdkondlik töötuba „Tegus rahvas“	Tegevussuuna ideede analüüs ja sõelumine, prioriteetide määramine koos maakonna KOVide ja koostööpartnerite esindajatega (ministeeriumid, ettevõtjate ja vabaihenduste esindajad, katusorganisatsioonide esindajad)	15
12.04.2022	Valdkondlik töötuba „Kvaliteetne elukeskkond“	Tegevussuuna ideede analüüs ja sõelumine, prioriteetide määramine koos maakonna KOVide ja koostööpartnerite esindajatega (ministeeriumid, ettevõtjate ja vabaihenduste esindajad, katusorganisatsioonide esindajad)	20
19.05.2022	Arengukomisjoni koosolek	Tegevussuundade „Tegus rahvas“ ja „Kvaliteetne elukeskkond“ täiendamine ja prioriteetide määramine valdkondlike töötubade tulemustest lähtuvalt	11
6.06.2022	Arengukomisjoni koosolek	Tegevussuuna „Tasakaalustatud ruumimuster“ täiendamine ja prioriteetide määramine valdkondlike töötubade tulemustest lähtuvalt	10
7.06.2022	Linnapiirkonna vajaduste ja prioriteetide arutelu	Ühiskohtumine linnapiirkonna omavalitsuste ja ministeeriumite esindajatega, kus täpsustati linnapiirkonna ulatust, peatüki kajastamist arengustrateegias ning omavalitsuste ootusi seoses linnapiirkondade meetmetega	9
30.06.2022	Arengukomisjoni koosolek	Arengustrateegia tööversiooni arutelu arengukomisjoniga ning edasise protsessiplaani kokkuleppimine	10
Juuli-september 2022	Tööversiooni tagasisi-destamine Rahandusministeeriumiga	Strateegia tööversiooni tagasisi-destamine Rahandusministeeriumi esindajatega, täienduste tegemine dokumenti	4 ministeeriumi esindajat
Oktoober-november 2022	Arengustrateegia avalikustamine	Arengustrateegia avalikustamisperiood 2 nädalat, millele järgnev laekunud ettepanekute ülevaatamine, täienduste tegemine	-
Jaauar -vebruar 2023	Arengustrateegia heakskiitmine omavalitsuste volikogudes, tegevuskavade koostamine	Strateegia heakskiitmine maakonna omavalitsuste volikogudes Tegevuskavade koostamine	

5.2. Sidusus arengudokumentidega

Harju maakonna strateegia 2040 koostamisel lähtuti järgmistest olulisematest riiklikest arengudokumentidest:

- Eesti digiühiskond 2030 (2021)
- Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 (2019)
- Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“ (2005)
- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2035 (2021)
- Energiamajanduse arengukava 2030 (2017)
- Haridusvaldkonna arengukava 2035 (2021)
- Harju maakonna kohalike omavalitsuste arengukavad
- Harjumaa ühistranspordi arengukava 2025 (2015)
- Heaolu arengukava 2023 (2016)
- Kliimamuutustega kohanemise arengukava 2030 (2017)
- Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond“ 2024 (2020)
- Kultuuri arengukava 2030 (2021)
- Noortevaldkonna arengukava 2035 (2021)
- Rahvastiku tervise arengukava 2030 (2020)
- Sidusa Eesti arengukava 2030 (2021)
- Siseturvalisuse arengukava 2030 (2020)
- Strateegia „Eesti 2035“ (2021)
- Transpordi ja liikuvuse arengukava 2035 (2021)
- Üleriigiline planeering Eesti 2030+ (2012)

Strateegia tegevusvaldkonnad on seotud kohalike omavalitsuste arengukavadega visiooni, arengueesmärkide ja seadusega omavalitsustele pandud ülesannete kaudu. Konkreetselt on kohalike omavalitsuste arengukavad, sh eelarvestrateegia, seotud strateegia nelja-aastase tegevuskavaga.

Valdkond “Tegus rahvas”

Tegevusvaldkond seostab elanike harituse, ettevõtlikkuse, ettevõtluse, elukestva õppe ja loovuse teemad, mis aitavad luua kõrgemat ühiskondlikku heaolu. Kirjeldatud tegevussuunad katavad mitmeid riiklikes dokumentides püstitatud eesmärgi.

Rahvastiku tervise arengukava eesmärk on, et Eesti elanikud elavad kaua ja on võimalikult terved kogu elukaare jooksul ning nende tervis ja heaolu on hoitud ja toetatud elukeskkonna ja tervisesüsteemi kujundamise kaudu.

Noorte valdkonna arengukava keskmes on noorte avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, turvatunne ja kindel tugi, mis toetavad sidusa ja loova ühiskonna kujunemist ning loovad Eestit, mida noor tahab edasi viia.

Siseturvalisuse arengukava eesmärk on tagada, et Eesti inimesed tunneksid, et nad elavad vabas ja turvalises ühiskonnas, kus igäi väärtus, kaasatus ja panus kogukonna turvalisusesse loovad turvalise riigi.

Sidusa Eesti arengukava eesmärgistab sidusa ja kaasava ühiskonna kujundamist, kus inimesed on koostöömeelsed, jagavad ühist kultuuriruumi, väärtustavad riiki ja tunnevad ühtekuuluvust, sõltumata emakeelest, kultuuritaustast või elukohast. Üheks mõõdikuks on ka elanike rahulolu kaasamisega kohalikus omavalitsuses.

Kodanikuühiskonna programm põhineb arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidel, eesmärgiks on tugev kodanikuühiskond. Läbi kodanikuühiskonna mõju suurendamise ja arengu toetamine on sihitud saavutada olukord, kus ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses osalevad eri vanuses elanikud, kogukonnad on võimekad ja hoolivad, vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted on oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud ning poliitika kujundamine on läbipaistev ja kaasav.

Kultuuri arengukava eesmärgistab, et Eesti kultuur on elujõuline, arenev ja maailmale avatud ning kultuuris osalemine on loomulik osa iga inimese elus.

Mitmed riiklikud arengudokumendid seavad fookusesse tööhõive, elanike heaolu ja jõukuse kasvu ning tootlikkuse suurenemise. „Säästev Eesti 21“ püstitab eesmärgi, et Eesti inimeste majanduslik jõukus ja elatustase on 2030. aastaks vähemalt 80% praeguste EL liikmesriikide keskmisest.

Heaolu arengukava järgi on eesmärgiks tööhõive kõrge tase ning pikk ja kvaliteetne tööelu. Samuti sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähenemine, sooline võrdsus ning suurem sotsiaalne kaasatus.

Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava eesmärgi järgi suurendavad Eesti teadus, arendustegevus, innovatsioon ja ettevõtlus koostöös Eesti ühiskonna heaolu ja majanduse tootlikkust, pakkudes konkurentsivõimelisi ja kestlike lahendusi Eesti ja maailma arenguvajadustele.

Haridusvaldkonna arengukava eesmärgistab, et Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut.

Need sihid toetavad nägemust tervisest inimesest – haritud, ettevõtlik, õpivõimeline ja tööturu muutustega kohanduv.

Valdkond „Kvaliteetne elukeskkond“

Tegevusvaldkonna keskmes on avalikud teenused. Rahvastiku tervise arengukava seab sihiks pikendada inimeste tervena elamist ja vähendada ebavõrdsust tervises (tervislikumad valikud; tervist toetav keskkond, inimkeskne tervishoid). Haridusvaldkonna arengukava kohaselt on oluline, et õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele. Samuti valikurohked ja kättesaadavad õpivõimalused ning sujuvat liikumist haridustasemetes ja -liikide vahel võimaldab haridussüsteem. Tulenevalt Harjumaa väljakutsest tuleb rõhku panna erihariduseta noorte haridustee jätkamisele (gümnaasiumi- ja kutseharidus) või tööoskuste omandamisele.

Arengukava Eesti digiühiskond järgi on järgmise kümnendi digiühiskonna arendamise eesmärk suurendada Eesti digiväge: digiriigis on tagatud parim kogemus, Eestis on ülikiire internet kõigile soovijatele kättesaadav ning meie küberruum turvaline ja usaldusväärne. Lihtne teha asju (mida vajame või tahame), digilahendused on kogu majanduse mootor ja Eesti on tulevikulahenduste loomise koht.

Regionaalarengu arenguvajadused, sihid ja tegevussuunad seab üleriigiline strateegia "Eesti 2035". Muuhulgas on kavas parandada riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust ning vaadata üle vastutuse jaotumine. Inimesele peavad kõik avalikud teenused olema kättesaadavad, ligipääsetavad ja kvaliteetsed füüsilises ja/või digiruumis, olenemata tema elukohast, vanusest, erivajadusest või muust tunnusest. Kavas on tugevdada riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste partnerlust ning suurendada kohaliku omavalitsuse üksuste rolli detsentraliseerimise ja piirkondliku koostöö edendamisega. Samuti arendada avaliku sektori koostööd erasektori, vabaühenduste ja kogukondadega. Avalike teenuste kujundamisel on vajalik muuta kasutajakogemus maksimaalselt lihtsaks ja inimest toetavaks.

Energiamajanduse arengukava keskmes on taastuvenergia osakaalu suurendamine energia lõpptarbimises ja kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamine.

Kliimamuutustega kohanemise arengukava peamine eesmärk on suurendada riigi, regionaalse ja kohaliku tasandi valmidust ja võimet kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks, mis valdkonna tegevussuundades on kajastatud ühistranspordi ja hoonete energiatõhususe teema all.

Transpordi ja liikuvuse arengukava kohaselt on eesmärk tagada elanikele ja ettevõtetele mugavad, ligipääsetavad, ohutud, kiired, nutikad ning kestlikud liikumisvõimalused. Mõõdikuteks on seatud liikluses hukkunute ja raskelt vigastatute arvu vähenemine poole võrra ning transpordi CO₂-emissiooni kahanemine enam kui veerandi võrra. Samuti taastuvenergia osakaalu kasv transpordis ning ühistranspordi, jalgratturite ja jalakäijate osakaalu kasv transpordis 55%ni (sh linnapiirkondades 60%ni).

Harjumaa ühistranspordi arengukava kirjeldab soovitatavat ühistranspordi korraldust järgmiselt: maakonna ühistransport vastab piirkonna elanike liikumise vajadustele ja nõudlusele; ühistranspordi korraldus on integreeritud üht- sisse liinivõrku ja kasutusele on võetud ühtne piletisüsteem; ühistranspordi osakaal piirkonna elanike liikumisharjumustes on tõusnud. Eesmärgistatud on kvaliteetne ja mugav teenus ning kaasaegne ja kasutajasõbralik ühistranspordi infrastruktuur.

Valdkond "Tasakaalustatud ruumimuster"

Planeering Eesti 2030+ määrab riigi regionaalse arengu suunamise ruumilised alused ja üldised sihid. Tasakaalustatud ja kestlik asustuse areng – olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakkuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine. Harju maakonnaplaneeringu 2030+ eesmärk on toetada maakonna ruumilist arengut, mis tagab tasakaalustatud ruumistruktuuri ning elukvaliteedi ja tasakaalustada riiklikke ja kohalikke huvisid, arvestades seejuures kohalike arenguvajaduste ja -võimalustega.

Harjumaa tõmbekeskuste uuring tõi järeldusena välja, et asustusstruktuur on stabiilsena püsinud üle sajandi. Eeslinnastumise protsess on suurendanud mõningate eeslinnastunud asumite osatähtsust. Strateegia seisukohast on oluline kohalike keskuste konkurentsivõime tõstmine eelkõige avalike teenuste pakkumisel ja elukeskkonna kujundamisel. Seoses energiataristu varustamisega nähakse ette elektritootmisvõimsuse arendamist ja välisühenduste loomist Läänemere piirkonna energiavõrkudega. Strateegias on see peamiselt seotud LNG-terminali rajamisega. Keskkonna osas on fookus rohevõrgustiku sidususel ja maastikuväärtuste hoidmisel, aga märgitakse ka taastuvenergia suuremat osakaalu energiavarustuses, energiasäästlike meetmete rakendamist ja energiatootmise keskkonnamõju vähendamist.

Valdkonnaga haakuvad transpordi ja liikuvuse arengukava poliitikad. Transpordivahendite ja -süsteemi keskkonnajalajälje vähendamine (ehk säästva transpordi arendamine) ning ühistranspordi toomine inimestele lähemale (muutes selle kasutamise mugavamaks, kiiremaks ja kättesaadavamaks läbi ühtse planeerimise, digiteerimise ning nutikama sõiduõiguse ja piletimüügi korralduse). Kavandatakse toetada jalgrattaga ja jalgsi liikumist, pakkudes paremaid liikumisvõimalusi, ligipääsetavust ning kasutusmugavust. Taristuarenduses on kavandatud lähtuda terviklike (transpordi)koridoride loogikast, kavandades taristut multimodaalselt. Linnapiirkondades arendada omavahel ühendatud ja jagatud liikuvust soosivat keskkonda. Maanteid arendades vähendada aegruumilisi vahemaid.

Strateegia Eesti 2035+ näeb ette ringmajanduse põhimõtete kasutuselevõtu. Eesmärk on saada valitud valdkondades edukaks teadus- ja arendustegevuse edendajaks, rakendajaks ja katsetajaks maailmas. Teadus- ja arendustegevuse alase koostöö arendamiseks Eesti ning selle piirkondade majandusele olulistest valdkondades (nt keskkonnahoidu toetavad tehnoloogiad, kohaliku ressursi säästmine ja väärindamine, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia), töötakse välja valdkondlikud teadus- ja arendustegevuse programmid. Mõtestatakse ümber nutika spetsialiseerumise valikud, pakutakse tuge Euroopa Liidu strateegilistes väärtusahelates osalemiseks ning edendatakse kestlikku biomajandust. Materjalide ringlussevõtu ja teise toorme kasutuse suurendamiseks soodustatakse jätkusuutlike tootmis- ja

tarbimismudelite kasutuselevõtmist. Peab paranema ressursi-, sealhulgas energiatõhusus. Jäätmemajandus on tarvilik ümber korraldada lähtuvalt jäätme-hierarhiast ning uued lahendused aitavad kaasa jäätmetekke vähenemisele ning materjali ringlusse võtmine ja jäätmete liigiti kogumise suurenemisele.

Strateegia Eesti 2035+ eesmärgistab samuti ülemineku kliimaneutraalsele energiatootmisele koos energijulgeoleku tagamisega. Üleminek eeldab alternatiivide kaalumist ning valikute tegemist. Energiajulgeolek ja varustuskindluse toimepidevus on vaja tagada nii kliimaneutraalsele energiatootmisele üleminekul kui ka enne seda. Taastuvenergia osakaalu suurendamise lahendused peavad arvestama ka keskkonnakaitse ja elanike huvidega.

5.3. Kasutatud allikad, lühendid ja mõisted

Kasutatud allikad

- Eesti digiühiskond 2030 (2021)
- Eesti hariduse infosüsteemi (EHIS) andmebaas
- Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 (2019)
- Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“ (2005)
- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2035 (2021)
- Energiamajanduse arengukava 2030 (2017)
- Euroopa Komisjoni raportid (Eesti hariduse ülevaade 2020)
- Eurostat andmebaas
- Haridusvaldkonna arengukava 2035 (2021)
- Harju maakonna keskuste võrgustiku uuring
- Harju maakonna kohalike omavalitsuste arengukavad
- Harju maakonnaplaneering 2030+
- Harjumaa koolivõrgu analüüs (Geomedia, 2015)
- Harjumaa tervise- ja heaoluprofiil 2020-2024
- Harjumaa ühistranspordi arengukava 2025 (2015)
- Heaolu arengukava 2023 (2016)
- Kliimamuutustega kohanemise arengukava 2030 (2017)
- Kultuuri arengukava 2030 (2021)
- Maanteeameti liiklusloenduse aruanded 2019
- Noortevaldkonna arengukava 2035 (2021)
- Rahvastiku tervise arengukava 2030 (2020)
- Rahvastikuregistri andmebaas
- Sidusa Eesti arengukava 2030 (2021)
- Siseturvalisuse arengukava 2030 (2020)
- Statistikaameti andmebaas
- Strateegia „Eesti 2035“ (2021)
- Tallinna arengustrateegia „Tallinn 2035“ (2020)
- Tallinna ja Harjumaa kerggrööbastranspordi teostatavus- ja tasuvusanalüüs (Civitta, 2019)
- Tallinna ja Harjumaa ühissõidukipeatuste uuring: peatuste roll jätkusuutlike ja võrdsete liikumisvõimaluste toetamisel (SpinUnit, 2020)
- Tallinna jätkusuutliku linnaliikuvuse kava (kavand, 2022)
- Tallinna lähipiirkonna liikumisviiside uuring (Kantar Emor, 2018)
- Tallinna Sadama aastaaruanne 2019
- Tallinna säästva energiamajanduse ja kliimamuutustega kohanemise kava 2030
- Tallinna, Helsinki ja Riia lennujaama aastaaruanne 2019
- Transpordi ja liikuvuse arengukava 2035 (2021)
- Üleriigiline planeering Eesti 2030+ (2012)

Kasutatud lühendid ja mõisted

EIS	Ettevõtluse ja Innovatsiooni SA
EHIS	Eesti hariduse infosüsteem
EL	Euroopa Liit
ELVL	Eesti Linnade ja Valdade Liit
HEAK	Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus
JHK	Jäätmevalduskeskus

JuM	Justiitsministeerium
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium
HOL	Harjumaa Omavalituste Liit
KIK	Keskkonnainvesteeringute Keskus
KOV	Kohalik omavalitsus
LEADER	Piirkondlikud maaelu arendamise organisatsioonid ja tegevusgrupid
Linnapiirkond	Tallinna, Keila ja Maardu linnad ja Viimsi vald terves ulatuses ning lisaks Harku, Jõe- lähtme, Kiili, Lääne-Harju, Saue, Saku ja Rae vallad osaliselt (vt ka p 3)
LV	Linnavalitsus
MAK	Maakondlik arenduskeskus
KAM	Kaitseministeerium
KeM	Keskkonnaministeerium
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
VÜ	Vabaiühendus (mittetulundusühing või sihtasutus)
P-E ÜTK	Põhja-Eesti Ühistranspordikeskus
RaM	Rahandusministeerium
Rohepöördumine	Aktiivse hoiaku võtmine rohepöörde suhtes. Rohepöördega kaasnevate võim- luste proaktiivne rakendamine.
SiM	Siseministeerium
SoM	Sotsiaalministeerium
TA	Terviseamet
T&A	Teadus- ja arendustegevus
TEN-T	Üle-euroopaline võrgustik, kuhu on ühendatud maanteed, raudteed, lennuväljad ja si- sevee­teed

6. STRATEEGIA RUUMILINE JOONIS

Maakasutus		Transport			
Maakonnakeskus	Kohalik keskus	Linnaline asustus	Olemasolev raudtee	Peamised maanteed	Kaubasadam
Piirkondlik keskus	Koostoimivad keskused	Roheline võrgustik	Perspektiivne raudtee	Rahvusvaheline laevaliin	Peamised lennuväljad
			Rail Baltic raudtee	Reisisadam	LNG-terminal